

Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ա.Ի.Ե.Տ.Ա.Բ.Ե.Ր.

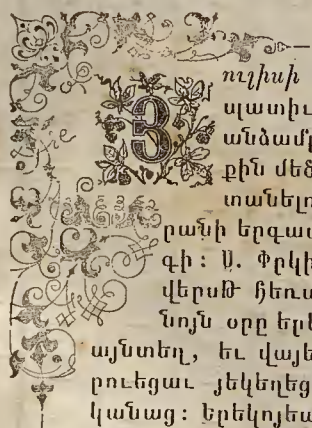
Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

Ա.Զ.Գ.Ա.

ԹԵՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

Վ.Ի.ՃԱԿԻՍ ՀԱՅՈՑ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ԵՒ ՊԵՍԱՐԱՊԻՈՅ

ԱՏԵՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ.

նոյիսի 13. — Վիճակիս Գերա-
պատիւ Առաջնորդը այս տարի
անձամբ գտնուեցաւ Փրկիչ վան-
քին մեծահանդէս ուխտին, հետը
տանելով Խալիսեան Ուսումնա-
րանի երգասաց աշակերտներէն 8 հո-
գի: Ս. Փրկիչ վանքը, Խարասուէն 12
վերսթ հեռաւորութիւն ունի. ուստի
նոյն օրը երեկոյեան 7 ժամուս հասաւ
այնտեղ, եւ վայելուչ հանդիսով դիմաւոր-
ուեցաւ յեկեղեցականաց եւ յաշխարհա-
կանաց: Երեկոյեան ժամերգութենէն ետքը
ներկայ եղաւ եւ Հանգստեան աղօթքին, եւ
հետագայ օրը սուրբ պատարագը ինքը մատոյց:
Հայր մերին ժամանակը ասաց այն սրտառուէ քա-
րոզը՝ որ տետրակիս մէջ կհրատարակուի: Զկնի

պատարագին ժողովեցան ուխտաւորներէն շատը
Գեր. Առաջնորդին իջեւանը, եւ նորա հետ սեղա-
նակից եղան. իսկ նա կէս օրէն ետքը մամբայ
եղաւ դէպի Թէոդոսիա, ուր եւ ժամանեց երե-
կոյեան պահուս ժամը 10:—Փրկիչ վանքին ներքին
մաքրութեանը եւ արտաքին պայծառութեանն ու
բարեգարգութեանը համար Առաջնորդին շնոր-
հակալութիւնն ընդունեցաւ Խարասուի եկեղե-
ցւոյ Աւագ քահանայն Դաւիթ Շափերտեան, եւ
վանքին մեծարոյ երէցփոխան Յովսէփ Աղայն Պա-
րոնեան՝ որ երեք տարուան մէջ մեծ արդիւնա-
ւորութիւն ունեցած է վանքին վրայ, հնացեալ
խուցերը վերանորոգելով, եկեղեցւոյ դրան մօտ
եղած աղբիւրն ու մատաղատունը նոր ինորոյ
շինելով, նմանապէս եւ պարտիզին խնամք տա-
նելով:

Յ Ո Ւ Յ Ա Կ

Եկեղեցեաց, Եկեղեցականաց եւ Ուսումնարանաց Վիճակիս Հայոց Նախիջեւանի եւ Պետարայիոյ ի 1862 ամի.

ՆԱՀԱՆԳԻ, ՔԱՂԱՔԻ ԵՒ ԳԻՒՂՕՐԱՅԻ.	Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ի Ք.						Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ա Կ Ա Ն Ք.			ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻ.		
	Կարողիկեք.	Ժողովրդականք.	Գեղեցմանատանք.	Հնդ ամենայն.	Իրիս ուրոց		Սըրազմագործք.	Ստորինք.	Թիւք ժողովրդք.	Ժողովրդական բոցք.	Թիւք Ուսումնարան.	Թիւք ուսանողք.
					Գարշէնք.	Փայտաշէնք.						
Խնամանցիկն Ճարիոյ.												
ԻՔաղաքն Սիմֆերոփոլ. . . .	—	1	—	1	1	—	1	1	720	1	2	23
„ Եւպատորիա. . . .	—	1	—	1	1	—	1	1	80	1	1	8
„ Պաղէսարայ	—	1	—	1	1	—	—	—	23	—	—	—
„ Խարասուպազար	—	1	—	1	1	—	2	2	921	1	3	51
„ Թեոդոսիա	1	1	1	3	3	—	1	1	739	2	7	60
„ Հին Խրիմ	—	1	—	1	1	—	1	1	479	1	2	28
„ Օրպազար	—	1	—	1	1	—	1	2	523	1	2	25
„ Նոդայսք.	—	1	—	1	1	—	1	3	394	1	2	13
„ Կերք	—	—	—	—	—	—	1	1	223	1	1	17
Խնամանցիկն Պետարայիոյ.												
ԻՔաղաքն Բիշնես.	1	—	—	1	1	—	3	—	491	1	2	30
„ Ազքիրման.	—	1	—	1	1	—	2	6	866	1	2	59
„ Հօրին	—	1	—	1	—	1	1	2	209	—	—	—
„ Օրնէյ.	—	—	—	—	—	—	1	3	337	—	—	—
ԻՔաղաքազիւղն Հնչեստ	—	1	—	1	—	1	1	5	219	—	—	—
Խնամանցիկն Քերտոնի.												
ԻՔաղաքն Գրիգորապօլիս . . .	1	1	—	2	2	—	2	3	858	1	2	49
„ Օտեստ	—	1	—	1	1	—	1	1	628	1	1	15
Խնամանց. Եկառերիկոսյան.												
ԻՔաղաքն Նախիջեւան	1	5	—	6	6	—	22	16	10,604	2	7	82
ԻԳիւղօրայսն Չալքի	—	1	—	1	1	—	2	1	2318	—	—	—
„ Թօպտի.	—	1	—	1	1	—	2	—	2352	—	—	—
„ Մեծ Սալա	—	1	—	1	1	—	2	—	1308	—	—	—
„ Փոքր Սալա	—	1	—	1	1	—	1	1	535	—	—	—
„ Նեավիբայ	—	1	—	1	1	—	1	—	611	—	—	—
ԻՄայրաքաղաքն Փեքրպօլիք. . .	—	1	1	2	2	—	1	2	154	—	—	—
„ Մոսքուա	1	1	1	3	3	—	3	1	220	—	—	—
Ընդ ամենայն	5	25	3	33	31	2	54	53	25,818	15	35	453

ԲԵՄԲԱՍԱՅՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԻՆ

ԻՎԱՆՍ ՓՐԿԵՐՆ ՈՐ Է ՄԵՐՁ ԻԽԱՐԱՍՈՒ, Ի4 ՅՈՒԼԻՍԻ ՏԱՐԻՈՅՍ.

«Տէր հայր մեր . . . Տէր փրկիչ մեր, եւ նա փրկեսցի զմեզ» :

Փրկութիւն խնդրող քրիստոսասէր ուխտաւորք, դուք որ հեռաւոր տեղերէ գիմեր էք այսօր այս սուրբ ուխտատեղիս, այս փրկութեան աղբիւրը, արգեօք գիտէք կամ կյիշէք թէ ինչ բանէ կուզէք փրկուիլ, որոնք ձեռօքը պիտի փրկուիք եւ ինչ կերպով պիտի փրկուիք: Զրհեղեղէ ազատիլ ուզողը բարձր տեղեր կ'լվազէ ու ձեռքերը գէպի երկինք կ'վերցընէ, առ Աստուած կաղաղակէ որ փրկուի: Կրակի մէջ ընկնողը՝ կրակէն փախչիլ կ'նայի որ փրկուի. գետնաշարժի հանդիպողը՝ տներէն դուրս կ'փախչի որ կործանմունքի վտանգներէն փրկուի. կայծակէ չզարնուիլ ուզողը ինքզինքը սուրբ խաչին զօրութեանը կ'յանձնէ որ փրկուի. հիւանդութենէ բժշկուողը բժիշկներու եւ Աստուծոյ կ'գիմէ որ փրկուի: — Մեք որ այսօր գիմեր եկեր եմք, կըսեմ, այս փրկութեան աղբիւրը, արգեօք քանի հոգի կայ մեր մէջն որ աղէկ գիտնայ թէ ինչ բանէ կուզէ փրկուիլ, որոնք ձեռքովը պիտի փրկուի, եւ ինչ կերպով պիտի փրկուի:

Եսայի մարգարէն Խորայէլացւոց եւ մեզ սովորեցընել ուզելով թէ ինչպէս պէտք է մարդս իւր բոլոր յոյսը՝ բովանդակ վտաւհութիւնը Աստուծոյ վրայ դնէ, կաղաղակէ. «Տէր հայր մեր, տէր դատաւոր մեր, տէր իշխան մեր, տէր թագաւոր մեր, տէր փրկիչ մեր, եւ նա փրկեսցի զմեզ»: Եւ ինքն իսկ փրկիչն մեր Քրիստոս սովորեցուց մեզի որ իրեն դիմեմք՝ երբ ուզեմք որ եւ իցէ փորձանքէ ու վտանգէ փրկուիլ. «Հայր մեր որ յերկինս . . . փրկեա՛ զմեզ իչարէ»:

Եւ եթէ այս այսպէս է, ուրեմն ինչո՞ւ համար քրիստոնեայ մարդը իւր փրկութիւնը միշտ Աստուծոյ խնդրելու տեղը՝ շատ անգամ իւր խելքին, իւր ճարտարութեանը, իւր ըստըկին, իւր աչքաբացութեանը, եւ կամ այս կամ այն մարդուն օգնութեանը, պաշտպանութեանը կապաւինի. եւ այնուհետեւ ինչ իրաւունք ունի դանդաղ ընելու

որ խնդրած փրկութեանը չհասնիր:

Բաց յայնմանէ այս ալ նայելու է թէ ինչ բաներէ փրկուիլ պիտի ուզեմք: — Տէրն մեր կսովորեցընէ մեզի որ խնդրեմք իրմէն՝ փրկել զմեզ իչարէ. եւ չար ըսելով յայտնի բան է որ կհասկընայ նախ զհայրն ամենայն չարութեան զսատանայ, եւ ապա որ եւ իցէ մեզք, եւ երկրորդաբար աշխարհիս այն ամենայն փորձանքներն որ պտուղ ու հետեւանք են մեզաց: Արգեօք մեք ալ այնպէս կհասկընամք Քրիստոսի խօսքը, եւ մեզքն ու սատանայէն կուզեմք փրկուիլ: Ոչ, ոչ, քրիստոսասէր ուխտաւորք, հապա այնպիսի նիւթական նեղութիւններէ ու դրսի փորձանքներէ կուզեմք փրկուիլ որ չարիք պէտք չէ ըսուին, այլ խարիք. վասն զի խրատ են մեզի եւ պատիժք մեզաց, ինչպէս սով, հիւանդութիւն, կրակ, կարկուտ, մարախ, չորութիւն, աղքատութիւն, եւ ամէն տեսակ անյաջողութիւն: Ասոնցմէ փրկուիլ այն ատենը միայն պիտի ուզեմք՝ երբ տեսնեմք յայտնապէս որ մեր հաւատքն ու համբերութիւնը պիտի չգիմանան ասոնց առջեւը, եւ յուսահատութեան անդունդը պիտի կործանիմք: Ապա թէ ոչ, այսպիսի նեղութեանց ատեն՝ առաջ այն պիտի խնդրեմք յԱստուծոյ որ համբերութիւն ու քաջութիւն տայ մեզի՝ անոնց գիմանալու իփառս իւր եւ իփրկութիւն հոգւոց մերոց:

Իսկ թէ մեր փրկութիւնը որ եւ իցէ հոգեւոր ու մարմնաւոր փորձանքէ ու վտանգէ՝ ինչ կերպով պիտի խնդրեմք որ առնուիմք, այն ալ մեզի Փրկիչն մեր սովորեցուցեր է. «Խնդրեցէք եւ տացի ձեզ» կըսէ ինքն. եւ թէ որ մեք պատասխան տամք թէ հապա ինչո՞ւ համար ես կխնդրեմ ու չեմ առնուր, Յակոբոս առաքեալ պատասխանը կուտայ ու կըսէ. «Խնդրէք եւ ոչ առնուք» վասն զի չարաչար խնդրէք. — Անոր համար կխնդրէք ու ձեր խնդիրքը չէք առնուր՝ վասն զի գէշ կերպով կխնդրէք, այսինքն առանց կա-

տարեալ հաւատոյ, հասցա երկմտութեամբ, տարակուսանօք, անհամբերութեամբ: Յիշեցէք սուրբ Աւետարանին պատմութիւնը որ կըսէ թէ օր մը Պետրոս առաքեալ տեսնելով որ Տէրն մեր ծովուն երեսէն քալելով գէպի իրենց նաւը կուգայ, սիրտ ըրաւ՝ իջաւ նաւէն Գրիստոսի հրամանաւը որ նոյնպէս առանց ջրին մէջ ընկղմելու քալելով քովը երթայ: Բայց երբոր քամիին սաստկութիւնը տեսաւ, վախցաւ ու իսկոյն սկսաւ ընկղմիլ. աղէկ որ աղաղակեց մէկէն իմէկ առ Փրկիչն, «Տէր, փրկեա՛ զիս»: Եւ Յիսուս ձեռքն երկնցուց՝ ազատեց զինքը, բայց թերահաւատութիւնն ալ երեսին զարկաւ ըսելով. «Թերահաւատ, ընդէր երկմտեցեր»: Ինչ գեղեցիկ խրատ եւ օրինակ այն քրիստոնէից որ աղէկ գիտեն թէ իրենց փրկութիւնը յստատօժոյ է, ու թէ որ Աստուած չօգնէ՝ անշուշտ պիտի յաղթուին փորձութենէ, եւ սակայն հաւատոյ կողմանէ պակասութիւն ունենալով՝ շուտ կ'իջան ու կ'աղաքանան եւ կ'սկսին ընկղմիլ, կամ թէ բոլորովին ալ փորձանայ ջրին տակը կերթան:

Արդ դուք, ո՞վ բարեպաշտ ուխտաւորք, կուզէք հասկնալ որ ձեր ուխտը ընդունական է թէ ոչ, ձեր խնդրած փրկութեանը պիտի հասնի՞ր թէ ոչ. — ձեր հաւատքին զօրութիւնը քննեցէք: Եթէ խնդրէք հաւատով եւ առանց երկմտելու, անշուշտ կ'փրկուիք ո՞ր եւ իցէ երեւելի եւ աներեւոյթ փորձանքէ. հապա թէ որ երկմտիք ու տարակուսիք, փրկութիւն գտնելէն կտրեցէք ձեր յոյսը:

Փրկիչն մեր Գրիստոս խիստ շատ անգամ կ'հարցնէր անոնց որ կուգային իրմէ փրկութիւն մը կ'խնդրէին. «Հաւատաս եթէ կարող եմ առնել քեզ զայդ». եւ եթէ դիմացինը հաստատուն հաւատք մը ցուցնէր, իսկոյն պատասխան կուտար թէ «Ըստ հաւատոց քոց եղիցի քեզ»: Գիտցէք, սիրելիք, որ ձեզի ալ ամէն մէկուդ նոյն հարցմունքը կ'ընէ Փրկիչն մեր այժմ սուրբ սեղանոյս վրայէն. «Հաւատաս եթէ կարող եմ առնել քեզ զայդ. կ'հաւատաս որ ես այդ քու խնդրած փրկութիւնդ կ'ընամ տալ քեզի». այս գիտցէք ու դուք ալ տաք սրտով ու արտասուելից աչքով աղաղակեցէք. «Հաւատամ Տէր. օգնեա՛ անհաւատութեանս խնամ». եւ ամենեւին մի տարակուսիք որ ձեր խնդրած փրկութիւնը կ'ընդունիք:

Եթէ ձեր մէջէն ոմանք աղքատութեան կրակէն կուզեն փրկուիլ, այսպիսի հաւատքով պիտի գիմեն առ Փրկիչն, եւ իսկոյն կ'զոյնան: Եթէ ոմանք հիւանդութեան չարչարանքով կտազնապին, նոյն հաւատքով անտարակոյս կ'առողջանան: Եթէ ոմանք ուրիշներու անիրաւ բամբասանքէն ու չարախօսութենէն կ'չարչարուին, նոյն հաւատքով անյաղթելի քաջութիւն ու համբերութիւն կ'վաստելին ու կ'զօրանան: Եթէ ոմանք աշխարհիս ո՞ր եւ իցէ անյաջողութենէն կ'վախնան, կտարափին, կտագոհան, ամէն բանի առատութիւնը (պէրեհոր) պակսած է կըսեն, թող գիտնան որ ամէն բանէ առաջ հաւատքի պէրեհոր պակսեր է աշխարհէս, եւ բոլոր սրտով առ Փրկիչն թող գիմեն որ փրկութեան հասնին ու յաջողութիւն գտնեն: Բայց անկից ալ առաջ խնդրեմք պաղատիմք ամէնքս միաբան ի՞նչպէս մերմէ Յիսուսէ Գրիստոսէ որ փրկէ զմեզ իբրեւ չարէն եւ յամենայն չարեաց պատճառէ, որ է մեղքն: Փրկէ զմեզ այն գոռոզութենէն, այն ազահութենէն, այն զրկողութենէն, այն անգըթութենէն՝ որ շատ անգամ հարստութեան հետ կուգայ մեզի: Փրկէ զմեզ այն տագոհութենէն, այն նախանձէն, այն գինեմոլութենէն, այն ցածրութենէն որ շատ անգամ աղքատութեան հետ կուգայ մեզի: Փրկէ զմեզ այն յուսահատութենէն որ հիւանդութեան հետ կուգայ մեզի. այն անհաւատութենէն որ կոյր մոգիտութենէն եւ գիւղական գիտութենէն կուգայ մեզի: — Եւ այնուհետեւ ամենեւին երկբայութիւն չունենամք որ մեր ամենայն երկրորդական խնդիրներն ալ կ'ընդունիմք յստատօժոյ առատապէս, ինչպէս որ ինքը Փրկիչն մեր սովորեցուց մեզի ըսելով. «Խնդրեցէք նախ զարքայութիւնն Աստուծոյ եւ զարդարութիւնն նորա, եւ այն ամենայն յաւելցի ձեզ». այս ինքն ամէն բանէ առաջ այս խնդրեցէք որ Աստուծոյ կամքը կատարուի ձեր վրայ, եւ շնորհք տայ ձեզի արդարութեամբ՝ զգաստութեամբ եւ աստուածապաշտութեամբ ապրելու աշխարհիս երեսը, եւ ձեր ուրիշ ամէն խնդիրները գիւրաւ կ'կատարուին:

Յայս կ'յորդորեմ եւ ես զձեզ, բարեպաշտ ուխտաւորք, եւ այս փրկութիւնը կ'մաղթեմ ձեզ ամենեցուն ի՞նչպէս մերմէ Յիսուսէ Գրիստոսէ, որովմ փառք եւ գոհութիւն յաւիտեանս. ամէն:

ԱԶԳԱՅԻՆ

Ս Ա Հ Մ Ա Ն Ա Դ Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ն

ՀԱՅՈՑ ՏԱՃԿԱՍՏԱՆԻ

Օսմանեան տէրութեան մէջ գտնուող աղ-
գայնոց համար՝ Սահմանադրութեան խըն-
դիրը այս դարուս ամենէն մեծ խնդիրն ե-
ղաւ, ինչպէս որ յայտնի է հասարակաց.
վասն զի անուի է որ աղգը կարողացաւ բանիւ
եւ գրով իմացընել՝ ըստ հրաւիրանաց կամ
թոյլտուութեան օսմանեան տէրութեան՝ թէ
ինչ կարգերով ու կանոններով կողէ կառա-
վարութիւն որ — առանց տէրութեան հապ-
տակութենէն դուրս ելնելու — իւր կրօնին,
բնաւորութեանը, սովորութեանցը եւ աւան-
դութեանցը համաձայն՝ աղգային կենցաղա-
վարութիւն եւ յառաջագիծութիւն ունենայ
ամէն բանի մէջ:

Այսպիսի մեծ յեղափոխութիւնը ուրիշ
որ աղգի մէջ եւս պատահէր՝ անշուշտ աւե-
լի տարածայնութեանց, աւելի երկպառակու-
թեանց, աւելի դրդմանց պատճառ կրնար
լինել՝ քան թէ ինչ որ եղաւ այս տարիներս
Տաճկաստանի մեր համազգի եղբարցը մէջ:
Բայց մեք ուրախ եմք որ վերջապէս աղգին
խոհական եւ յառաջագիծ մասին աշխատու-
թեամբը, եւ նոյն իսկ օսմանեան տէրու-
թեան վեհանձնական ու հեռատես քաղաքա-
կանութեամբը՝ Սահմանադրութեան հանած
առժամանակեայ անհրաժեշտ վրդովմունքը
շուտով վերջացան, եւ Սահմանադրութիւնը
հաստատուն հիման վրայ դրուեցաւ՝ հասա-
րակաց հաւանութեամբ, եւ մեծ ու փոքր՝
ամէն մարդ հասկըցաւ թէ ինչ է եղեր աղ-

գային սահմանադրութիւնը, ինչ իրաւունք-
ներ կուտայ աղգին, եւ ինչ պարտքեր կը-
ղնէ վրան: — Այս կերպով հաստատութիւն
առած սահմանադրութիւնը կրնամք նման-
ցընել այն հրարուեստական գեղեցիկ ու հոյ-
ակապ ձեւերուն, որ կսկսին սաստիկ բոր-
բոքմամբ, որոտաձայն շառաչմամբ, մրըր-
կեալ պտոյտներով, բոցածաւալ կայծակնե-
րով, եւ յետոյ կերեւան իպարզութեան եւ
իհանգարտութեան իրենց բովանդակ գեղա-
պայծառ ձեւակերպութեանը մէջ՝ իբրեւ մե-
ծագործ տաճար, կամ իբրեւ նաւ զարդա-
րուն, իբրեւ յաղթական կամար, կամ իբ-
րեւ ծաղկահիւս պսակ, կամ թէ իբրեւ փա-
ռաւոր փակագիր մը եւ անուն:

Աւելորդ կհամարիմք մեր նպատակին հա-
մար՝ Տաճկաստանի Հայոց աղգային սահմա-
նադրութեան պատմութիւնն ընելը. մանա-
ւանդ որ անձամբ գտնուած չլինելով այն
անցքերուն պատահած տեղերը, անկողմնա-
սէր յիշատակարաններէ ու լրագիրներէ եւս
զուրկ լինելով, — դժուարին է մեզի համար
ստոյգ եւ անսխալ տեղեկութիւններ հաւա-
քել եւ մեր ընթերցողաց հաղորդել: Այս
կարեւոր աշխատութիւնը ուրիշներու ձգե-
լով, մեք գոհ լինիմք հրատարակելով այս
տեղ Սահմանադրութեան այն բնագիրը որ
Միւհէնտիսեան տպարանէն ելած եւ պատ-
րիարքական կնքով վաւերացած է:

ԲԱՐՇԵՐԱԳՈՅՆ ԴՈՒՌՆ

ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾՈՑ

Թուահամար 191.

ԱՌ ԽՈՂԵՄԱԶԱՐԴ ՏԵՂԱՊԱՀ ՊԱՏՐԻԱՐԿԻ.

Խոնենազարդ եւ սիրելի Էփեսի.

Բարեկարգութեան վերաբերեալ Կայսերական հրովարտակը կալահանջէ, որ ամէն Հասարակութիւն իր վայելած առանձնաշնորհութիւններն ու արտօնութիւնները որոշեալ պայմանաժամի մէջ իքնին առնուով, ժամանակին բերմանցը եւ քաղաքակրթութեան արդեանցն ու գիտութեան պահանջած բարեկարգութիւնները խորհրդածութեամբ որոշէ, ու Բարձրագոյն Դրան ներկայացնէ. եւ Հոգեւորական Գլխոց շնորհուած իշխանութիւնն ու ձեռնհասութիւնը՝ իւրաքանչիւր Հասարակութեան ապահովուած վիճակին ու նոր դիրքին հետ համաձայնութեան մէջ դրուի: Ուստի Հայոց Ազգին համար պատուաւոր անձերէ բաղկացեալ Յանձնաժողովի մը ձեռք Սահմանադրութեան ուրուագիծ մը պատրաստուեցաւ: Բայց միանգամայն պատշաճ համարուեցաւ որ Սարգիս Պատրիարքի օրով կազմուած Ընդհանուր Ժողովոյ եկեղեցական անդամներն ու Թաղական երեսփոխանները՝ քուէից առաւելութեամբ եօթն հոգիէ բաղկացեալ Յանձնաժողով մը ընտրեն, եւ վերոյիշեալ ուրուագիծը անգամ մըն ալ անոր ցոյց տրուի: Վասն որոյ կը խնդրեմք որ պէտք եղած հրաւերի նամակները երկու երեք օրուան մէջ ղրկելով, յիշեալ Յանձնաժողովին ընտրութիւնը ընել տայ, եւ անոր՝ Բարձրագոյն Դուռը միւս Յանձնաժողովին ու այս գործիս համար յատկապէս որոշուած Պաշտօնակալին հետ մեկտեղելով՝ հարկ եղած տնօրէնութեան կատարուելուն շնորհ ընէք: Կիւնդրեմք նաեւ որ վերոյիշեալ կերպով ընտրուած եօթն անձանց անունները յառաջագոյն մեզ ուղարկէք:

(Ստորագրեալ)

1862 Փետրվար 18.

ԱԼԻ.

Բարձրագոյն Դրան եւ Ազգային Յանձնաժողովներուն
առ Կայսերական Կառավարութիւն մատուցած
Յայտագրին օրինակն է:

Կայսերական Տերութիւնը իվաղուց անտի իր արդարասէր հովանաւորութեան ներքեւ գտնուող զանազան Ազգաց՝ Կրօնից ազատութեան եւ առտնին գործոց մասնաւոր Վարչութեան համար առանձնաշնորհութիւններ ու արտօնութիւններ շնորհած է:

Այս արտօնութիւնները բաւեալ ըստ սկզբանց ամեն ազգաց համար միօրինակ, բայց միանգամայն ամեն մեկուկրօնական սեպական կանոնաց եւ սովորութեանց համեմատ տնօրինուած ըլլալով, իւրաքանչիւր Ազգ զանոնք իրենիկ սովորութեանց եւ ընթացից համեմատ իզորձ ղեկավարեալ է:

Հայոց ազգը միւս ազգաց պէս մինչեւ ցայսօր Պատրիարք մը ունեցած է, որ Տերութեան կողմէն իրը նախագահ Պատրիարքական Վարչութեան ձանցեցուած է, եւ ներկայացուցիչ Ազգին ու Միջնորդ գործադրութեան Կայսերական հրամանաց. եւ որ իվաղուց անտի հասարակօրէն եկեղեցական դասէն ընտրուած է, Ազգին զանազան կարգի անհատներէն բաղկացեալ Ընդհանուր Ժողովի մը ձեռք:

Պատրիարքը իր պաշտօնին մէջ՝ որ է Ազգին նախագահել եւ անոր օգտիցը հսկել, Ազգին՝ Ընդհանուր Ժողովոյ միջնորդութեամբ ունեցած ազդեցութենէն ու վերատեսչութենէն ընտրուած մեկ ժամանակ ազատ եղած է. եւ ասոր ապացոյցն է, Պատրիարքին ամեն ժամանակ Ընդհանուր Ժողով հրաւիրելն ու գումարելը, եւ կամ ըստ պահանջման գործոց կամ Բարձրագոյն Դրան բացորոշ մէկ հրամանին վրայ կարեւոր խնդրոյ մը ծագած ատենը՝ Ընդհանուր Ժողովոյ ղեկին ու անոր որոշումը խնդրելը:

Հայոց Ազգը՝ ասկէ քսան տարւոյ չափ յառաջ՝ կայսերական Տերութենէն խնդրեց որ Պատրիարքարանի մէջ Պատրիարքին նախագահութեամբ երկու Ժողով հաստատուին. մեկը Կրօնական, միւսը՝ Քաղաքական գործոց համար. որպէս զի Պատրիարքին պաշտօնատարութեանը գործակից եւ օգնական ըլլան, եւ Ազգին՝ ըստ քաղաքականի եւ թէ ըստ կրօնականի՝ վարչեմի կանոններէն եւ սովորութիւններէն որ եւ է խոտորմանց առաջը առնուի:

Երբ այս Ժողովները հաստատուեցան, ազգային մանրամասն գործոց տնտեսութեան համար ալ՝ քունի մը Խորհուրդներ հաստատել հարկ եղաւ:

Բայց որովհետեւ Ազգային պաշտօնատեսարց ամեն մեկուն իշխանութիւնը եւ պարտաւորութիւնները որոշաբար սահմանուած չէին, յայտնի էր որ Ազգին վիճակը բարեկարգելու մասին եղած այս ջանքերը, Ազգային Վարչութեան զանազան մասանց մէջ, նաեւ յիշեալ Վարչութեան եւ Ազգին մէջ՝ անպակաս պառակտումներ ծագելուն առիթ պիտի տային. եւ աս ալ ամեն կողման վերաբերեալ իրաւանց գործադրութեան մասին շատ մը անկարգութիւններ, եւ Ազգային Վարչութեան մէջ ալ շփոթութիւն եւ խռովութիւն պիտի պատճառէր:

Ահա այս շփոթութեանց եւ երկպառակութեանց պատճառները վերցնելու, եւ ամեն կողման պահանջմանց վնասակարութիւնը բաւանալու, նպատակաւ, Կայսերական Տերութիւնը իր բոլոր հպատակաց վրայ ունեցած հայրական խնամօքը՝ Ազգիս մէջէն Խառն Յանձնաժողով մը կազմել հարկաւոր դատեց, որպէս զի Հայոց ազգին Կրօնական եւ Քաղաքական բնիկ սովորութեանց, նաեւ իվաղուց անտի ընդունուած ընթացքին համաձայն Սահմանադրութիւն մը պատրաստուի:

Արդ՝ խառն Յանձնաժողովը պատշաճ կկատուէ որ վաւերացման համար Բարձրագոյն Դրան մատուցուած Սահմանադրութեան ուրուագիծին համեմատ՝

Ա. «Պատրիարքին՝ իմէջ Տերութեան եւ Ազգին միջնորդ ըլլալու պաշտօնը ըստ առաջին դրութեան մնայ:

Բ. Ընդհանուր ժողովոյ կազմութիւնը առաջինէն առեւի
կանոնաւոր կերպիւ նորոգուի: Եւ Ազգային երեսփոխանները
ընտրուին ընտրութեան տեղ (ըստ որում *Կանոնաւոր*
ընտրութեան տեղը չէ ինչ որ առաջ էր), Յունաց Ազգին
մէջ գործադրուած եղանակէն զուգե առեւի կանոնաւոր եւ
օրինաւոր կերպով՝ Եկեղեցեաց ժողովուրդներէն (այսինքն
քաղերէն) ընտրուին:

Եւ որովհետեւ դուրսերը բնակող Հայ ժողովուրդները
իրաւամբ կանգնուին քէ Պատրիարքարանի որոշումներու
ընդդէմ խորհրդակցութենէն եւ մասնակցութենէն բոլորովին
զուրկ են, Երեսփոխաններուն մէկ մասը գաւառներուն
կողմէն ընտրուին, եւ Կոստանդնուպոլսոյ քաղերէն Երես-
փոխանաց վրայ աւելցուին: Եւ ժողովոյն Կրօնական մասը,
այսինքն անդամոց քսանը՝ Կոստանդնուպոլսոյ գտնուող
Եկեղեցականներուն կողմէն ընտրուին. որով Ընդհանուր
ժողովոյ անդամոց քիւր ընդ ամենը հարիւր քառասունի
կամ փոքրիկ:

Ասոնց պաշտօնը տասն տարի տեսէ. եւ ամեն տարի
տասներորդ մասը փոխուելով նորէն ընտրութիւն ըլլայ:

Ընդհանուր ժողովը անուանէ քէ Պատրիարք եւ քէ
անոր նախագահութեամբ գործող Ազգային երկուց ժողո-
վոց անդամները. եւ անոնց գործողութեանց վերաւերջու-
թիւն ընէ:

Գ. Կրօնական գործոց տեսչութիւնը՝ Կրօնական ժողո-
վոյն, քաղաքական գործոց տեսչութիւնը՝ Քաղաքական
ժողովոյն, եւ խառն գործոց տեսչութիւնն ալ՝ յիշեալ երկու
ժողովներուն մէկտեղ գալովը կազմուած Խառն ժողովոյն
վերաբերեալ ըլլայ:

Դ. Կրօնական եւ Քաղաքական ժողովները իրենց ձեռն-
հասութեան շրջանակին մէջ գտնուած քէ Եկեղեցեաց ժողո-
վուրդներուն (քաղականներուն) եւ քէ Եկեղեցեաց, զպրա-
տանց, հիւանդանոցաց, վանօրէից եւ անոնց նման ուրիշ
տեղեաց ազգային գործերուն ամենն ալ Տեսուչ եւ Քաղա-
կան խորհուրդներու միջնորդութեամբ տնօրինեն:

Ե. Վարչութեան կեդրոնը Ազգային Պատրիարքարանն
ընէ:

Պատրիարքը՝ իրեն պաշտօնական Գլուխ Պատրիարքա-
րանի, քէ Ընդհանուր ժողովոյն եւ քէ Ազգային կրկին
ժողովներուն նախագահութիւն ընէ. եւ Ազգին ուղղակի
կամ անուղղակի վերաբերեալ ամեն գործերը տնօրինէ ընդ
վերաւերջութեամբ Ընդհանուր ժողովոյ:

Զ. Գաւառական ժողովրդոց Վարչութիւնը Կեդրոնական
Վարչութեան հետ կապուած ըլլայ: Եւ գաւառներուն մէջ
Առաջնորդները նախագահութիւն ընեն տեղական ժողովնե-
րուն, որոնք պիտի կախաւորուին ըստ օրամաղրութեանց
Կոստանդնուպոլսոյ ժողովոց, եւ նոյն (տեղական) ժողո-
վոց գործերն ալ տնօրինեն:

Է. Գաւառական ժողովները՝ Կեդրոնական Վարչու-
թեան, եւ սոյն Վարչութեան Խորհուրդներուն ամեն մէկը՝
որ ժողովոյ վերաբերի՝ նոյն ժողովոյն. եւ Ազգային ժո-
ղովները՝ Ընդհանուր ժողովոյն. եւ Պատրիարքը մէկ կող-
մէն Կայսերական Տէրութեան, եւ միւս կողմէն (Ընդհանուր
ժողովոյ միջնորդութեամբ) Ազգին պատասխանատու ըլլան:

Ը. Եւ որովհետեւ Կայսերական Տէրութիւնը Հայոց Ազգին
համար տալու հրամաններուն գործադրութեան բնական
միջնորդ եւ Ազգային Վարչութեան գլուխ Պատրիարքը կը-
նախեցնայ եւ նորա կողմէ իր հարցումները. եւ Տէրու-
թիւնը Պատրիարքին հրամայէ որ հարցուցած խնդրոյն
վրայ իր (այսինքն Պատրիարքին) կարծիքը յայտնէ,
Պատրիարքը՝ իր նախագահութեամբ գործող ժողովներուն
որոշման համեմատ շարժի: Իսկ եթէ Ազգին կարծիքն առ-
նելով՝ Տէրութեան հաղորդել հրամայէ, այն ժամանակ
Պատրիարքը Ընդհանուր ժողով հրաւիրէ, եւ այն ժողովոյն
վերջնական որոշումները յայտնէ Տէրութեան:

Թ. Ազգային Վարչութիւնը երեք տեսակ պարտաւորու-
թիւն ունի. որոց առաջինն է առ Կայսերական Տէրութիւն.
այս է՝ Ազգը կատարելապէս հաւատարիմ հաւատակութեան

մէջ պահել, եւ Ազգին քէ Ընդհանրապէս եւ քէ իմասնաւոր-
րի ամեն մէկ անհատներուն իրաւանց եւ արտօնութեանց՝
Տէրութեան կողմէն պահպանութիւնը ապահովել: Երկ-
րորդն է առ Ազգն, որ է ճշմարտապէս գրութեամբ եւ հայ-
րաբար վարուիլ: Եւ երրորդն է առ Արդուն Էջմիածնի,
այն է՝ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Կրօնական կանոնաց եւ
օրինաց համեմատ վարուիլ:

Ահա ասոնք են Սահմանադրութեան այն կետերը զոր
Խառն Ցանձնաժողովը պատշաճ կղատէ. եւ զոր կհաստա-
տէ միւս Ցանձնաժողովը, որ Ձեր Վսեմութեան հրամանին
համեմատ՝ իղիմաց Ազգին Սահմանադրութեան վրայ իւր
դիտողութիւնները Բարձրագոյն Դրան ներկայացնելու հա-
մար կազմուեցան:

Ի Կ. Պոլիս, 16 Փետրվար 1862:

ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ.

Անդամք Բարձրագոյն Դրան Ցանձնաժողովոյ,
ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ԵՊԻՍԿՈՓՈՍ ՆԻԿՈՄԻԴԻՈՅ, ՏԵՂԱՊԱՂԱ ՊԱՏՐԻԱՐԿԱԿԱՆ

ԱԹՈՌՈՅ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍՈՅ:

ՅՕՀԱՆՆԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆ:

ՅՕՀԱՆՆԷՍ ՔԱԼ. ՓԱՓԱՋԵԱՆ ԻՍԿԻՍԱՐ Ս. ԽԱԶ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԳԵՌԳ ԵՐԱՄԵԱՆ

ՍԵՐՈՎԵԷ ՎԻՋԵՆԵԱՆ

ՅԱԿՈԲ ՄՈՒՊԱԶԵԱՆ

ՅՕՀԱՆՆԷՍ ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆ

ՅՕՀԱՆՆԷՍ ՔԱԼԱՆԱՅ ՀԻՆԵՔԵԱՐՊԵՅԵՆՏԵԱՆ Ս. ՀՐԵՏԱԿԱՊԵՏ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԻՊԱԼԱՏ

ՅՕՀԱՆՆԷՍ ՏԱՏԵԱՆ

ԳՐԻԳՈՐ ԱՂԱԹՕՆ

ՅԱԿՈԲԻԿ ՆՈՐԱՏԱՆԿԵԱՆ

ԳԱՍՊԱՐ ԿԻՒՄԻՇԶԻ

Անդամք Ազգային Ցանձնաժողովոյ,

ԱՂԱԹՕՆԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ

ԱՍԼԱՆԵԱՆ ՍՏԵՓԱՆ

ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՄԱՆՈՒԿ

ՄԻՆԱՍԵԱՆ ՄԻՆԱՍ

ՌՈՒՍԻՆԵԱՆ

ՍԻՐԷՆԵԱՆ ՅՕՀԱՆՆԷՍ

ՕՏԵԱՆ ԳՐԻԳՈՐ

ՕՐԻՆԱԿ ՀՐԱՄԱՆԱԳՐԻ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԴՐԱՆ.

Առ Խոնեմազարդ Տեղապահ Պատրիարքի Հայոց.

Հայոց Պատրիարքարանի վիճակին եւ Վարչութեան բա-
րելարգութեանը վրայօք, ասկէ առաջ Բարձրագոյն Դուռը
կազմուած Ցանձնաժողովին զրի առաջ Սահմանադրութիւնը՝
յոյ աշխարհական գործոց վերաբերեալ քանի մը կետերը
սրբագրուելէն ետքը, Վեհափառ Արքային մատուցուեցաւ.
եւ Նորին Կայսերական Վեհափառութեան կողմէն ընդու-
նուելով, պարունակած նիւթերուն այսուհետեւ Կանոն բրո-
նուիլը Ձեր Սրբազնութեան յանձնելու Արքունի հրամանը
շնորհուեցաւ:

Ուստի յիշեալ Սահմանադրութիւնը ներփակեալ առ Ձեզ
ուղարկելով՝ կպատուիրեմք որ պարունակած նիւթերուն
այսուհետեւ անբերի գործադրութեանը հսկելով, ըստ Բար-
ձրագոյն կամաց Օգոստոսի առ Կայսեր՝ ինչ որ պարտ ու
պատշաճ է իզորձ ղնելու հոգ տանիք:

17 Մարտ, 1863:

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն .

Օսմանեան Տերութեան իր Մահմետական չեղող հպատակներուն շնորհած արտօնութիւնները՝ հասասար են ըստ սկզբանց ամենուն համար . բայց անոնց գործադրութեանը եղանակը՝ իւրաքանչիւր Ազգի մէջ ըստ պահանջման սեպական սովորութեանց իւրեանց , մասնաւոր կերպով տնօրինուած է :

Հայոց Պատրիարքը գլուխ է իր Ազգին . եւ մասնաւոր պարագաներու մէջ՝ Տերութեան հրամանաց գործադրութեան միջնորդ : Սակայն Պատրիարքարանի մէջ կրօնական գործոց համար՝ Կրօնական ժողով մը , եւ քաղաքական գործոց համար՝ Քաղաքական ժողով մը կան հաստատուած : Այս երկու ժողովները ի պահանջէլ հարկին միանալով՝ Խառն ժողով կ'կազմեն : Թէ Պատրիարքը եւ թէ այս երկու ժողովոց անդամները՝ Ազգին պատուաւոր անձանցմէ ընդկացեալ մէկ Ընդհանուր ժողովոյ մէջ կ'ընտրուին :

Որովհետեւ յիշեալ ժողովներուն պաշտօնն ու պարտաւորութիւնքը , եւ կազմութեան եղանակը բաւական կանոններով սահմանուած չեն . եւ այս պատճառաւ զանազան անտեղութիւններ , եւ մասնաւորապէս Ընդհանուր ժողով կազմելու մասին տեսակ տեսակ դժուարութիւններ տեսնուած են :

Որովհետեւ բարեկարգութեանց վերաբերեալ կայսերական հրովարտակին (*) համեմատ՝ իւրաքանչիւր Հասարակութիւն իր ունեցած արտօնութիւններն ու առանձնաշնորհութիւնները որոշեալ ժամանակի մէջ քննելով , եւ ժամանակին բերմանը եւ քաղաքակրթութեան արդեանցն ու արդի լուսաւորեալ վիճակին պահանջած բարեկարգութիւնները խորհրդածութեամբ որոշելով , Բարձրագոյն Դրան ներկայացընելու պարտաւորած է :

Որովհետեւ ամէն մէկ Ազգին Կրօնական Գլուխներուն շնորհուած իշխանութիւնն ու կարողութիւնը , իւրաքանչիւր Հասարակութեան ապահովուած նոր վիճակին ու դրութեան համաձայնեցնել պէտք է :

Ուստի Հայոց Ազգին քանի մը պատուաւոր անձինքի Յանձնաժողով մը կազմուեցաւ , որ Ազգին համար պատրաստեց սա հետեւեալ Սահմանադրութիւնը :

Ա . Զ . Գ . Ա . Յ . Ի . Ն

Ս Ա Հ Մ Ա Ն Ա Դ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Հ Ա Յ Ո Յ

Հ Ի Մ Ն Ա Կ Ա Ն Ս Կ Ջ Բ Ո Ւ Ն Բ

Ա .

Ազգին ամէն մէկ անհատը առ Ազգը պարտաւորութիւններ ունի . Ազգն ալ իր կողմէն առ ազգային ամէն մէկ անհատ պարտաւորութիւններ ունի . Գարձեալ ամէն մէկ անհատ իրաւունքներ ունի Ազգէն եւ Ազգն անհատներէն :

Ուստի Ազգն ու ազգայինք փոխադարձ պարտօք կապուած են իրարու հետ . անանկ որ մէկին պարտաւորութիւնքը միւսին իրաւունքն են :

(*) Խաբբի Հիմայուն , 6/48 Փետրվար 1886 :

Բ .

Ազգայնոց պարտականութիւնն է՝ Ազգին պիտոյիցը պահանջած ծախքերուն մասնակից ըլլալ իւրաքանչիւր իր կարողութեան չափովը . Ազգին խնդրած ծառայութեանցը յօժարակամ յանձնառու ըլլալ , եւ անոր ըրած տնօրէնութեանցը սիրով հնազանդիլ :

Ազգայնոց այս պարտաւորութիւնքը Ազգին իրաւունքն են :

Գ .

Ազգին պարտականութիւնն է՝ ազգայնոց բարոյական , մտաւորական եւ նիւթական պիտոյիցը հոգ տանիլ . Հայաստանեայց եկեղեցւոյ գաւառութիւնն ու աւանդութիւնքը անարատ պահել . մարդկութեան հարկաւոր եղած անհրաժեշտ գիտելեաց ուսումը՝ ամէն աստիճանի թէ մասնէ եւ թէ աղջիկ տղայոց հաւասարապէս ծաւալել . ազգային հաստատութիւնքը պայծառ պահել , հասոյթներն օրինաւոր կերպով աւելցնել , եւ ծախքերն իմաստութեամբ անտեսել : Ազգին ծառայութեանը մշտնջենապէս նուիրեալ անձանց կացութիւնը բարւոյքել եւ ապագայն անդորրել . կարօտելոց խնամ տանիլ հայրաբար , ազգայնոց մէջ ծագած վէճերն արդարաւորութեամբ խաղաղել , եւ վերջապէս ազգային յառաջագիմութեան անձնանուէր աշխատիլ :

Ազգին այս պարտաւորութիւնքը ազգայնոց իրաւունքն են :

Դ .

Ջազգը փոխանորդաբար ներկայացնող , եւ այս փոխադարձ պարտեաց կանոնաւոր կատարմանը տեսուչ ու մատակարար կարգեալ իշխանութիւնը՝ Ա.Զ.Գ.Ա.Յ.Ի.Ն Վ.Ս.Զ.Ո.Ի.Թ.Ի.Ն կը կոչվի . որում յանձնուած է Օսմանեան Տէրութենէն յատուկ արտօնութեամբ , եւ Սահմանադրութեան միջոցաւ , Թուրքիոյ Հայոց ներքին գործերու տնօրէնութիւնը :

Ե .

Վարչութիւնը՝ ազգային ըլլալու համար , պէտք է ԵՐԵՍՓՈՒՍՆԱԿԱՆ ըլլայ :

Զ .

Երեսփոխանական Վարչութեան հիմը՝ Ի.ՐԱԽԱՆՅՈՒՄ ու ՊԱՐՏԵԱՅՍԻՅՈՒՄ սկզբունքն է , որ արդարեան սկզբունք է . իր ոյժը ձայնից բաղմութեան մէջ կը կայանայ , որ օրինաւորութեան սկզբունք է :

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ.

Ա. ՊԱՏՐԻԱՐԿ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՐԱԾԱՐՈՒՄ.

Յօդուած 1. Կոստանդնուպօլսոյ Պատրիարքը բոլոր Ազգային ժողովոց Նախագահն է, եւ անոնց գործադիր իշխանութիւնը կ'ըլլայ. եւ մասնաւոր պարագաներու մէջ՝ Տէրութեան հրամանաց գործադրութեան միջնորդն է:

Ուստի պէտք է որ Պատրիարքը ընտրուելու անձը՝ ընդհանուր Ազգին վստահութեան ու յարգանքն արժանի ըլլալու համար՝ Պատրիարքական Աթոռին վայելուչ ամեն յատկութիւններն ու արժանաւորութիւնն ունենայ, եւ ի վաղուց անախ Պատրիարքութեան յատկացեալ Եպիսկոպոսաց զասէն ըլլայ. միանգամայն Տէրութեան կատարեալ վստահութեան արժանաւոր, եւ զոնէ իւր հօրմէն սկսեալ՝ Օսմանեան հպատակ, եւ երեսունութիւնգ տարին լրացուցած ըլլայ:

Յօդ. 2. Երբ Պատրիարքը վախճանելով կամ հրաժարելով եւ կամ ուրիշ որ եւ է պատճառաւ Աթոռը պարապ մնայ, Կրօնական եւ Քաղաքական ժողովները մէկտեղ գալով Տեղապան մը կընտրեն, եւ անոր հաստատութիւնը կը խնդրեն Բարձրագոյն Դռնէն:

Ընդհանուր ժողովը կընտրէ զՊատրիարքը. բայց Կրօնական եւ Քաղաքական ժողովներն իրաւունք ունին *հերկայացանք* յաջորդով մը ընտրելեաց արժանաւորութեան աստիճանին վրայ կարծիք տալու:

Պատրիարքի ընտրութիւնը հետեւեալ կերպիւ կ'ըլլայ:
Նախ եւ առաջ՝ Տեղապանը Օսմանեան հողին վրայ զբոնուող բոլոր Եպիսկոպոսաց ցանկը կ'ընէ, եւ իւրաքանչիւրին անուանը առջեւ՝ ըստ առաջին յօդուածոյ ընտրելութեան համար պահանջուած հանգամանքը նշանակելով, Կրօնական ժողովոյն կներկայացընէ զայն:

Այս ժողովն ալ եկեղեցական համագումար ժողով հրաւիրելով, *ընտրելեաց յաջակ* մը կ'պատրաստէ գաղտնի քուէարկութեամբ. այսինքն իւրաքանչիւր անգամ բոլոր մը վրայ կ'զրէ այն ամէն Եպիսկոպոսաց անունները՝ զորս կրօնական մասին անընդունելի չըմամարիւր: Ետքը՝ քուէհամարն ըլլալով, այն անունները յատուկ ցուցակի մը մէջ կ'առնուին քուէից շատութեան կարգաւ:

Տեղապանը յիշեալ կերպիւ պատրաստուած ցուցակը Քաղաքական ժողովոյն կներկայացընէ: Ան ալ՝ նշանակուած անձանց ըստ քաղաքականին արժանաւորութիւնը քննելէն ետքը, ամենէն աւելի արժանաւորներէն հինգ *ընտրելի* կ'զատէ քուէից առաւելութեամբ, եւ ասոնց *ցուցակը* ընդհանուր ժողովոյն կներկայացընէ:

Միանգամայն եկեղեցական համագումար ժողովոյն պատրաստած առաջին ցուցակն ալ ազգային Ընդհանուր ժողովոյն սրահին մէջ կ'ախուսած ըլլայ: Ընդհանուր ժողովը այս երկու ցուցակներէն՝ ընտրելեաց թէ կրօնական եւ թէ քաղաքական որպիսութեանց վրայ՝ երկու ձեռնմաս ժողովներուն կարծիքն իմանալով, կընտրէ զՊատրիարքը՝ գաղտնի քուէարկութեամբ եւ բացարձակ առասելութեամբ քուէից:

Ընդհանուր ժողովը կրնայ Քաղաքական ժողովոյն ներկայացուցած ցուցակէն դուրս անձի մը վրայ ալ քուէ տալ. բայց պէտք է որ այն անձին անունը նշանակուած ըլլայ եկեղեցական համագումար ժողովոյն պատրաստած ցուցակէն մէջ. վասն զի այս եկեղեցական ցուցակէն դուրս մնացած անձի վրայ ընտրութիւն չկրնար ըլլալ:

Երբ առաջին անգամ քուէից բացարձակ առասելութիւն չզոյանայ, երկու առաւելագոյն քուէ ստացողաց անունները Տեղապանին կողմէն Ընդհանուր ժողովոյն անդամներուն կ'անուցուի. եւ երկրորդ քուէարկութիւնը օրի-

նաւորապէս այն երկուքին վրայ կ'ըլլայ: Այս երկրորդ քուէարկութեան ատեն Ազգային Երեսփոխաններէն անոնք որ չկրնան ներկայ գտնուիլ, կարող են իրենց քուէները ստորագրեալ եւ կնքեալ նամակաւ առ ժողովն ուղարկել, կամ Տեղապանին եւ կամ ընդհանուր ժողովոյ Ատենապետին ուղղելով զայն:

Քուէները յատուկ քուէտուփի մը մէջ գրուելէն ետքը՝ քուէհամարը կ'ըլլայ Ընդհանուր ժողովոյ դիւանին ձեռօք, եւ սոյն ժողովոյ մէջէն ընտրուած չորս եկեղեցական եւ չորս աշխարհական քննիչներու ներկայութեամբ:

Երբ պատահի որ երկրորդ անգամ քուէարկութեան մէջ երկու անձանց հաւասար քուէ ելնէ, այն ատեն երկուքէն մէկը վիճակաւ կ'ընտրուի:

Յօդ. 3. Ընտրութիւնը կատարուելէն ետքը տեղեկագիր մը կ'ընելուի՝ զոր բոլոր բազմականք կատարագրեն. եւ Տեղապանի միջնորդութեամբ Բարձրագոյն դրան կ'մատուցուի. եւ Պատրիարքը կ'հաստատուի ըստ վաղեմի սովորութեան՝ Կայսերական հրամանին համեմատ:

Յօդ. 4. Ընդհանուր ժողովը հրաւիրանաց զիր կուղարկէ Պատրիարք ընտրուած անձին. քանի մը անձանց ձեռօք՝ երբ Կ. Պօլսոյ մէջ է. եւ յատուկ հրաւիրակաւ՝ երբ Կ. Պօլսէն դուրս տեղ է: Նորընտիր Պատրիարքը՝ այս հրաւիրանաց զիրը առնելով, Պատրիարքարան կուգայ եւ Մայր Եկեղեցոյ մէջ Ընդհանուր ժողովոյ առջեւ հանդիսաւոր ուխտ կ'ընէ սոյն օրինակ. «Առաջի Աստուծոյ եւ ի ներկայութեան Ազգային ժողովոյս՝ հրապարակաւ ուխտեմ հաւատարիմ մնալ Տէրութեան եւ Ազգիս, եւ ճշմարտագոյն հսկել Ազգային Սահմանադրութեան անբերի գործը, ծաղրութեան «: Անմիջապէս՝ Տեղապանին պաշտօնը կը դադարի, եւ Նորընտիր Պատրիարքը Բարձրագոյն Դրան հրաւերին վրայ՝ ուղղակի Օգոստոսի տօնը կ'ներկայանայ, պաշտօնական կերպիւ իր պաշտօնը կ'հաստատուի, եւ Բարձրագոյն դուռը երբալով՝ կ'անուցուի:

Յօդ. 5. Երբ Պատրիարքը Սահմանադրութեան տրամադրութեանց հակառակ շարժի կամ վարուի, ամբաստանութեան տակ կ'ընկնի:

Յօդ. 6. Պատրիարքին վրայ ամբաստանութիւն ընելու՝ միայն Ընդհանուր ժողովը, եւ Կրօնական ու Քաղաքական ժողովներն իրաւունք ունին:

Ամբաստանող կամ բողոքող ժողովը, Բարձրագոյն Դռնէն հրաման առնելով, Պատրիարքէն կ'լիւնդրէ՝ որ Ընդհանուր ժողովը գումարէ:

Երբ պատրիարքը ասոր դէմ կենայ, եղելութիւնը կրկին անգամ Բարձրագոյն դրան իմաց կտրուի. որ այն ատեն բողոքին համեմատ՝ Կ. Պօլսոյ մէջ գտնուող Եպիսկոպոսաց երիցագոյնին Նախագահութեամբ Ընդհանուր ժողովը գումարելու հրաման կուտայ:

Ընդհանուր ժողովը իր մէջէն հինգ եկեղեցական եւ հինգ աշխարհական ընտրելով, տասն հոգիէ բաղկացեալ քննիչ Յանձնաժողով մը կ'կարգէ. բայց պէտք է որ այս քննիչներուն մէջ՝ ամբաստանող կամ բողոքող անձանցմէ մարդ չգտնուի: Քննիչ Յանձնաժողովը եղած ամբաստանութիւնները քննելէն ետքը՝ տեղեկագիր կուտայ Ընդհանուր ժողովոյն, որ կորոշէ զխնդիրը գաղտնի քուէարկութեամբ: Այս որոշումը պարունակող բողոքը պէտք է ստորագրուած ըլլայ որոշման կողմը քուէ տուող ժողովականներէն. եւ երբ անով Պատրիարքին հրաժարուիլը վճռուած է, երկու ժողովոց ատենապետները Նախագահ Եպիսկոպոսին հետ Պատրիարքին երբալով՝ յիշեալ բողոքը անոր կներկայացընեն. որ այն ժամանակ Ազգին որոշ կամքը իմանալով հրաժարականը տալու պարտաւորեալ է: Իսկ երբ չուզէ տալ, Բարձրագոյն դրան իմաց կտրուի որ պաշտօնէն կը ձգէ զՊատրիարքը:

Յօդ. 7. Հրաժարեալ Պատրիարքը վիճակաւոր Եպիսկոպոսաց կարգը կ'անցնի. եւ անոր վրայ ըստ կանոնի պէտք եղածը կ'անօրինուի Խառն ժողովոյ կողմէն:

Միաբանութենէն զատուած չեն համարուիր այն անձինքը՝ որ Պատրիարքարանի ժողովոյ կողմէն ազգային պաշտօնի մէջ գործածուած են՝ Երուսաղեմի Պատրիարքին հաւանութեամբ :

Յօդ. 23. Կրօնական եւ Քաղաքական ժողովները Խառն ժողով կազմելով, վերոյիշեալ ցուցակին մէջ յիշատակուած անձանց արժանիքը կընեն, եւ երեք ընտրելի որոշելով անունները Ընդհանուր ժողովոյն կներկայացընեն : Միաբանութեան կողմէն եկած ցուցակն ալ Ընդհանուր ժողովոյ սրահին մէջ կախուած կըլլայ :

Ընդհանուր ժողովը ընտրելեաց վրայօք քէ Միաբանութեան եւ քէ Ազգային երկու ժողովոյ կարծիքը իմանալով, անոնց մէջէն կրօնից, ուսման եւ բարի վարուց եկատմամբ ամենէն աւելի արժանաւորութիւն ունեցող անձը կընտրէ՝ զաղտնի քուէարկութեամբ եւ քուէից բացարձակ առանելութեամբ :

Ընդհանուր ժողովոյ մէջ՝ Միաբանութեան կողմէն ներկայացուած ցուցակէն դուրս անձի վրայ քուէարկութիւն չկրնար ըլլալ :

Դ. ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐԾՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ.

Յօդ. 24. Կրօնական ժողովը կրողկանայ տասնեւհորս բանիրուս եկեղեցականներէ, որոնք զոնէ երեսուն տարին լրացուցած, եւ գեր հինգ տարիէ ի վեր ձեռնադրուած պիտի ըլլան :

Յօդ. 25. Եկեղեցական համագումար ժողովը զաղտնի քուէարկութեամբ՝ Ազգային Կրօնական ժողովոյ անդամաց բոլորն եռասպտիկը կընտրէ, եւ ընտրելեաց անունները ստորագրեալ յայտարարով Ազգային Ընդհանուր ժողովոյն կներկայացընեն :

Ընդհանուր ժողովն ալ անոնց մէջէն զաղտնի քուէարկութեամբ կընտրէ Կրօնական ժողովոյ անդամները : Տեղեկագիրը Պատրիարքին կողմէն Բարձրագոյն Դրան կներկայացուի. եւ Կրօնական ժողովոյ այսպէս ընտրուած անդամները Կայսերական հրամանաւ կհաստատուին :

Յօդ. 26. Կրօնական ժողովը երկու տարին անգամ մը ապրիլի վերջը ամբողջ կուծուի, եւ մայիսի սկիզբը կնորոգուի : Այս ժողովոյ անդամները անմիջապէս վերընտրելի չեն. բայց երկու տարի ետքը կընան նորէն ընտրուիլ :

Յօդ. 27. Երբ Կրօնական ժողովոյ անդամներէն հրաժարական տուող եւ կամ ուրիշ պատճառաւ պակսողներուն քիւր երեքի հասնի, անոնց տեղ ուրիշներ կընտրուին Ընդհանուր ժողովով. բայց մինչեւ որ այս ընտրութիւնն ըլլայ, Կրօնական ժողովոյ մէջ բոլոր անդամոց մեծագոյն մասը կընտրուի :

Յօդ. 28. Կրօնական ժողովոյ պաշտօնն է Ազգային Կրօնական գործոց ընդհանուր տեսչութիւնը : Իր պարտաւորութիւնքն են՝ Ազգին մէջ կրօնական զգացումը զարգացունել, Հայաստանայց եկեղեցւոյ դասանութիւնն ու աւանդութիւններն անխախտ պահել, եկեղեցեաց եւ եկեղեցականաց բարեկարգութեանը հսկել, եկեղեցականաց ներկայ վիճակը յայտնելու եւ ապագայն անդորրելու եւ ապահովելու նիշոցները ձեռք բերելու հոգ տանիլ : Ազգային վարժարանաց երբեմն երբեմն այցելութիւն ընելով՝ Քրիստոնեական վարդապետութեան ուսուցման վրայ հսկողութիւն ընել. արժանաւոր եւ բանիրուս վարդապետներ եւ քանաններ հասցունել, եւ Ազգին մէջ ծագած կրօնական վիճերը քննելով՝ եկեղեցւոյ օրինաց համեմատ լուծել :

Յօդ. 29. Կրօնական ժողովը երբ չկարենայ ինքնին լուծել զուտ կրօնական կարեւոր խնդիր մը, եկեղեցական համագումար ժողով կկազմէ՝ Կոստանդնուպոլիս գտնուող եպիսկոպոսները, եկեղեցեաց քարոզիչ վարդապետները, Ասպետներն ու Արտակալները, եւ քէ հարկ ըլլայ՝ նաեւ շրջակայ գաւառաց Առաջնորդները հրաւիրելով : Երբ եկեղեցական համագումար ժողովն ալ խնդիրը իր ձեռնհասութենէն վեր դառէ, այն ժամանակ, Ընդհանրական Կաթողիկոսին կղիմէ ստորագրեալ տեղեկագրովը :

Յօդ. 30. Կրօնական ժողովոյ ամեն տեսակ տեղեկագրները՝ միշտ անդամոց մեծագոյն մասին կողմէն ստորագրեալ պիտի ըլլան :

Յօդ. 31. Թէ Կոստանդնուպոլսոյ եւ քէ գաւառներու մէջ՝ վարդապետի ձեռնադրութեան համար պէտք եղած հրամանը Ազգային Կրօնական ժողովոյ կողմէն կտրուի : Իսկ Քանանայի ձեռնադրութեան համար՝ երբ Պօլսոյ մէջ է՝ նոյն Կրօնական ժողովն, եւ երբ գաւառներու մէջ է՝ տեղայն Կրօնական ժողովն կտրուի :

Յօդ. 32. Մինչեւ որ եկեղեցւոյ մը Քանաններն ու Քաղական խորհուրդը նոր քանանայ ձեռնադրել տալու կարեւորութիւնը չտեսնեն, եւ ստորագրեալ տեղեկագրով Կրօնական ժողովոյ խնդիր չընեն, ձեռնադրութեան հրաման չտրուի :

Յօդ. 33. Կրօնական ժողովը կընտրէ Կոստանդնուպոլսոյ եկեղեցեաց քարոզիչ վարդապետներն ու աւագերեցները, եւ Պատրիարքը կանոնաւ գնահատէ :

Յօդ. 34. Կրօնական ժողովոյ մէջ ամեն տեսակ ընտրութիւն զաղտնի քուէարկութեամբ կըլլայ :

Յօդ. 35. Կրօնական ժողովը կանոնագիր մը պէտք է շինէ եկեղեցականաց ներկայ վիճակին բարելաւութեան եւ ապագային անդորրութեանը համար, որպէս զի իրենց հոգեւորական պաշտօնները կարենան ձրի կատարել :

Ե. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ.

Յօդ. 36. Քաղաքական ժողովը կրողկանայ Ազգային գործոց եւ Տեւոթեան օրինաց տեղեկակ քսան աշխարհականներէ :

Յօդ. 37. Քաղաքական ժողովոյ անդամները զաղտնի քուէարկութեամբ եւ քուէից բացարձակ առանելութեամբ Ազգային Ընդհանուր ժողովոյ մէջ կընտրուին, եւ տեղեկագիրը Պատրիարքի կողմէն Բարձրագոյն Դրան մատուցուելով՝ Կայսերական հրամանաւ կհաստատուին :

Յօդ. 38. Քաղաքական ժողովը երկու տարին անգամ մը ապրիլի վերջը ամբողջ կուծուի, եւ մայիսի սկիզբը կընորոգուի :

Այս ժողովոյ անդամները երկու տարի անցնելէն ետքը նորէն կընան ընտրուիլ : Եւ քեպէտ առջի երկու տարին Քաղաքական ժողովոյ համար վերընտրելի չեն, բայց ուրիշ որ եւ Ե ազգային պաշտօնի մէջ կընան գործածուիլ :

Յօդ. 39. Երբ Քաղաքական ժողովոյ անդամներէն մէկը՝ առանց բանաւոր պատճառ իմացունելու գրով, երեք անգամ իրարու վրայ ներկայ չգտնուի, նոյն ժողովոյ առեւնապետի կողմէն անոր նամակ գրուելով՝ չգայուն պատճառը կհարցուի : Երբ պատասխան չառնուի, երկրորդ գըրութեամբ իմաց կտրուի իրեն որ՝ երբ յաջորդ նիստին ալ ներկայ չգտնուի, իրեն հրաժարեալ պիտի համարուի. եւ երբ դարձեալ չներկայանայ, հրաժարականը տուած պիտի սեպուի :

Յօդ. 40. Երբ Քաղաքական ժողովոյ հրաժարական տուող կամ ուրիշ պատճառաւ պակսող անդամոց քիւր երեքի հասնի, անոնց տեղ ուրիշ անդամներ կընտրուին Ընդհանուր ժողովով : Բայց մինչեւ որ այս ընտրութիւնն ըլլայ, Քաղաքական ժողովոյ մէջ բոլոր անդամոց մեծագոյն մասը կընտրուի :

Յօդ. 41. Քաղաքական ժողովոյ պաշտօնն է Ազգային քաղաքական գործոց ընդհանուր տեսչութիւնը՝ Իր պարտաւորութիւնքն են Ազգին բարեկարգութեան եւ չառաջադիմութեան մտադրութիւնն եւ փոյր ունենալ, իր տեսչութեան տակ գտնուող Խորհրդոց կողմէն մատուցուած ազգօգուտ առաջարկութիւնները ուղարկութեամբ քննել, եւ անոնց կարեւորութիւնը յայտնուելէն ետքը՝ հաստատել կամ գործադրութեան արգելքները բառնալու ջանք ընել :

Յօդ. 42. Քաղաքական ժողովը իրեն եկած գործերը որ Խորհրդոյ վերաբերեալ ըլլան, քննուելու համար այն Խորհրդոյն կյանան. եւ մինչեւ որ անոր կարծիքը չառնուի՝ չկրնար գործադրութեան ձեռնարկել : Եւ քեպէտ կընայ իրաւացի պատճառներով հերքել մէկ Խորհրդոյ ըրած որո-

շումը, բայց ինքնին ուրիշ տնօրենության չկրնար ընել նոյն նիւթին վրայ. եւ կարտատուրի դարձնալ նոյն Խորհրդոյն յանձնել գործը: Քաղաքական ժողովը չկրնար նաեւ փոխել կամ լուծել Ազգային խորհուրդներէն մէկը, քանի որ չտեսնէ զայն Սահմանադրութեան հիմնական սկզբանց հակառակ ընթացքի մէջ: Բայց երբ տեսնէ անոնց մէկը այսպիսի ընթացքի մէջ, առաջին անգամին՝ բացատրութիւն կուգէ նոյն Խորհրդոյ ատենապետին, երկրորդ անգամին՝ անոր գրով ազդարարութիւններ ընելով, ի կանոնապահութիւն կհրաւիրէ. իսկ երրորդին՝ անդամները կփոխէ. միայն թէ այս մասին ունեցած պատճառները պիտի բացատրէ Ընդհանուր ժողովոյ ներկայացնելու երկամեայ տեղեկագրին մէջ:

Յօդ. 43. Քաղաքական ժողովը երբ իրեն եկած քաղաքական գործերէն կարեւոր խնդրոյ մը լուծումը իր ձեռնհասութենէն վեր դառնէ, Ընդհանուր ժողովոյն կղկմէ:

2. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ ԿՈՂՄԷՆ ԿԱԶՄՈՒՄԾ ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՐԴԻ ԵՒ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆՔԻ.

Յօդ. 44. Ոստանական, Տնտեսական եւ Դատաստանական գործոց եւ վանօրէից տնտեսութեան համար չորս Խորհուրդ. եւ մատակարարութեան պաշտօնով՝ երեք Հոգաբարձութիւն պիտի հաստատուի Քաղաքական ժողովոյ կողմէն: Այս Խորհրդոյ եւ Հոգաբարձութեանց անդամները երկու տարի պաշտօն կվարեն. այն պայմանաւ՝ որ ամէն տարեգլուխ կիսով չսփ նորոգուին:

Դատաստանական խորհրդոյ նախագահը Կ. Պօլսոյ Պատրիարքի փոխանորդն է:

1. ՈՍՏՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՐԴ.

Յօդ. 45. Ոստանական խորհուրդը եօթն ոստանական աշխարհականներէ կազմուած է:

Ոստանական խորհրդոյն պաշտօնն է՝ Հայոց Ազգին դատաւարականութեան եւ կրթութեան ընդհանուր տեսչութիւնը: Իր պարտաւորութիւնքն են Ազգային վարժարանաց բարեկարգութեանը հսկել, թէ մանչ եւ թէ աղջիկ տղայոց դատաւարականները հոգ տանելու, նպատակաւ հաստատուած Ընկերութիւններուն խրախույս տալ եւ ձեռնառու ըլլալ, դպրատանց դատաւարականներուն կացութիւնը լաւացունելու եւ ապագայն անդորրելու խնամ տանել. Ազգին մէջ յաջողակ եւ քաջամուտ դասատուներ հասցունելու, եւ դպրոցական դասագրքեր պատրաստելու ջանք եւ փոյր ունենալ:

Ոստանական խորհուրդը Ազգային վարժարանաց մէջ ուսմունքին լրացունող աշակերտաց վկայական կուտայ. ուսմանց դասագրքերը կորոշէ, եւ տարեկան քննութիւնները կկատարէ:

Իսկ կրօնական ուսմանց համար կրօնական ժողովին կղկմէ, վասն զի այս ժողովը կորոշէ կրօնական գիտութեանց դասագրքերը եւ դասատուները, քննութիւնները կընէ եւ վկայականը կուտայ:

2. ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՐԴ.

Յօդ. 46. Տնտեսական խորհուրդը կըազմուած է եօթն տնտեսագետ աշխարհականներէ, զորս Քաղաքական ժողովը կընտրէ քուէից առանելութեամբ:

Տնտեսական խորհրդոյն պաշտօնն է՝ Կ. Պօլսոյ մէջ գտնուած Ազգային բոլոր Հաստատութեանց եւ անոնց կալուածներուն մատակարարութեան ընդհանուր տեսչութիւնը: Իւր պարտաւորութիւնն է՝ նոյն հաստատութեանց բարեկարգութեանը անխոնջ հսկել եւ հոգ տանել:

Տնտեսական խորհուրդը պետք է հոգ տանի որ ամէն Ազգային կալուած օրինաւոր կալուածագիր ունենայ: Թէ Կ. Պօլսոյ եւ թէ գաւառներու մէջ գտնուած Ազգային անշարժ ստացուածոց կալուածագրերուն օրինակները՝ Տնտեսական Խորհրդոյ ձեռք ժողովուելով՝ Պատրիարքարանի դիւանատան մէջ պիտի պահուին:

Ազգային որ եւ կալուածոյ գնումն ու վաճառումը չկրնար տեղի ունենալ, առանց Տնտեսական խորհրդոյ

գիտութեան, Քաղաքական ժողովոյ հաճութեան եւ Պատրիարքի կնքով հաստատութեան:

Այս տրամադրութեանց ուժովը եկեղեցիներու միջոցով ըսուած բանը վերցուած է Հայոց Ազգին համար:

Կ. Պօլսոյ եւ շրջակային մէջ՝ Ազգային որ եւ է շինութեանց կամ վերանորոգութեանց չկրնար ձեռնարկուիլ, առանց գիտութեան Տնտեսական Խորհրդոյ, եւ հաճութեան Քաղաքական ժողովոյ:

Տնտեսական Խորհուրդը՝ ազգային ելեւմտից, Կտակաց եւ Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւններուն նաեւ Թաղական Խորհուրդներուն մատակարարութեանը վրայ հսկողութիւն պիտի ընէ. եւ ասոնց ամէն մէկէն որոշեալ ժամանակներ համար պահանջելով, Քաղաքական ժողովոյն պիտի հաղորդէ:

Տնտեսական Խորհուրդը տարեգլխէն երկու ամիս առաջ՝ յետագայ տարւոյ մէջ ըլլալիք հասոյթն ու ծախքը ելեւմտից Հոգաբարձութենէն ստուգելով, հաշուեկշիռը պիտի պատրաստէ եւ Քաղաքական ժողովոյն ներկայացունէ:

3. ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՐԴ.

Յօդ. 47. Դատաստանական Խորհուրդը կըազմուած է յոթ իրաւագէտ, եւ ամուսնացեալ եւ քառասուն տարին լրացուած անձերէ, որոց չորսը եկեղեցական եւ չորսը աշխարհական պիտի ըլլան:

Դատաստանական Խորհրդոյ նախագահը Պատրիարքի փոխանորդն է. եւ անդամներուն բոլորն ալ Խառն Ժողովոյ կողմէն կընտրուին՝ քուէից առանելութեամբ:

Դատաստանական Խորհրդոյ պաշտօնն է՝ ընտանեկան վեճերը լուծել. եւ Բ. Դրան կողմէն Պատրիարքարան յանձնուած դատերը՝ յանձնարարութեան համեմատ քննել եւ որոշել:

Երբ պատահի այնպիսի դատ մը զոր Դատաստանական Խորհուրդը իր ձեռնհասութենէն վեր դառնէ, ըստ պահանջման խնդրոյն կամ կրօնական կամ Քաղաքական եւ կամ Խառն Ժողովոյն յանձնուելուն հարկաւորութիւնը կցուցնէ:

Եթէ Դատաստանական Խորհրդոյ մէջ որոշուած դատի մը դէմ բողոքէ դատապարտեալը, խնդիրը վերստին կըննուի յիշեալ ժողովներէն մէկուն մէջ՝ որոնք որ կվերաբերի:

4. ՎԱՆՔԵՐԻ ԽՈՐՀՈՐԴ.

Յօդ. 48. Վանքերն Ազգին սեպհական ստացուածքն ըլլալով, Ազգին կվերաբերի անոնց մատակարարութեան հաստիքի ու ծախսոց ընդհանուր տեսչութեան եւ քննութեան իրաւունքը:

Ըստ որում հարկաւոր է որ ամէն Վանք իրեն համար յատուկ կանոններ ունենայ, Կեդրոնական Վարչութեան կրօնական եւ Քաղաքական ժողովները Խառն ժողով կազմելով, իւրաքանչիւր Վանքի Միաբանութեան, նաեւ Վանօրէից Խորհուրդին կարծիքն առնելէ ետքը, պետք եղած Կանոնադրութիւնը կպատրաստեն, եւ Ազգային Ընդհանուր ժողովոյ հաստատել կուտան:

Սոյն Կանոնադրութեանց հիմնական սկզբունքն են.

Ա. Խաղաքանչիւր Վանքի մասնաւոր մատակարարութիւնը իր Միաբանութեան կվերաբերի: Իսկ ամենուն վրայ ընդհանուր տեսչութիւն ընելու իրաւունքը Կեդրոնական Վարչութեան կվերաբերի, որ կգործադրէ Վանօրէից Խորհրդին ձեռք:

Բ. Խաղաքանչիւր Վանքի Վանահայրը իր Միաբանութեան կողմէն կընտրուի, եւ Կեդրոնական Վարչութեան Խառն ժողովոյ հաւանութեամբը Պատրիարքի ձեռք կհաստատուի:

Վանահայրը ըլլալու անձը պետք է որ երեսունութիւնը տարին լրացուցած, եւ Օսմանեան Տէրութեան հպատակ Վարդապետներէն ըլլայ:

Գ. Բոլոր Վանքերը Ազգին բարոյական զարգացմանը ծառայելու պարտաւոր են. ուստի ամէն մէկը իր կարողութեան չափով՝ ունենալու է Ընծայարան, Թանգարան,

Տպարան, Հիւանդանոց, եւ ասոնց պէս ուրիշ ազգօգուտ հաստատութիւններ :

Վանօրէից խորհուրդը կրողկանայ եօրն անձերէ, զոր Քաղաքական Ժողովը կընտրէ քուէից առաւելութեամբ :

Վանօրէից խորհուրդին պաշտօնն ու պարտաւորութիւնն է՝ իւրաքանչիւր Վանքի Կանոնաց գործադրութեանը հսկել եւ վերատեսչութիւն ընել . եկամուտներն ու հասոյքները ստուգել . եւ ծախքերը քննել ու կանոնաւորել :

Վանօրէից խորհուրդը կընտրէ Վանականներուն մէջէն իւրաքանչիւր Վանքի մատակարարութեան պաշտօնին համար պէտք եղած անձինքը : Ասոնք՝ Վանահօր նախագահութեամբ՝ եւ իրենց Վանքին յատկացեալ կանոններուն համաձայն Վանքը տնտեսելով, որոշեալ ժամանակներ՝ հաշուահամար կուտան Վանօրէից խորհուրդին :

5. ԵԼԵԻՄՏԻՑ ՀՈԳԱՐԱՐԺՈՒԹԻՒՆ .

Յօդ. 49. Ելեւմտից Հոգաբարձութիւնը կրողկանայ եօրն հաշուագետ անձինքէ . զոր Քաղաքական Ժողովը կընտրէ քուէից առաւելութեամբ :

Ելեւմտից Հոգաբարձութեան պաշտօնն է Ազգային Կեդրոնական Սնտուկին տնտեսութիւնն ու համարակալութիւնը :

Այս Սնտուկին մուտքն են՝ ազգային Ընդհանուր տուրք, Կոստանդնուպօլսոյ Պատրիարքական Դիւանատան հասոյքը, եւ առանց մասնաւոր տեղ մը որոշելու Ազգին անուանը եղած կտակ կամ նուէր : Ելքն են՝ Պատրիարքարանի եւ Դիւանատան սովորական ծախք, Կեդրոնական Վարչութեան ձեռքը եղած Ազգային հաստատութեանց եւ կաթօտեալ բաղերու տրուելիք նպաստ, եւ զանազան ուրիշ պատահական ծախք :

Ելեւմտից Հոգաբարձութիւնը կհաւաքէ ամէն այս հասոյքները՝ եւ իր ձեռքը կըլլան յիշեալ ծախքերը . միշտ Տնտեսական Խորհուրդին գիտութեամբը եւ Քաղաքական Ժողովոյ հաւանութեամբը :

Ելեւմտից Հոգաբարձութիւնը պարտաւոր է իր տնտեսութեան յանձնուած Ազգային Սնտուկին հաշիւը Տօմարակալութեան յկանոնաւ կարգադրել, եւ որոշեալ ժամանակներ հաշուեցուցակ ներկայացնել Տնտեսական Խորհուրդին, որ ստուգելով եւ վաւերացունելով կհաղորդէ Քաղաքական Ժողովոյն :

6. ԿՏԱԿԱՅ ՀՈԳԱՐԱՐԺՈՒԹԻՒՆ .

Յօդ. 50. Կտակաց Հոգաբարձութիւնը կրողկանայ եօրն անձինքէ, որոց երեքը եկեղեցական եւ չորսը աշխարհական՝ Խառն Ժողովով կընտրուին քուէից առաւելութեամբ :

Կտակաց Հոգաբարձութեան պաշտօնն է՝ ազգային կտակաց տնօրէնութիւնը : Իր պարտաւորութիւնն է՝ կտակաց օրինաւոր կերպիւ եւ կտակարարին նպատակին եւ դիտաւորութեանը համեմատ գործադրութեանը հսկել :

Կտակաց Հոգաբարձութեան համար պէտք եղած մասնաւոր Կանոնադրութիւնը՝ Խառն Ժողովը պիտի պատրաստէ Կտակաց Հոգաբարձութեան եւ Տնտեսական Խորհուրդին վարձիքն առնելով . եւ Ընդհանուր Ժողովը պիտի հաստատէ :

Կտակաց Հոգաբարձութիւնը որոշեալ ժամանակներ իր պաշտօնին վերաբերեալ հաշիւները պիտի ներկայացունէ Տնտեսական Խորհուրդին, որ ստուգելով եւ վաւերացունելով պիտի հաղորդէ Քաղաքական Ժողովոյն :

7. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ ՀՈԳԱՐԱՐԺՈՒԹԻՒՆ .

Յօդ. 51. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւնը կրողկանայ ինն անձինքէ . զոր Քաղաքական Ժողովը կընտրէ քուէից առաւելութեամբ : Ասոնց երկուքը վկայեալ բժիշկ պիտի ըլլան :

Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան պաշտօնն է՝ Ազգային Հիւանդանոցը եւ անոր սեպական կաշուածներն ու եկամուտները տնտեսել . եւ անոնց հասոյքովն ու Ազգային Սնտուկին նպատակը մատակարարել զայն :

Այս Հաստատութիւնը չորս շրջանակի բաժնուելով, մէկը՝ աղքատիկ հիւանդները դարմանելու, երկրորդը՝ ծեր եւ

անկար աղքատները պատասխարելու, երրորդը՝ խելագարները խնամելու, եւ չորրորդը՝ որը եւ անտէրունջ տղաքը դաստիարակելու պիտի յատկանան :

Այս շէնքին կարգադրութիւնն ու տնտեսութիւնը բժշկական եւ Կառոյջապահիկ կանոնաց համեմատ պիտի տնօրինուին :

Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւնը այս հաստատութեան տնտեսութեան մասին՝ Տնտեսական Խորհուրդին, եւ դաստիարակութեան մասին՝ Ուսումնական, Խորհուրդին պատասխանատու է . եւ սոյն Խորհրդոց որոշեալ ժամանակներ համար պիտի տայ իր գործողութեանց վրայ :

Է. ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՐԴԻՆ .

Յօդ. 52. Թաղական Խորհուրդները կրողկանան ըստ տեղւոյն՝ հինգէն մինչեւ տասներկու անդամներէ :

Թաղական Խորհուրդին պաշտօնն է՝ բաղին Ժողովրդեան ազգային գործոց մատակարարութիւնը . եկեղեցւոյ եւ Դպրատան Հոգաբարձութիւնը . աղքատաց խնամակալութիւնը, եւ ազգայնոց մէջ պատահած վեճերուն քննութիւնն ու խաղաղարարութիւնը :

Իր պարտաւորութիւնքն են՝ բաղին եկեղեցւոյ պայծառութեանը խնամ տանել . բաղին մէջ բէ աղջիկ եւ բէ մանջ տղայոց դաստիարակութեան համար՝ դպրատաններ հաստատելու ջանք ընել . եւ բաղին կարօտեալ ընտանեաց ձեռքնտուութիւն ընել :

Յօդ. 53. Ամէն բաղ մէկ մէկ Սնտուկ պիտի ունենայ՝ Թաղական Խորհուրդին տնօրէնութեանը տակ :

Այս Սնտուկին մուտքն են՝ բաղին Ժողովրդեան կողմէն տրուած բաղական տուրքը . եկեղեցւոյ եւ Դպրատան կաշուածք եկամուտները . եկեղեցւոյն հասոյքները . կտակաւ կամ ուրիշ կերպիւ եղած նուէրները, եւ այլն : Ելքն են՝ բաղին եկեղեցւոյն եւ Դպրատանց ծախքն ու աղքատաց տրուելիք օգնութիւնները :

Ամէն Թաղական Խորհուրդ իր բաղին մէջ եղած ծննդոց, ամուսնութեանց եւ վախճանմանց արձանագրութիւնը պիտի ընէ կանոնաւոր կերպով մասնաւոր Տօմարի մը մէջ :

Յօդ. 54. Թաղական Խորհուրդները՝ իրենց պաշտօնին վերաբերեալ գործոց մէջ Տեսուչ Խորհուրդներուն հետ ուղղակի յարաբերութիւն ունին . այսինքն՝ դպրատանց համար՝ Ուսումնական Խորհուրդին հետ . տնտեսական եւ դրամական գործոց համար՝ Տնտեսական Խորհուրդին հետ . դատի վերաբերեալ գործոց համար՝ Դատաստանական Խորհուրդին հետ : Եւ ասոնց ամէն մէկին որոշեալ ժամանակներ համար պիտի տան իւրաքանչիւրին վերաբերեալ գործոց վրայ :

Յօդ. 55. Իւրաքանչիւր Թաղական Խորհուրդ իր բաղին Ժողովրդեան կողմէն կընտրուի :

Ամէն ազգային անհատ որ քսան եւ հինգ տարին լրացուած է . եւ ըստ 67 յօդուածոյ Սահմանադրութեան՝ ընտրողութեան իրաւունքն ունի դատաստանապէս գրկուած չէ, իրաւունք ունի մասնակից ըլլալ ընտրութեան Թաղական Խորհրդոյ անդամոց :

Յօդ. 56. Թաղական Խորհրդոց պարտաւորութիւնն ու ընթացքը սահմանելու համար պէտք եղած Կանոնադրութիւնը Կրօնական եւ Քաղաքական Ժողովներուն ձեռք պիտի շինուի :

Թաղական Խորհրդոց անդամներուն պաշտօնը չորս տարի կտեսէ . հինգերորդ տարւոյն սկիզբը կնորոգուին, եւ անմիջապէս վերընտրելի են :

Ը. ԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ .

ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՐՏԱՆՈՐՈՒԹԻՒՆ .

Յօդ. 57. Ազգային Ընդհանուր Ժողովը հարիւր քառասուն երեսփոխաններէ կրողկանայ . որոնց՝

Ա. Մէկ եօթերորդ մասը . այսինքն քսանը, եկեղեցական երեսփոխանք են, զոր Կոստանդնուպօլսոյ մէջ գըտնուող եկեղեցականք կընտրեն :

Բ. երկու եօթներորդ մասը, այսինքն քառասունը, գաւառներէն զայիք ազգային երեսփոխանք են :

Գ. Չորս եօթներորդ մասը, այսինքն ութսունը, Կոստանդնուպոլսոյ բաղերէն ընտրուած երեսփոխանք են :

Յօդ. 58. Կրօնական եւ Քաղաքական ժողովոց անդամները Ընդհանուր ժողովին ներկայ կգտնուին . բայց երէ երեսփոխան ընտրուած չեն՝ Ընդհանուր ժողովին մէջ քուէ չունին :

Յօդ. 59. Ընդհանուր ժողովը նիստ չկրնար ընել՝ մինչեւ որ անդամոց մեծագոյն մասը՝ այսինքն զոնէ եօթանասունումէկ հոգի ներկայ չըլլայ :

Յօդ. 60. Ընդհանուր ժողովին պաշտօնն է՝ Պատրիարքը, Կարօղիկոսը եւ Ազգին զխառը պաշտօնատարները, եւ Կրօնական ու Քաղաքական ժողովոց անդամները ընտրել . Ազգային ժողովոց վարչութեանը հսկողութիւն ընել . սոյն ժողովներուն վերաբերեալ՝ բայց իրենց ձեռնհասութեան վեր համարուած գործերը որոշել եւ վճռել . եւ Ազգային Սահմանադրութիւնը անխախտ պահել :

Յօդ. 61. Ընդհանուր ժողովը կգումարուի՝

Ա. Հստ վաղեմի սովորութեան ամեն երկու տարին անգամ մը . ապրիլ ամսոյ վերջերը՝ Ազգային Վարչութեան երկամեայ ընթացքին տեղեկագիրը մտիկ ընելու, եւ ելմը տական պաշտօնակալաց ձեռք ժողովուած եւ ծախս ելած գումարներուն ընդհանուր հաշիւը տեսնելու եւ քննելու, Կրօնական եւ Քաղաքական ժողովոց բոլոր անդամները փոխելով՝ ուրիշներ ընտրելու, եւ յետագայ երկու տարուան մէջ Ազգային տուրքը ինչպէս տնօրինուելիքը սահմանելու համար :

Սոյն երկ — տարեկան ժողովը սկսած օրէն մինչեւ երկու ամիս տեսելով իր նիստերը կվերջացունեն :

Ընդհանուր ժողովոյ այս նիստերուն մէջ՝ միանգամայն Ազգային Վարչութեան ժողովներուն անդամ գտնուող երեսփոխանները ամեն խնդրոյ վրայ կրնան խօսիլ . բայց տուրքի եւ ընտրութեան խնդիրներէն զատ՝ ուրիշ խնդիրներուն մէջ չեն կրնար քուէ տալ :

Բ. Կարօղիկոսի ընտրութեան մասնակից ըլլալու համար :

Դ. Կոստանդնուպոլսոյ եւ Երուսաղեմի Պատրիարքները ընտրելու համար :

Դ. Կրօնական եւ Քաղաքական ժողովոց մէջ, կամ Պատրիարքին ու ժողովոց մէջ պատահած անհամաձայնութիւնը բառնալու համար : Սոյն պարագայից մէջ՝ անհամաձայնութեան ենթակայ եղող կողմերը Ընդհանուր ժողովոյ մէջ խօսք միայն ունին եւ ոչ քուէ :

Ե. Ազգային Սահմանադրութեան վերաքննութեանը համար :

Եւ վերջապէս այնպիսի խնդիրներու համար՝ որոց վրայ որոշում տալը Ընդհանուր ժողովոյն կվերաբերի :

Սակայն այս տեսակ արտաքոյ կարգի նիստերուն տեղի ունենալէն առաջ՝ Ընդհանուր ժողովոյ գումարման պատճառը Պատրիարքարանի կողմէն Բարձրագոյն Դրան իմաց տրուելով, անոր հաճութիւնը կառնուի :

Յօդ. 62. Պատրիարքը կգումարէ Ընդհանուր ժողովը, Կրօնական եւ Քաղաքական ժողովոց մէկուն համահաճութեամբ, եւ կամ նոյն իսկ Ընդհանուր ժողովոյ անդամոց մեծագոյն մասին խնդրանքով : Միայն թէ այս կերպ արտաքոյ կարգի ժողով գումարելէն առաջ՝ գումարման պատճառը Բարձրագոյն Դրան իմաց տրուելով, անոր հաճութիւնը առնուլ հարկ է :

ԸՆԾՐՈՒԹԻՒՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՑ.

Յօդ. 63. Կոստանդնուպոլսոյ մէջ գտնուող բոլոր Եկեղեցականք՝ Պատրիարքի հրապարակած ապրիլ ամսոյ վերջը որոշեալ տեղ մը կգումարուին, եւ զաղտնի քուէարկութեամբ ու քուէից բացարձակ առաւելութեամբ Ազգային Ընդհանուր ժողովոյ Եկեղեցական անդամները կընտրեն, թէ եպիսկոպոսներէն, թէ Վարդապետներէն եւ թէ քահանաներէն . բայց պէտք է որ ընտրելիք՝ ղուրսերը պաշտօն չունենան . եւ հասակաւ երեսուն տարին լրացուցած, եւ զոնէ հինգ տարի առաջ ձեռնադրուած ըլլան, եւ որ եւ կ պատաստանի տակ չգտնուին :

նենան . եւ հասակաւ երեսուն տարին լրացուցած, եւ զոնէ հինգ տարի առաջ ձեռնադրուած ըլլան, եւ որ եւ կ պատաստանի տակ չգտնուին :

Յօդ. 64. Եկեղեցական երեսփոխանաց պաշտօնը տասն տարի կտեսէ . եւ երկու տարին անգամ մը՝ հինգերորդ մասը փոխուելով կընորդուի : Այս հինգերորդ մասը առաջին ութ տարիներուն մէջ՝ վիճակաւ պիտի որոշուի եւ հասնուի . եւ թէ վիճակաւ ելած եւ թէ տասնամեայ պաշտօնը լրացուցած անդամները անմիջապէս վերընտրելի են :

ԸՆԾՐՈՒԹԻՒՆ ԱՆԽԱՐՀԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՑ.

Ա. Ընտրողութեան եւ ընտրելութեան պայմանք.

Յօդ. 65. Ընտրողական իրաւանց հիմն կրօնութիւն Ազգային տուրքը, եւ անձնական արժանիքը :

Ազգային տուրքը ընտրողութեան իրաւունք տալու համար, պէտք է որ ընտրողը տարին զոնէ եօթանասուն ու հինգ դուրուշ ընդհանուր տուրք վճարէ :

Ընտրողութեան անձնական արժանեօք իրաւունք ունեցողներն են՝ Արքուի ղիւաններուն եւ Տերութեան ուրիշ պաշտօններուն մէջ գտնուողները . վկայեալ բժիշկները . օգտակար գրքերու հեղինակները . դպրատանց ուսուցիչները . եւ ազգին օգտակար ծառայութիւններ մատուցած անձինք :

Յօդ. 66. Ընտրողութեան իրաւունք ունին քսան ու հինգ տարին լրացուցած անձինք . սակայն ընտրողը հարկ է որ Օսմանեան Տերութեան հպատակ ըլլան :

Յօդ. 67. Ընտրելու իրաւունքէն դատաւարանապէս զրկեալ են հետեւեալ չորս դաս անձինք .

Ա. Քրեական յանցանք զատապարտուելները, որոնք ըստ պատժական օրինաց Տերութեան՝ քաղաքականապէս մեռեալ կըմարտնին :

Բ. Ազգային զործոց մատակարարութեանը մէջ նենգութեամբ բռնուած, եւ Ազգային ժողովներէն մէկուն կողմէն դատապարտուած անձինք, որոց համար Ազգային զործերուն մէջ չգործածուիլը վճռուած ըլլայ դատող ժողովին կողմէն :

Գ. Տերութեան դատարաններուն կողմէն զգաստացուցիչ պատիժ կրողները, որոց պատժոյն պայմանաժամը դեռ լրացած չէ :

Դ. Խեղադրութեան պատճառաւ անբաւական դատեալները, որոց կատարեալապէս առողջացեալ ըլլալը օրինաւոր կերպիւ հաստատուած չըլլայ :

Յօդ. 68. Ընտրելի են Ազգին այն ամեն անհատները, որոնք երեսուն տարին լրացուցած ըլլալով, Օսմանեան հրապատակ, Տերութեան օրինաց տեղեկ, եւ Ազգային զործոց հմուտ են . եւ ընտրողութեան իրաւունքէն ըստ 67-րդ յօդուածոյ զրկուած չեն :

Բայց Կոստանդնուպոլսոյ բաղերուն կողմէն ընտրուելիք ութսուն երեսփոխանաց զոնէ եօթը՝ աստիճանաւոր անձինք ըլլալու են :

Բ. Եղանակ ընտրութեան.

Յօդ. 69. Կոստանդնուպոլսոյ բաղերէն եւ գաւառներէն ընտրուելիք երեսփոխանաց *բաշխման ցուցակը* շինելու համար, ամեն երկու տարի փետրուար ամսոյ սկիզբը՝ Ազգային Կրօնական եւ Քաղաքական ժողովները, Տեսուչ Խորհրդոց Ատենապետներուն հետ մեկտեղելով Համախորհուրդ ժողով կկազմեն . եւ Պատրիարքական Դիւանատան ընդհանուր Ազգահամարին նաչելով, ամեն մէկ բաղին ու գաւառին կողմէն քանի երեսփոխան ընտրուելիքը կորոշեն, Պօլսոյ բաղերուն համար՝ ընտրողաց բիւր, եւ գաւառներուն համար՝ բնակչաց բիւր հիմն բռնելով : Եւ այս կերպով շինուած ցուցակին համեմատ, իւրաքանչիւր բաղի եւ գաւառի տալու երեսփոխանաց բիւր Պատրիարքի ձեռք անոնց կձանուցանեն :

Երեսփոխանաց պաշտօնը տասն տարի կտեսէ . եւ երկու տարին անգամ մը՝ թէ Կոստանդնուպոլսոյ բաղերէն եւ թէ գաւառներէն ընտրուած Ազգային երեսփոխաններուն հինգերորդ մասը կփոխուի եւ կընորդուի : Այս հինգերորդ մասին ընտրութիւնը պիտի կատարուի ամեն երկու տարին

նշանակուի հրաժարում, վախճանում, եւ այլ ինչ որ պատահի: Այս ցուցակը երկու տարին անգամ մը պիտի նորոգուի:

Գ Լ Ո Ւ Խ Բ.

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿԱՆՈՆՔ ԺՈՂՈՎՈՑ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴՈՑ.

Յօդ. 85. Ամեն ժողով եւ Խորհուրդ պիտի ունենայ առեւնական Դիւան մը, որ կը աշխատէ մէկ Ատենայեւտէ, մէկ Ատենադպրէ, եւ երբեմն նաեւ Ատենապետի եւ Ատենադպրի Փոխանորդներէ: Ասոնց ամենն ալ հարկաւ ժողովոյ անդամներէն պիտի ըլլայ:

Ատենական Դիւանը տարին անգամ մը կ'որոշուի, եւ անդամներն անմիջապէս վերընարելի են:

Յօդ. 86. Առանց մեծագոյն մաս ինքերկայութեան Ատենա ջկընար կազմուի:

Յօդ. 87. Խնդիր մը լաւ քննուելէն, եւ անոր վրայ ներկայ ժողովականաց կարծիքը հասկցուելէն վերջը, քուէի կորուի. եւ ձայնից առաւելութեամբ որոշում կ'որոշուի: Երբ ձայնից հաւասարութիւն պատահի, երէ նախագահը ներկայ է՝ անոր կարծեաց կողմը կ'անկի որոշումը. երէ ոչ՝ Ատենապետին կողմը:

Յօդ. 88. Խառն ժողովոյ մէջ քննուած որ եւ ի խնդրոյ որոշում տրուելու համար, պէտք է որ երկու ժողովները զատ քուէարկութիւն ընեն: Երբ երկուքն ալ մեծագոյն մասը մի եւ նոյն որոշումն ըրած ըլլայ, խնդիրը լուծուած է. իսկ երբ որոշումին տարբեր ըլլայ, կարծեաց անհամաձայնութիւն կ'անմարուի. եւ հետեւաբար խնդրոյն որոշումը Ընդհանուր ժողովին կ'ընկնի:

Խառն ժողովը օրինաւորապէս գումարուած համարուելու համար, պէտք է որ ժողովոց երկուքն ալ մեծագոյն մասը ներկայ գտնուին:

Յօդ. 89. Ընդհանուր ժողով գումարուելէն զոնէ վեց օր առաջ՝ պէտք է որ Պատրիարքարանի կողմէն հրաւիրական զրբեր յուղարկուին անդամներուն:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ.

Ա Ջ Գ Ա Յ Ի Ն Տ Ո Ւ Ր Ք.

Յօդ. 90. Ամեն Ազգային անհատ՝ որ չափահաս է եւ վաստակ ու շահու. տէր, պարտական է տրօք մասնակից ըլլալ Ազգային ծախուց:

Այս տուրքը տարեկան է. եւ բաշխման հիմն կը ընդունի իւրաքանչիւր անհատի կարողութիւնը:

Յօդ. 91. Ազգային տուրքը երկու տեսակ է. մէկը ընդհանուր՝ որ ընդհանուր ծախուց յատկացեալ է, եւ կ'հաւաքուի Պատրիարքարանի կողմէն, Ազգային կեդրոնական սնտուկին համար. եւ միւսը մասնաւոր՝ որ իւրաքանչիւր Թաղի մասնաւոր ծախուց յատկացեալ է, եւ կ'հաւաքուի Թաղական Խորհրդոց կողմէն, Թաղական սնտուկներուն համար:

Յօդ. 92. Կոստանդնուպոլսոյ մէջ ընդհանուր տուրքի բաշխման եւ հաւաքման եղանակը՝ Քաղաքական ժողովին մէջ կ'որոշուի, եւ Ընդհանուր ժողովով կ'հաստատուի: Իսկ մասնաւոր տուրքը՝ ամեն Թաղ իր Խորհրդոյ մէջ կ'որոշէ եւ կ'հաստատէ:

Սոյնպէս կ'ունենան նաեւ գաւառներուն մէջ Գաւառական ընդհանուր տուրքն ու Թաղական մասնաւոր տուրքը:

Յօդ. 93. Գաւառներուն կողմէն Ազգային Պատրիարքարանի Սնտուկին տրուելու մինչեւ ցարդ սովորութիւն եղած տուրքին բաշխման եւ հաւաքման եղանակը՝ Ընդհանուր ժողովը պիտի որոշէ, եւ Բարձրագոյն Դրան հաճութեամբ պիտի գործադրուի:

Գ Լ Ո Ւ Խ Դ.

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ.

Յօդ. 94. Առաջնորդը Գաւառական ժողովոյ նախա-

գահն է, եւ անոնց գործադիր իշխանութիւնը կ'լարէ:

Իր պարտաւորութիւնն է գաւառին մէջ Ազգային Սահմանադրութեան գործադրութեանը հսկել:

Յօդ. 95. Առաջնորդը չպիտի կարենայ վանքերու մէջ բնակութիւն հաստատելով՝ պաշտօնին տեղէն հեռանալ. այլ գաւառին զխառը քաղաքին մէջ ազգային Առաջնորդարանը պիտի բնակի, ուր կ'գումարուին եւ Գաւառական ժողովները:

Երբ Առաջնորդ մը միանգամայն եւ վաճառաւոր ըլլայ, երէ վանքը միայն մէկ օրուան ճամբայ հեռի է Առաջնորդանիստ քաղաքէն՝ կրնայ երկու պաշտօնն ալ մէկտեղ վարել, երբեմն երբեմն վանքին այցելութիւն ընելով: Բայց երէ հեռաւորութիւնը օրուան մը ճանապարհէ աւելի ըլլայ, պէտք է որ վանքին մէջ իրեն փոխանորդ կարգելով. ինք քաղաքը բնակի: Ասկայն հարկ եղած ժամանակը իր վիճակին ամեն կողմը այցելութեան կրնայ ելլալ:

Յօդ. 96. Կոստանդնուպոլսոյ մէջ եղածին նման՝ Գաւառներուն մէջ ալ ամեն Թաղ պիտի ունենայ ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ մը, ԹԱՂԱԿԱՆ ՍՆՏՈՒԿ մը, եւ ԹԱՂԱԿԱՆ ԳԻՒՄՆԱՏՈՒՆ մը:

Նմանապէս Առաջնորդանիստ քաղաքին մէջ պիտի հաստատուին ԿՐՕՆԱԿԱՆ եւ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՐԵՐ: Եւ Քաղաքական ժողովին տնօրէնութեանը տակ՝ ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՍՆՏՈՒԿ մը:

Նաեւ Առաջնորդարանի մէջ ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԳԻՒՄՆԱՏՈՒՆ մը հաստատուելով, Առաջնորդական վիճակին բոլոր ժողովրդոց Թաղական Ազգահամարի տնօրէնները հոն պիտի ժողովուին, եւ Գաւառական Ընդհանուր Ազգահամար պիտի կազմուի:

Յօդ. 97. Առաջնորդի ընտրութիւնը՝ նոյն եւ նման Պատրիարքի ընտրութեան, Գաւառական Ընդհանուր ժողովով կ'ըլլայ. եւ ընտրութեան տեղեկաւորը տեղւոյն Խառն ժողովոյն միջոցաւ Պատրիարքին կ'ուղարկուի: Պատրիարքը Կեդրոնական վարչութեան Խառն ժողովոյ համահաճութեամբ կ'անուանէ զԱռաջնորդը, եւ Բարձրագոյն Դրան իմաց տալով՝ պաշտօնական հրամանագիրը կ'ընդունի:

Յօդ. 98. Գաւառական ժողովները Կեդրոնական վարչութեան ժողովներուն վերաբերեալ տրամադրութեանց համեմատ պիտի կազմուին. եւ պաշտօնինն ու պարտաւորութիւններն նոյն եւ նման են:

Բայց Գաւառական ժողովներուն անդամոց թիւը՝ իւրաքանչիւր վիճակի համար միանգամ պիտի սահմանուի, ամեն մէկ գաւառի բնակչաց բուռն համեմատութեամբ:

Մինչեւ որ Ազգային տուրքը գաւառներուն մէջ օրինաւոր կերպիւ հաստատուի, Տէրութեան առաջին եւ երկրորդ եւ երրորդ աստիճանի տուրք տուող անձնք միայն պիտի ընտրեն Գաւառական Ընդհանուր ժողովոց անդամները: Եւ այս ժողովներուն կազմութեան կերպը՝ իւրաքանչիւր վիճակի բնակչաց բուռն նայելով, Կեդրոնական վարչութիւնը պիտի որոշէ, Առաջնորդաց հետ խորհրդակցելով:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե.

ՎԵՐԱԲՆՆՈՒԹԻՒՆ ՍԱՀՄԱՆԱՐԻՈՒԹԵԱՆ.

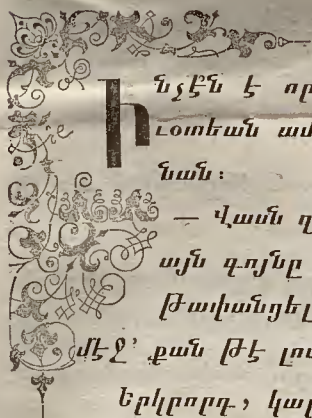
Յօդ. 99. Ազգային Սահմանադրութեան հիմնական ըսկզբունքը անփոփոխելի են: Բայց երբ փորձառութեամբ ինչ ինչ տրամադրութեանց փոփոխութիւնը հարկաւոր դատուի, Ընդհանուր ժողովը՝ Սահմանադրութեան հաստատութեան հինգ տարի ետքը՝ վերաքննութեան Ցանձնաժողով մը կ'կազմէ, Կրօնական եւ Քաղաքական ժողովներէն երեքական անդամ, Զորք Տեսուչ Խորհուրդներէն երկու անդամ, եւ ասոնցմէ զատ Ընդհանուր ժողովոյ մէջէն կամ զրոսէն վեց հոգի, ընդ ամենը քսան անգամ ընտրելով: Այս Ցանձնաժողովը կ'սահմանէ հարկաւոր դատուած փոփոխութիւնները, որ Ընդհանուր ժողովը վաւերացնելէն ետքը, Բարձրագոյն Դրան կ'ներկայացուին, եւ Կայսերական հրամանին համեմատ կ'գործադրուին:

Հ Ա Յ Ա Մ Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

Բ Ա Ն Ա Լ Ի Բ Ն Ա Կ Ա Ն Գ Ի Տ Ե Լ Ե Ա Յ

Ա Մ Պ Ե Ր .

Ինչէն է որ երեկոյեան ու առա-
ւօտեան ամպերը կարմիր կերեւ-
նան :

— Վասն զի նախ այն ատենները
այն գոյնը աւելի դիւրաւ կրնայ
թափանցել թանձր ու չոր օդոյն
մէջ՝ քան թէ լուսոյն ուրիշ գոյները :

Երկրորդ, կարմիր ճառագայթները՝
դեպի ու կապոյտ ճառագայթներէն քիչ
խոտորած լինելով, աւելի երկար ատեն մեր
աչքին կտեսնուին՝ քան թէ անոնք :

Արշալուսոյն ու վերջալուսոյն պատճառը
լինչ է :

— Արեւուն ճառագայթներէն ոմանք՝ որ
մթնոլորտին վերի կողմերէն կանցնին, դէպի

երկրի վրայ կղարնեն, մինչդեռ արեւը հո-
րիղոնէն վար է. անով արշալոյս ու վեր-
ջալոյս կլինի :

Ամպերուն այլ եւ այլ շարժումնք տուողն
լինչ է :

— Գլխաւոր պատճառը հովերն են. բայց
եւեքտրականութիւնն ալ աղդեցութիւն ունի
անոնց շարժմանը վրայ :

Խնչպէս կրնայ իմացուիլ թէ եւեքտրա-
կանութիւնը աղդեցութիւն ունի ամպերուն
վրայ :

— Վասն զի շատ անգամ կտեսնեմք որ
երկու ամպ իրարու կհանդիպին, ու իրենց
եւեքտրականութիւնը մէկմէկու հաղորդե-
լէն ետեւ յանկարծակի աներեւոյթ կլինին :

Ամպերը թնչ բանի կուգան :

— Նախ՝ ցորեկուան սաստիկ տաքութիւնը կկոտորեն :

Երկրորդ, արեւուն մտնելէն ետեւ չեն թողուր որ երկիրս շուտով պաղի :

Երրորդ, անձրեւներու մեծամեծ աղբիւրներ են :

Խնչպէս կլինի որ հովը երբեմն ամպ կը ժողլէ, երբեմն ալ ամպերը կխարատէ :

— Տաք ու շոգելից հովը երբոր իւրմէ պաղ մթնոլորտի մը հանդիպի, իւր դոլորշիներուն մէկ մասը ամպ կլինին. իսկ երբոր հովը չոր է, ամպերուն խոնաւութեան մէկ մասն ինքը կծծէ, անով կցրուին կփարատին :

Արեւը մտնելու ատեն ամպերն որ կարմիր լինին՝ ինչո՞ւ համար երկրորդ օրուան աղէկ օդ ընելուն նշան կսեպուի :

— Վասն զի նշան է թէ օդը չոր ու խիտ է. որովհետեւ արեւուն կարմիր ճառագայթները միայն կթափանցեն այնպիսի օդոյն մէջ :

Խնչէն է որ առակ եղած է թէ « ձերմակ առաւօտ, լաւ ու սիրուն օդ » :

— Վասն զի նշան է թէ օդը այնպէս թափանցիկ է որ արեւուն բոլոր ճառագայթներն ալ կրնան մէջէն անցնիլ :

Խնչո՞ւ համար առակ եղած է թէ

« Այգուն ծիածան՝ անձրեւաց վախճան,

« Իսկ երեկորին՝ տայ յոյս ու խրախճան » :

— Վասն զի առաւօտեան ծիածանը՝ դէպի արեւմուտք երեւնալով, կցուցընէ թէ այն կողմը ամպոտ է, ուստի երկար ատեն ան-

ձրեւ պիտի գայ. իսկ երեկոյեան ծիածանը արեւելեան կողմը կերեւնայ, եւ կցուցընէ թէ արեւմուտքը բացուած է, եւ օդը պիտի շտկուի :

Խնչ է բակը կամ այն լուսաւոր շրջանաւոր որ երբեմն արեւուն եւ լուսնին չորս բոլորը կերեւան :

— Արեւուն կամ լուսնին լոյսերը իրենց քովի ջրային կամ սառած մասնիկներուն վրայ զարնելով՝ ետ կցուանան, ու մեղի բոլորածեւ՝ ճերմակ կամ գոյնզգոյն կերեւան :

Իսկ երեւնալը թնչ բանի նշան է :

— Նշան է թէ օդոյն մէջ խոնաւութիւն շատ կայ, եւ քիչ ատենէն կամ մէգ պիտի իջնայ եւ կամ անձրեւ պիտի գայ :

Խնչէն է որ տաք ու ամպոտ գիշերները մարդուս վրայ սրտնեղութիւն կուգայ, իսկ բաց ու պարզ գիշերները զուարթութիւն :

— Վասն զի երկրիս տաքութիւնը չլինար մթնոլորտին վերի կողմերը անցնիլ, այլ թանձր ամպերուն պատճառաւ դեանին երեսը կմնայ. իսկ պարզ գիշերները նոյն տաքութիւնը վեր ելնելով՝ չորս գին անոյշ զովութիւն մը կտիրէ :

Խոնաւ ու ամպոտ ատեն ինչո՞ւ կթունամք կմաղճոտիմք :

— Վասն զի նախ՝ օդը դոլորշիքով լեցուն կլինի եւ քիչ թթուածին կունենայ :

Երկրորդ, խոնաւ օդը սովորական օդէն աւելի թեթեւ է :

Երրորդ, խոնաւ օդը մարդուս ջղերուն վրայ թուլութիւն կձգէ :

Ն Ա Խ Ա Պ Ա Շ Ա Ր Մ Ո Ւ Ն Ք

ՈՂՋ ՈՂՋ ՄԱՐԴ ԹԱՂԱՆՆԱԼ.

Նախապաշարմանց մէջ ամենէն ահուելին ու սարսափելին այն է անտարակոյս՝ որով շատ անգամ մարդիկ երբ կտեսնեն որ մէկը անշնչացաւ, դեղնեցաւ, անշարժ մնաց, երակին զարնելը դադարեցաւ, — կարծեն թէ մեռաւ, եւ շուտ մը կտանին կթաղեն, մինչդեռ այն խեղճը գուցէ դեռ ողջ էր, ու միայն թմրութեամբ անշնչացած, եւ կրնար արթննալ կամ ինքնիրեն՝ քանի մը ժամէն կամ մէկ երկու օրէն, եւ կամ այլ եւ այլ դեղերով ու նյարքներով:

Այս հապշտապ եւ անխոհեմ, մանաւանդ թէ անգութ եւ անողորմ մարդասպանութիւնը՝ եւրոպայի մէջ շատ պակասած է՝ տէրութեանց դրած սաստիկ օրէնքներովը. բայց արեւելեան ազգաց մէջ մինչեւ ցայժմ այնպէս սովորական բան է մեռելները շուտով թաղելն որ խիստ շատ մարդկանց ողջ ողջ թաղուելուն ամենեւին տարակոյս չկայ: Այս բանիս թող ապացոյց համարուի՝ խօսքիս սկիզբէն՝ հետագայ օրինակը:

Ամերիկայի Նոր-Եօքք քաղաքին կառավարութիւնը այս քստմնելի անգութութենէն ժողովուրդը բոլորովին ազատ պահելու համար օրէնք դրած է եղեր որ մեռել մը ունի օր սնտուկին մէջ չըկեցած՝ հրաման չտրուի թաղելու: Սնտուկին վերի կողմը ծակ մը կթողուն եղեր, մեռելին ձեռքերուն ու ոտքերուն ալ զանգակի մը թելերը կկապեն որ քաշելուն պէս զարնուի: Այսպիսի զգուշութեամբ նայուած 1200 մեռելին մէջ 6 հատը ողջ գտնուեց իւր թելէն: Եւ թէ 200 մեռելին մէկը ողջ ողջ պիտի թաղուի եղեր, կամ թէ ո՞ր քաղաքն որ օրը 100 մեռել կպատահի, երկու օրը մէկ մարդ կհանդիպի ողջ ողջ թաղուած, եւ այն՝ եւրոպական ազգաց մէջ որ արդէն քնդհանրապէս ոչ երբեք կթաղեն մեռելը 21 ժամ անցնելէն առաջ: Հապա ի՞նչ ըսելու է արեւելեան ժողովուրդոց որ շատ անգամ եւ ոչ իսկ չորս հինգ ժամ կպահեն մեռելը, այլ իսկոյն կվերցնեն կթաղեն: Ի՞նչ սարսափելի անգութութիւն բարբարոսական: Կարծէ ուրեմն որ այս նախապաշարման՝ այսինքն այս չար ու վնասակար գարշելի սովորութեան դէմ քիչ մը երկարօրէն խօսիմք:

Ուրուականներու կամ խորշախներու վրայ ուրիշ ատեն կխօսիմք. բայց ո՞ր գիտէ ո՞րքան խեղճ մարդիկ դեռ նոր ողջ ողջ թաղուած լինելով, յուսահատական հառաչանքներով ու գոռալու ձայներով կթնդացնեն իրենց գերեզմանը, — եւ տգէտ մարդիկը գերեզմաննոցէն անցնելու ա-

տեն՝ անոնց օգնութեան հասնելու տեղ, ահով դողով կձգեն կփախչին, եւ իրենց նման տգէտներուն կհասկըցնեն թէ խորշախի ձայն լսեցին:

Վիսլո անունով հուշակաւոր անգղիացի բժիշկը այս նիւթիս վրայ շատ խելացի կերպով կը գրէ. Նորա գրութեան քաղեմք հետագայ խօսքերը: — Մահուան պէս ստոյգ բան չկայ, վասն զի մէկը չկայ որ կարենայ ըսել թէ ես պիտի չըմեռնիմ. բայց մեռած լինելու պէս ալ անստոյգ բան չկայ, վասն զի խիստ շատ մարդիկ մեռած կարծուեր են, եւ սակայն շուտ կամ ուշ իմացուեր է որ դեռ մեռած չեն եղեր, ու թաղուելէն ետքն անգամ ողջընցեր են: Ո՞րչափ մարդիկ իրենց թաղուելէն ետքը մեռած են՝ միայն շտապով թաղուած լինելուն պատճառաւ. որ շատ աւելի սոսկալի խեղճութիւն է՝ քան թէ դահիճի ձեռքով գլխատուիլը կամ թէ չարաչար տանջանք սպանուիլը: Շատ անգամ պատահած է որ մեռելի մը մարմինը անդամազննութեան համար բացած ատեննին, — ինչպէս որ սովորութիւն է եւրոպացւոց մէջ, — մեռելը աչքը բացեր ու կենդանացեր է, եւ կամ վիրաբուժին դանակովը մեռեր է: Զրպէ մէկը թէ ատոնք հաւատալու բաներ չեն: Դեմք թէ չես հաւատար որ Սկովտ գերեզմանին մէջ իւր թելը կրծեր է, եւ թէ նոյնպէս ըրեր է Զենոն կայսրը՝ երկար ատեն կանչուրուելէն ետեւ, ինչպէս որ պահապանները լսեցին ձայնը: Բայց ի՞նչպէս կրնաս չհաւատալ այնպիսի մարդկանց խօսքերուն՝ որոց ճշմարտախօսութիւնն ու իմաստութիւնը բոլոր աշխարհիս յայտնի են: Տես ի՞նչ կըսէ հուշակաւորն Լանչիզի, որ Կլեմէս ԺԱ պապին բժշկապետն էր. «Միայն լսելով չէ իմ հասկըցածս որ խիստ շատ մարդիկ թաղուելու մօտ ատենները կենդանութեան նշան տուեր են, քսան տարի մը կայ որ ազնուական մարդ մը տեսեր եմ, եւ դեռ կենդանի է, որ եկեղեցւոյն մէջ՝ վրան յուղարկաւորութեան կարգ կատարուած ժամանակը ողջընցաւ ու բոլոր քովիները ահով դողով լցուեցան»:

Զաքիաս անունով իտալացի մեծանուն բժիշկը կպատմէ թէ երիասարդին մէկը ժանտախտէ բռնուած լինելով՝ անշնչացեր է եղեր. թաղելու որ տարեր են՝ կարծրնայ, երկու օրէն դարձեալ կանշնչանայ: Քովիները կարծելով թէ երկրորդ անգամուն իրօք մեռած է, կառնուն ուրիշ մեռելներու հետ մէկտեղ կտանին թաղելու. բայց նա նորէն կկենդանանայ, եւ մինչեւ ցայժմ ողջ ու առողջ է: Ուրիշ շատերը գիտեմ որ ան-

շուշտ մեռած կարծուելով ողջ ողջ թաղուած են, կըսէ:

Լըքլէռ անունով գաղղիացի գիտուն եւ խո-
նեմ քահանայն կ'ստամէ որ իւր մօրաքոյրը Յու-
լէան քաղաքին գերեզմանոցը թաղուել է: Տան
ծառայից մէկը գիտնալով որ մեռելին մատը
մատնի մը կայ, կերթայ երկրորդ գիշերը, կըա-
նայ գերեզմանը, եւ մատնին հանել չկրնալով՝
մատը կտրելու կլինի: Կնիկ մարդը մատին ցա-
ւէն կանչ մը կ'ըզէ որ գողը սարսափած կ'ըզէ
կփախչի, իսկ մեռելը կ'ենէ տեղէն ու շիտակ իւր
տունը կ'ըստնայ: Այնուհետեւ տասը տարի ալ
կապրի, մէկ զաւակ մըն ալ կ'ունենայ, եւ իւր
ամուսնոյն մեռնելէն ետքը ինքն ալ կ'մեռնի:

Փարիզու վիրաբոյժներէն Պէռնառ անունով
երեւելի վիրաբոյժը կըսէ թէ աչքովը տեսեր է՝

իրեք չորս օրէ իվեր թաղուած կրօնաւորի մը ողջ
հանուիլը գերեզմանէն, թէպէտ եւ գերեզմանէն
դուրս դրուելուն պէս իրօք մեռաւ կըսէ:

Այսպիսի դիպումները հարկաւ աւելի շատ
կ'աւտահին փոխադրական հիւանդութեանց ժա-
մանակ, որովհետեւ ամէն մարդ մեծ շփոթու-
թեան մէջ կ'լինի, եւ ժանտախտէ կամ քութեայէ
բռնուած հիւանդին անշնչանալը տեսնելուն պէս
մեռած կ'կարծէ. արդեօք այնպիսի խելօքներէն
քանի՞ն կ'մեռնին իրենց թաղուելէն ետքը... Հա-
պա պատերազմի ատեն կամ պատերազմէ ետեւ
ո՛րջափ կիսամեռ կամ մարած մարդիկ ուրիշ
մեռելներու հետ կ'ետուին փոսերու մէջ ու բռ-
նութեամբ կ'մեռնին, որ եթէ չթաղուէին՝ գուցէ
կառողջանային ու տարիներով կ'ապրէին:

(Շարայարութիւնն ուրիշ ակգաւ):

ԲԱՌԱՋՆՆ ՈՒԹԻԻՆ

ԽՐԻՄԵՅԻՈՑ ԼԵՋՈՒՐՆ ՄԷՋ Ժաղիկ եւ տանդալախ ԲԱՌԵՐՈՒՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆՆԸ.

Մեր աշխարհաբառ լեզուին մէջ բառեր կան՝
թէ՛ հայերէն, եւ թէ՛ այլ ազգաց լեզուով, որ զա-
նազան երկիրներու մէջ զանազան նշանակութիւն
ունին, եւ այսպիսի բառերուն իրարու հակառակ
եւ անյարմար նշանակութիւնը չգիտցող Հայը կը-
պատահի որ երբեմն փորձանքի մէջ կ'ընկնի, այս-
ինքն կամ յանդիմանութիւն կ'ըսէ զուր տեղը, կամ
կռուոյ պատճառ կ'լինի: Գուցէ զարմանան ըն-
թերցողը թէ արդեօք ի՞նչ բառեր ունիմք այն-
պէս իրարու հակառակ նշանակութիւններ ունե-
ցող. այստեղ դնեմք առ այժմ՝ օրինակի համար
երկուքը:

Ծաղիկ բառը՝ բայ իւրիմեցեաց կարելի է ը-
սել թէ բոլոր աշխարհի ուր որ կան Հայեր՝ լաւ կը-
հասկանան որ դաշտերուն եւ արօտներուն մէջ
գտնուած գոյն զգոյն եւ հոտաւէտ բոյսերը կը-
նշանակէ. այն է որ ռուսերէն կըսուի *гүлдер*,
տաճկերէն *շիշեֆ*: Խրիմեցի Հայերը ծաղիկ բա-
ռով կ'հասկանան *մոխր*, իսկ ծաղիկն կըսեն *շի-
շակ*: — Զեմք մեղադրեր որ մոռացեր են հայերէն
լեզուով ծաղիկն *ծաղիկ* ըսելը, որովհետեւ Տաճ-
կաստանի Հայերն եւս շատ տաճկերէն բառեր
խառնած են իրենց սովորական աշխարհաբառին
մէջ, Պարսկախոյք պարսկերէն բառեր, Վրաս-
տանցիք վրացերէն, Աթտերխանցիք եւ Նախիջե-
ւանցիք ռուսերէն, Զերքէզախոյք չերքէզերէն եւ
այլն. բայց թէ Խրիմեցիք *ծաղիկ* բառով ի՞նչպէս
մոխիր կ'հասկնան՝ չգիտեմ: Եթէ Խրիմեցին
իւր լեզուն խօսէր միայն իւր երկրին մէջ, Օսմա-
նեան երկրի Հայը իւր տեղը, Վրաստանցին եւ

Աթտերխանցին իրենց տեղերը, այն ատեն իրենք
կըսէին, իրենք կ'հասկնային. «Եազան սէն, պօ-
զան սէն, քի՞մ տէր քի եալան սըն». բայց որով-
հետեւ կ'աւտահի որ պատճառով մը մէկը միւսին
երկիրը կերթայ եւ չկարողանար օրինաւոր կեր-
պիւ հասկըցընել իւր լեզուն կամ ուրիշինը հասկը-
նալ, հարկաւ կռիւ եւս կ'աւտահի:

Խրիմեցի վարդապետին մէկը ատենով Հայաս-
տանի փոքր՝ բայց բազմահայ մէկ քաղաքին բա-
րոզիչ կերթայ. առաջին տարին ձմեռան սաստիկ
եղանակին, առաւօտ մը կանուխ կ'ենէ ժամ եր-
թալու. շտապաւ վերնայարկի սանդուղէն (*մեր-
սիլեհեն*) իջնելու ատեն ոտքը կսահի եւ մինչեւ
վար կ'գլորի՝ ձիւնը սառած լինելուն պատճառաւ.
ձայն կուտայ փոքրաւորին եւ սաստիկ բարկու-
թեամբ կ'աւտուիրէ որ այն սառուցեալ սանդու-
ղին վերայ *ծաղիկ* ցանէ, որ մի՛ գուցէ միւս ան-
գամ ընկնի վար եւ մէկ տեղը ցաւընէ: Ողորմելի
ծառան կիսոստանայ վարդապետին հրամանը կա-
տարել, բայց շատ փնտուելէն եւ բոլոր քաղաքը
քալելէն յետոյ՝ ծաղիկ չկրնար գտնել. յուսահա-
տած կուգայ տուն, եւ չհամարձակիր մեծաւորին
յայտնել թէ չգտաւ ծաղիկ: Այն տազնալով գի-
շերը կանցընէ: Առաւօտը վարդապետը կարծն-
նայ, փոքրաւորին ձայն կուտայ որ եկեղեցի եր-
թան. խելօք փոքրաւորին դողը կ'ընէ՝ միտքը
բերելով գլխուն գալիքը: Վարդապետը տնէն
դուրս որ կ'ենէ, իսկոյն միտքը կուգայ մէկ օր
յառաջ գլխուն եկած փորձանքը. կ'հարցընէ փոք-
րաւորին թէ ա՞յ տղայ, ծաղիկ ցանցի՞ր թէ ոչ:

Տղան այն ամարկու ձայնէն բոլորովին կշիռնի, լեզուն կկապուի. վարդապետը տեսնելով որ պատասխան չկայ, ապտակ մը կիջեցնէ ծառային ու «Անգգամ, կըսէ, ես քեզ չպատուիրեցի՞ որ այս սառուցեալ սանդուղին վրայ ծաղիկ ցանես. կուգէիր որ այսօր ալ ընկնէի»: Փոքրաւորը դողդողալով կպատասխանէ թէ Հայր սուրբ, ես յանցանք չունիմ, շատ փնտռեցի ծաղիկ, չգտի: Վարդապետը կառնու կտանի փոքրաւորը ներս խոհակերոցը (*աշխատան*) եւ կցուցնէ թէ այնտեղ ո՞րքան ծաղիկ կայ, այսինքն մոխիր: Խեղճ փոքրաւորը՝ թէպէտ կիսակնայ որ զուր տեղն էր կերած ծեծը, մեծաւորն ալ իւր խառնակ լեզուին պակասութիւնը՝ որ մոխրին ծաղիկ կըսէր, բայց եղածն եղեր էր:

Տանկարագ. այս բառով Օսմանեան երկրի Հայերը կիսակնան կոշտ կոպիտ ու անկիրթ մարդ. ու երբ ուզեն մէկուն տգիտութիւնը, կոպտութիւնը կամ պարզութիւնը յասկըցնել, կըսեն, «Տանդալաղ է, շատ տանդալաղ մարդ է. կարծես թէ տանդալաղ է, չի՛լսէ ինչ որ կասինք. ի՞նչ պէտք է լինի, տանդալաղ մարդու քով է կրթութիւնը» եւ այսպէս կերպ կերպ արհամարհական ձեւերով տանդալաղ բառը կգործածեն: Բայց Խրիմեցի Հայերը *տանկարագ* կըսեն Օսմանեան երկրի բնակիչներուն. եւ ոչ պարսաւական մտքով, այլ ամենայն պարզութեամբ. զոր օրինակ, եթէ հարցանէք՝ թէ այս բանը ո՞վ էր բերողը, ո՞վ էր ծախողը, ի՞նչպէս մարդ էր, Խրիմեցին կպատասխանէ, «Տանկալախ էր բերողը. շէնքով շնորհքով տանկալախ էր» եւ այլն. բայց այս խօսքերը կըսէ՝ նորա գովանի կամ անտարբեր յատկութիւնները ուզելով յասկըցնել, եւ իբր որտեղացի եղածը յասկըցնելով, եւ ոչ թէ վար զարնելով. ուստի ոմանք կպարծին եւս ըսելով թէ «Անք ալ տանկալախի սոյն ինք. իմ հարս ալ տանկալախ էր. մօրս մեծ հարն ալ տանկալախ եղած է»: Եթէ պատահի որ Օսմանեան երկրէ եկած մարդու մը մօտենայ ու հարցնէ թէ «Եղբայր, հրամանքդ տանկալախ ես», հարկաւ պէտք է միւսը նեղանայ: Ընծերցողը կրնան երեւակայել թէ այսպիսի դէպքերու մէջ ո՞րքան կռիւներ ու սրտցաւութիւններ կպատահին: Այս տեղ փոքր անցք մը պատմեմ համառօտիւ, որ մօտ տարիներս պատահեցաւ:

Խրիմեցի պատուաւոր անձին մէկը պաշտօնով մը կերթայ Կովկասի կողմերը հայաբնակ քաղաքներուն մէկը, ուր բոլոր ժողովուրդը Օսմանեան երկրէն եկած 1830 թուին գաղթականք են: Իմա-

ցածնուն պէս՝ կիսաւաքուին քաղաքին երեւելիները եւ աստիճանաւորները, կերթան այն պարոնին բարի տեսութեան եւ շնորհաւորելու նորա գալուստը. նա եւս իբրեւ կրթեալ մարդ՝ կընդունի զանոնք վայելուչ քաղաքավարութեամբ: Յետոյ խումբ խումբ կներկայանան վաճառականք եւ արուեստաւորք, եւ հիւրը նոյնպէս կընդունի պատուով, եւ քանի մը օրէն ինքն եւս կմեծարէ զանոնք փոխադարձ այցելութեամբ:

Օր մը սորա աւելի մերձաւոր բարեկամներէն մէկը քովը գնացած լինելով, սա պարզութեամբ եւ միամտութեամբ կսկսի գովաբանել տեղւոյն ժողովուրդը, ըսելով թէ «Աղէկ տանկալախներ են «այս տեղացիք... սոցա մեծ հայրերը աւելի մեծ» անուն տանկալախներ եղած կերեւան... իմ «մեծ հայրս ալ տանկալախ էր. նա մեզի կպատմէր թէ տանկալախները այնպէս հիւրասէր «մարդիկ են որ շաբաթ իրիկունը երբ ժամէն «դուրս ելնեն իրենց երկիրը՝ մէկ օտարական «Հայ մը չեն թողուր որ իրեն իջեւանը (*խակը*) «կամ խանութը երթայ. մեծ աղաչանքով տուն «կտանին, կպատուեն, եւ մինչեւ երկուշաբթի «առաւօտը կպահեն եւ կհարկեն: Ես սոցա հիւր-«րասիրութիւնը թէեւ իմ տանկալախ մեծ հօր-«մէս լսած էի, բայց այժմ ուրախ եմ որ աչքով «տեսայ»: Այս խօսքերը լսելու ատեն բարեկամը իսկզբան շատ այլայլեցաւ, բարկացաւ, մազ մընաց որ պարոնին հետ կռիւ բանար. վասն զի ծանր էր լսել այն անարգական խօսքերը իւր քաղաքակցաց վերայ. բայց համբերութեամբ սպասեց խօսքին վերջաւորութեանը: Իսկ երբ լսեց որ մարդը իւր մեծ հօրն ալ քանի մը անգամ տանդալաղ անունը տուաւ, հազիւ թէ հանդարտեցաւ, եւ անհամբերութեամբ մը հարցուց. «Բարեկամ, դուք տանդալաղ ըսելով ի՞նչ կիսականաք»: Պատասխանեց Խրիմեցին թէ մենք Օսմանեան երկրի բնակիչներուն տանկալախ կըսենք: — Եթէ այդպէս է, շատ շնորհակալ եմ պարոն, որ շուտ մը այս բանը պարզեցիր. ապա թէ ոչ, ճշմարիտն ասեմ, ես շատ այլայլեցայ, ուզեցի մազդ ու մօրուդ մէկէն բուռս հաւաքեմ, բայց աստիճանաւոր լինելուդ համար՝ աչքս վախեցաւ. ապա թէ ոչ, այդքան համբերութիւն չէի ունենար եթէ այն խօսքերը զրուցողը հասարակ ոմն լինէր» ասաց բարեկամը, եւ այնպէս բարով մնա ասաց, քաշուեցաւ: Այս բանը լսելով քաղաքին երեւելիները այնքան նեղացան Խրիմեցի պարոնին դէմ որ մինչեւ քաղաքէն աքսորելը մտքերէն կանցնէին. բայց բաղդ ունեցաւ որ աստիճանաւոր էր հարուստ եւ մեծամեծ բարեկամներ ունէր:

Ս. Ս.

այլ հետքերնք, նա պատասխանեց որ ոչինչ տեղեկութիւն չունի նա մեր խնդրածներուն: Շնորհ ունիմք եկեղեցւոյ երեցփոխանին, որ իսկոյն ներկայանալով հրաւիրեց զմեզ տեսնել մեր խնդրածը: Կցաւիմ որ այս հային անունը մոռացայ: Ինքը ինչ գիտեր սա հայերէն, եւ շատ բաներ պատմեց մեզ կես հայերէն՝ կես ռուսերէն եւ կես լեհերէն: Բնացաւ առաջ սեղանին պատկերին վարձույրը. մեք մեր ուխտը եւ աղօթքը կատարեցինք այն հրաշագործ պատկերին առաջը խորին ջերմեանով: Երբեք մեր խոր մտաւորանքները (ինչպէս պատմեցին). Հայք Անիին բերած են այս՝ տեղերը. զանազան հաշիւներով գերութեանց եւ իշխանութեան թափառութեան մէջ իրենց հոգւոյն հետ փախուցներ, եւ այս փառաւոր տաճարին մէջ դրած են: Երեք կանգուն կլինի սորա երկայնութիւնը, եւ լայնութիւնը հաւասարաչափ, եւ ծածկուած է մասն մասն ոսկով արծաթով եւ պատուական քարերով՝ որ ժամանակ ժամանակ ջերմեանով ուխտաւորաց նուիրքն են եղած: Միայն դեմքերն եւ ձեռքերն է մնացած տեսանելի: Աստուածածին բազմած արծաթի վերայ, զիրկն ունելով իւր Աստուածորդին. երկուքին լիմքն ալ շատ պայծառ գեղեցիկ կարմրագոյն, խոշոր եւ սեռաւ աչքերով եւ յօնքիւ: Մենք չտեսանք պատկերին այն մակագրութիւնը, զոր օրինակել է Հայր Բժշկեանը, բէ եւ իսպառաւ անվերձանելի. այն պատկերն վեր խաչկալին վերայ խոշոր ոսկեգործ գրուած է հայերէն մաքուր երկարագրով «ԱՊԱՆԻՆ ՄԵՂԱՆՈՐԱՅ»:

Պատմութիւնը կաւանդէ բէ երբ Օսմանեանք առին Կամենից, այս տեղի Հայք գերի գնացին Ազրիման, եւ տարին իրենց հետ այս պատկերն. եւ երբ հաշտութիւն եղաւ, ինչ ժամանակ կղաւթային իրենց տեղը եւ կանգնեին Դանուր գետը, մեծ ալեկոծութենէ ազատեցան՝ երբ դիմեցին այս պատկերին շնորհացը: Շատ են եւ այլ հրաշագործութիւնք պատկերիս, ինչպէս կ'պատմեն տեղւոյս ժողովուրդը, եւ մինչեւ ցայսօր ամենայն քրիստոնէից երեսելի ուխտատեղի: Այս պատկերին բարձր սեղանին ճակատը կայ մեծ պատկեր մի սրբոյ Լուսաւորչին, մի կողմը Տրդատ Բագաւորը եւ միւս կողմը Աշխեն Բագուհին ծոռնի վերայ Լուսաւորչի առջեւը չորած:

Աւանդատն մէջ կային շատ պատկերներ եպիսկոպոսաց եւ աշխարհական անձանց, որոնց համար ասաց երեցփոխանը բէ այն ամենքը հայ եպիսկոպոսաց եւ երեսելի անձանց կենդանագիրք են:

Եկեղեցին ունի երեք դռու, որ կ'ընդունին եկեղեցւոյն ընդարձակ սրահին մէջ որ կ'ընդապատէ բոլոր եկեղեցին: Այս սրահին մէջ՝ եկեղեցւոյ հարաւային դրանը կ'ով կայ մի մարմարոնեայ գերեզման, որուն արձանագրութիւնը եկեղեցւոյ պատին վերայ դրանը քովն է՝ այսպէս գրած.

ՇԻՐԻՄՍ ԱՅՍ ԵՐ ՊԱՀԱՐԱՆ,
ՄԱՐՄՈՅՍ ԻՄՈՅ ԻՅՈՐ ՄԱՀՈՒԱՆ.

ՁԻ ՍԱ ԵՐ ՄԵԾ ՎԱՅԱՌԱԿԱՆ.

ՈՎԱՆԷՍ ԱՅՐ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆ.

ՍԱ ԵՐ ԵՐԿԵՆ ՓԱՐՄԱԿԱՆ,

ԵՐԵԻԱՆՈՒ ՄԵՐԶ ԳԻՂԱԿԱՆ,

ՔԱՆԱՔԵՌՈՒ ԱՆՈՒԱՆԱԿԱՆ,

ՏԱՆԵ ՈՐԴԻ ԲԱՐԱՂԱՄԵԱՆ.

ՍԱ ԵՐ ԵՂԵԱԼ ԵՐԵՄՆԱՄԵԱՆ,

ՅՈՐԺԱՄ ԵՀԱՍ ԿԵՆԻՆ ՎԱՅԱՆ.

ՀԱՅՈՑ ՄԵԾԱՅ ԵՐ ԹՎ. ՌԶԿԶ-ԻՆ ԵՍ ԱՅԼԻ:

Հիւսիսային դրանը դեմն է զանգակատունը՝ փառաւոր եւ բարձր շինութիւն, եւ տակն մատուռ սրբոյն Ստեփաննոսի. պատին մէջն տեսանք քարի վերայ փորագրած անձանք պատկեր մի խաչեղութեան, տակը հին հայացի զգես-

տով երկու զլսարաց մարդիկ ծոռնի վերայ: Մենք ժամանակի կարծութեանը նայելով չկարողացանք կարդալ արձանագրութիւնը, բայց ընթերցողին հետաքրքրութիւնը կրնայ լեցնել Հայր Բժշկեանին ճանապարհորդութիւնը. բեպետ ուրա համար ալ արձանագրին շատ տեղը անվերձանելի եղած է:

Եկեղեցւոյ պարսպին մէջ կային քանի մի հին եւ նոր շինութիւնք, որոնց համար պատմեց մեզ ծերունին բէ այն տեղն եղած է բնակութիւն Կամենիցու հայ եպիսկոպոսին եւ կրօնաւորաց, մինչեւ Յովսէփ Բրիշոֆովիչ հայ եպիսկոպոսին ժամանակը, երբ Կամենիցի առաջնորդութիւնը միացաւ Մոլդովի առաջնորդութեանը հետ, եւ այն կարգաւ գնաց մինչեւ Անտոն Վարդերեսեիչ հայ եպիսկոպոսին ժամանակը:

Իսկ սուրբ Լուսաւորչի եկեղեցւոյ աւերակներն հազիւ հազ կերեսին, բաց իմի փառաւոր հնացեալ դրանէն մարմարոնեայ սեամբ եւ բարաւորաւ, զոր Հայր Բժշկեանը կանաւնէ դռուսն վանատան տաճարին. որուն վերայ կարդացինք. *գօրուքիւն իմ եւ օգնուքիւն իմ տէր եւ նշեւ ինձ իփրկուքիւն. Պարուն Յովնանեա շինել նորա զի կեր... րվ. ոկր:*

Մի քանի արձանագրութիւնք եւս զորս կարդացել է Հայր Բժշկեանը՝ կարելի է տեսնել նորա ճանապարհորդութեանը մէջ:

Կամենիցի Հայոց զանազան արտօնութեանը մէջ յիշատակաց արժանի է եւ ազգային դատարանը, որուն մէջ Լեհաց քաղաւորաց տուած իրաւունքով 40 հայ իշխանք ազգին դատը կրնին, եւ կանոնաւոր 40 եղբարք:

Այս ազատութեանց հրովարտակը Վլատիսլաւ Բագաւորը տուած է յամի տեսան 1408. Գաղմիք 1448 տուել է հրովարտակ ազատ վաճառականութեան:

Այլ եւս շատ հրովարտակներ ունին Հայք հին քաղաւորներէն, որ մինչեւ ցայսօր կ'պահպանին՝ շատերուն վերայ հայերէն եւ բարբարէն մակագրութեամբ:

Կարճ միջոցի մէջ այսչափ տխուր հետազոտութիւններն ընելէն ետքը, Սրբազան Առաջնորդին հետ այցելութեան ելանք Տիվիլիսին նաչալնիք Կոմս Նիքոտին, — որ է փեսայ վեհազն Խաչատուր Աղայի, — Ռուսաց արքեպիսկոպոսին եւ հոգեւոր ղարդին. եւ զգուշելով Հրեից աներես վաճառականներէն՝ որ կ'ստիպէին իրենց բերած զանազան ապրանքները զնել, — ճշմարիտն ալ ասեմ, աճանութեանը զարմանալով՝ կամայ ակամայ զրպանս պարսկեցի, ինչ որ կար տուի, — փութացայ կառքը մտայ. բեւե կառքին վերայ եւս բոլորն ալ ճանձի պէս կ'ըսէին, եւ զանազան բանեղ ցոյց կուտային. վերջապէս մինչեւ կամուրջն անցնելէս հազիւ ազատեցանք նոցա ձեռքէն:

Չուանջա եր երբեմն վաճառականութեան քաղաք, ուր կային շատ հարուստ եւ երեսելի Հայք: Ունի փոքր եւ հին բերդ Հայոց: Մեծ բազմութենէն վերջին ժամանակը 100 տուն կար կասէ ճանապարհորդը, բայց այժմ նոցա նշոյնն անգամ չէ մնացել: Միայն ինչ պատուական եկեղեցի բողած են այն տեղ Հայք. անմահ յիշատակ իրենց Հայ աւուսներ: Եկեղեցին է բարձր գեղեցիկ եւ բաւական բնդարձակ: Շնորհակալութիւն լեհացի քահանային, որ ընկալաւ զմեզ մեծ յարգանք: Կերպարանք այս երիտասարդ քահանային ըստ ամենայնի էր հայ. բայց երբ իրեն հարցի, ասաց բէ «շատ կարելի է, բայց ստուգը չգիտեմ. հայրս ոչինչ չէ ասած: Բայց Կամենիցու հր լեհացին կարող է ասել բէ հայի սերունդ չեմ. ապա հր կ'մնար այն ծովացեալ ազգը, որոնց այժմ հազիւ եւս մէկ քանին կ'ճանչնամ.» եւ սկսաւ բռնել շատ լեհացիներ որոնց ազգանուններն հայի են:

Եկեղեցին ունի վեց խորան. անեակ կողման է նուիրեալ Լուսաւորչի, ուր եւ նորա պատկերն այն իսկ օրինակաւ՝ ինչպէս եր Կամենիցու սուրբ Նիկողայոսի սեղանին վերեւի:

պատկերը: Հայր Բժշկեանը իւր ճանապարհորդութեան մէջ պատերուն վրայ կ'իշխէ մի քանի պատկերներ հայ յիշատակարաններով: Բայց այժմ բոլորը ջնջուած էին եւ առհասարակ պատերը մարմարանման ողորկ եւ մաքուր ծեփուած: Եկեղեցւոյ մէջ է եկեղեցւոյն կառուցողին գերեզմանը: Եկեղեցւոյ արեւմտեան մեծ դրանն առաջ կայ գերեզմանաքար մի այսպիսի արձանագրութեամբ,

ԱՅՍ ՇԻՐԻՄՍ ՀԱՆԳՍՏԱՐԱՆԻՆ
ԽԱՐԻՊԷԱԶԵԱՅ ԱԶԳԱՏՈՂՄԻՆ,
ՊՍՏԱՅԻ ՊԱՐՈՆ ՅԱԿՈԲԻՆ,
ՈՐԴՈՒՆ ԱՆՈՒԱՆԵԱԼ ՆԱԶԱՐԻՆ,
ՈՐ ՓՈԽԵՅԱԻ Ի ԿԵԱՆՍ ԹՎԻՆ
ՀԱԶԱՐ ԵՐԿՈՒ ՀԱՐԻՒՐ ՀԻՆԿԻՆ
ԱՊՐԻԼԻ ՏԱՍՆ ԵՐԵՔԻՆ.
ՀԱՆԴԻՊՈՂՔ ՅԻՇԷՔ ՍՈՐԱ ՀՈԳԻՆ:

Հայր Բժշկեանը այս քարը կարդացել է Լուսաւորչի խորանին առջեւը. կերեւի որ յետքը փոխուած է տեղին: Քանի մի այլ քարեր եւս կային մարմարիոնեայ եւ հասարակ, բայց ոտքի տակ լինելով մաշուած էին:

Արեւմտեան դրան ճակատը մեծ քարի վերայ կայ քանդակեայ խորհրդաւոր փորութեամբ Գառն Աստուծոյ, եւ գլուխ առիւծու:

Եկեղեցւոյ պարսպին մէջ ընդարձակ է. մեկ կողմն պարտեզ, միւս կողմն աներակ շինուածներ եւ քանդակներ տունը, ուր նա մեզ ցոյց տուաւ մեծ մարդասիրութիւն եւ եռանդուն հոգեւոր պատմեց մեզ այն կողմերի Հայոց վերաբերեալ շատ տեղեկութիւններ, հրաժարեցանք եւ այս տեղին, նստելով կառքը իջանք զառ ի վայր դեպ առ Տնեսը: Եւ նաւակներով անցնելով միւս կողմը՝ գնացինք Հօրին: այն տեղ քիչ մնալէն ետքը՝ ելանք ճանապարհ եւ միւս օրը երեկոյին Մայիսի 5 հասանք Պեղ քաղաքը:

Այս տեղ ժողոված կսպասէին մեզ շրջակայ գիւղատեարք եւ գիւղ վարձող վաճառական Հայք: Յակոբ Աղա Տերտերեան Բորովիչ՝ իւր ամուսնոյն եւ եղբորն հետ եկած լինելով այս տեղ, շատ քախանձանօք հրապիրեց իւր գիւղը

Մարեհոտէն կամ Մշրրեհոտէն անուն՝ որ տասներկու վերստի հեռի էր Պեղէն, բարձրադիր եւ գեղեցկանիստ. գիւղատեարն ունի վաշելուչ բնակութիւն: Այն գիւղերն այս տեղ մնալով՝ տեսանք տանուտիրոջ բարեսրտութիւնը, որ յատուկ առատաձեռն իշխան է: Սա յայտնեց իւր ցանկութիւնը Խալիպեան Ուսումնարանին մէջ որդեգիր մի ունենալու: Ասոր համար յետ երկար դատողութեան եւ ընտրութեան հաճեցաւ կանխիկ վճարեց 250 ռուպլի տարեկան վարձ՝ լիարժեք աշակերտի մը համար, զոր պարտաւորի ամէն տարի ի23-էն Ապրիլի հասուցանել անբերի. իսկ աշակերտին ընտրութիւնը յանձնեց Սրբազան Առաջնորդին, որ որոշէ ընդունակ համեստաբարոյ քանանայացու աշակերտ մի եւ անուանէ զնա, Տերտերեան Սան:

Սրբազան Առաջնորդը՝ իբրեւ Հիմնադիր եւ Նախագահ այն Ուսումնարանին՝ ընդունեց նորա ջերմեռանդն ունիւրատութիւնը, եւ օրհնութեամբ հանդերձ յատնեց իւր շնորհակալութիւնը, խոստանալով ուղարկել նորա եւ զբնակարար շնորհակալութիւն: Միւս առաւօտը դարձանք կրկին Պեղ, եւ այն տեղ քանի մի կարեւոր կարգադրութիւններ ընելէն ետքը՝ փութացանք մեր ճանապարհը եւ Օրնէյէն անցնելով գիւղերցիք Գրիգոր Ֆերիստ Մանուկ Պէյին գիւղն, եւ Մայիսի 7-ին դարձանք Քիւնէս: Սրբազան Առաջնորդը քանի մը Ազգային եւ եկեղեցական կարեւոր զործերու երկու անգամ ժողովք ընելով երեսելեաց եւ հասարակութեանը, արդիւնաւոր վերջաւորութիւն տուաւ, եւ Մայիսի 9-ին Համբարձման օրը սուրբ պատարագին ժամանակ ժողովրդոց իւր հրաժարական օրհնութիւնը եւ շնորհակալութիւնը յայտնեց, եւ զկնի ժամին քանի մի այցելութիւն առնելէն յետոյ՝ ի10-ն Մայիսի ուղեւորեցանք դեպի Գրիգորուպօլիս: Ճանապարհը ըստ մեծի մասին է ձորամեջ, ուր եւ հոյակապ կամուրջ մը կորոշէ Պեսարապիոյ նահանգը Քերսոնի նահանգէն Տնեսը գետը, որուն վերայէն մեծ լաստերով անցանք: Պեսարապիոյ երկրին մշակութիւնը եւ բերքին հարստութիւնը մեծ զանազանութուն ունի Քերսոնէն. ուստի Տուպասար քաղաքը այս կողմը քիչ քիչ կապկասին ճանապարհորդին այն գոտարձութիւններն՝ զոր երբեմն կզգար երկրին կանանչազարդ հարստութեան:

(Աւարտն յաջորդ քուով.)

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն Հ Ա Ն Ե Լ Ո Ւ Կ

Ո՞վ էր նա որ հոգւով մարմնով հրաշագեղ,

Ինքը գերի, եւ աղատեց մի անմեղ.

Աղատեցաւ չար գաղանաց ճանկերէ,

Բըռնաւորաց եղաւ ահեղ մարգարէ,

Խայտառակեց շատ իմաստնոց սրտութիւն;

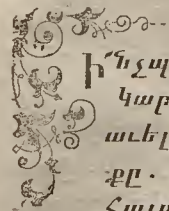
Եւ գուշակեց չորս տէրութեանց զօրութիւն:

ՓԱՐԻՉԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

ՔՈՒՂԹԷ.

Աղբային տօներու քաղցրութիւնը. — Հայրենեաց օրը. — Գաղ-
ղիոյ տօնախմբութիւնը. — Յիշատակ Աղքատաց. — Պօլսեցւոց
աղքատներութիւնը. — Փրկչի գանձանակը. — Փողի պէս հնչող
ձայն մը. — Զրի դուարձութիւնը եւ թատրոնը ի՞նչոք. — Օպե-
րի Լա Միւսքը. — Վէրնօն օրիորդը. — Ի միմա Լիվրի օրիորդը. —
Մահուան մանդալին տակ ինկած ծաղիկ մը. — Գերասիմուհւոյ
մը (աքքիսի) համար դժուարին առարկանութիւնը. — Գիշերուան
արեւ. — Հագարումէի գիշերաց դրախտ մը. — 400 հազար դրոսի
դաղդիացիք փարիզ կըլողեն. — Հռոմէական ծիւղած լրագրի մը
շաղկապութիւնը. — Սրբեկեան եկեղեցին եւ պապականու-
թիւն. — Հռոմէական եղբարց հարկաւոր հարցմունք մը. —
Թագաւոր ճանապարհորդը. — Յրանքֆօրթի արքայաժողովը. —
Մեքսիկոյ կայսերութիւն կուգէ. — Մաքսիմիլիանոս կայսրեղ-
բայր. — Մանկամարդ կին մը ու պատերազմի մէջ կմտնէ քաջու-
թեամբ. — Մեր վախկոտ Հայուհիք. — Քաջասիրտ օրիորդ մը.
— Զարմանալի կին մը. — Մարդկային փառաց անհաստատու-
թեան նոր ու ցաւալի օրինակ. — Թշուառութիւնը միշտ փա-
ռաց նախանձորդ է. — Մատակասքարի խռովութիւնը. — Ռա-
տամ Բ, Ռադոստ եւ Ռանալուօ. — Լիւսիսային եւ Հարաւային
Ամերիկոյ վիճակագրութիւնը. — Եղբայր եղբօր դէմ. — Մեծ
շիւթութիւն հանդի գիրք մը. — Ռոման. — Ե. Սպուրնոր վի-
պասանութիւնը. — Նոր դիւցազնեղութիւն մը. — Մեր քեզ
թողնոր որ վեպ ու դիւցազնեղութիւն գրելու ելեր են. — Ան-
ցեալ դարու մարդիկ մեր դարուն հետ ինչ գործ ունին. — Ժօր-
Սանտի նոր վիպասանութիւնը. — Վախկոյի մատենագրական տա-
րի գիրքը. — Ենտի վիպասանութիւնը. — Խեղացի սաղ (խազ) մը.
— Սրբեկեան Աղաներու խրատական օրինակ մը. — Անասուն մը
որ քաղաքական վիճակ կընտու. — Շունէ մը ողորմութիւն կու-
ցուի. — Երկու ոտքով ու չորս ոտքով խաբէբայ մը. — Անհամ-
բեր Կալուհի մը. — Ամենէն հսկայ ու ամենէն ծեր կաղնին. —
Լամարթին. — Ուրիշ հոռութիւն. — Աղբային մեծ տուն մը ու տօնող
ջուռի. — Պանդուխտին ցուերը. — Գժեշտը Հայեր

Ի՞նչպէս քաղցր են Աղբային տօները...

Կարծես թէ այն հանգիստաւոր օրերուն՝
աւելի կղզւայ մարդոս աղբային փառ-
քը. եւ սիրտը աւելի կճոխանայ իւր
հայրենեաց անցեալ յիշատակներովը:

Աղբային տօնը այնպիսի գաղտնի դօրու-
թիւն մը ունի՝ որ աղբին սիրովը կ'առնէ
համազգի սրտերը, եւ միաշունչ միահաւան
կիրախուսէ զամենեւին խորհել, ջանալ եւ
աշխատել իբարօրութիւն Հայրենեաց:

Աղբային տօնը այնպիսի վսեմութիւն մը ու-
նի՝ որուն դիմաց չկրնար ոք անտարբեր կե-
նալ: Ոչ, անկարելի բան է որ տեսնես աղ-
բի մը վառուիլն ու ճխալը, եւ անտարբեր
մնաս ու ներսդ չղղաս ելեքորական կայծ
մը որ բոլոր սիրտդ թունդ կ'հանէ

== Ինձ այնպէս կլինի միշտ, այնպէս եղաւ
եւ Գաղղիացւոց աղբային տօնին, օգոստոսի
3/13-ին, որ Գաղղիոյ կայսերական ցեղին
տօնախմբութեան օրն է, որով եւ բոլոր աղ-
բին ցնծութեան օր մը:

Թնդանօթից որոտընդոստ շառաչիւնը
այն օրուան պայծառ արշալոյսն ողջունեց,
եւ Փարիզացւոց աւետեց թէ իրենց ուրա-
խութեան օրն էր ծագած: Այն տօնին ե-
րախայրիքն ընդունեցան աղքատները. ձրի
կերակուր բաժնուեցաւ իրենց իկողմանէ կայ-
սեր: Շատ գեղեցիկ սովորութիւն. այն օրն
որ աղբը կուրախանայ եւ հանդէս կկատարէ՝
այն օրն յիշել այն խեղճ ու անյիշատակ տա-
ռապեալները, եւ ջանալ որնոքն եւս մասնա-
կից լինին հասարակաց ուրախութեան:

== Շնորհակալ եմ իմ աղնիւ Պօլսեցիներ-
րուս: Այս աղքատսիրութեան աղնիւ զգաց-
մունքը նոցա մէջ շատ ծաղկած է եւ բար-
գաւաճած: Հարանիք մը, տօնախմբութիւն
մը, աղբային հանդէս մը եղած ժամանակ շատ
տեսեր եմ որ գանձանակ մը կպտտի Փրկչի
վանքին մէջ պատապարեալ խղճալեաց համար:

Կեցցեն այն Հայկազունը որ չեն կրնար
իրենց ուրախութեան անուշ ձայներն հանել
մինչեւ որ իրենց համազգի եղբարց հառա-
ջանաց տխուր ձայները չլռեցնեն

Կարծես թէ իրենց ականջը փողի մը պէս
կհնչէ մարգարէին հրամանը թէ «Միսիրա-
րեցիք՝ զգաւորս»:

== Ժամը 1-ին կէսօրունէ ետքը փառա-
ւոր հանգիսիւ սուրբ պատարագը մատոյց
նորընտիր արքեպիսկոպոսն, իՄայր եկեղե-
ցւոյն, ուր ներկայ էին ընդ խուռն ժողո-
վրդեան եւ ամենայն քաղաքական եւ զի-
նուորական պաշտօնակալք: Այնուհետեւ ամ-
բօխը դիմեց Էնկայիսի եպիսկոպոսը, եւ իսպախե-
սիւ թոն, ուր լարախաղացք (անսպազ), ձեռ-
նածուք (օֆսպազ), ձիախաղացք ամէն կերպ
խաղերով ժողովուրդը զուարճացնել կշա-
նային, եւ ձրի (անպա) կներկայացընէին Փռ-
եպա քաղաքին առումը:

Այն օրը սովորութիւն է որ թատրոնը առ

Հասարակ իրենց դռները կբանան թատերասէր ամբոխին առջեւ: Այն ձրի զուարճութիւնը վայելելու համար կվաղէ ժողովուրդը կանուխ առտուընէ թատրոններու դռները կբանէ, ու ետեւէ ետեւ կդիզուին մինչեւ որ երեկոյին այն ցանկալի դրուիք կբացուին ու ամբոխը անյազաբար ներս կխուժէ: Մեծ օփէրային առջեւ դիզուած էին տասը հազար հոգիէն աւելի. յայտնի բան է որ ասոնց հազիւ թէ կէսը կրնայ ներս աղմիլ մեկնիլ. մնացածը՝ դուրսը կմնայ, առաջագրելով որ գալ տարի աւելի կանուխ վաղէ որ ներս մանողաց երանելի թուոյն մէջ կարենայ գտնուիլ: Օփէրան ձեւացուց Օպերի Լա Միլերը, որոյ վերայ նախընթաց թըղթոցս մէկուն մէջ երկարօրէն խօսած եմ. Անկարելի է ժողովրդեան եռանդը բացատրել. Վերնօն օրիորդը՝ որ Ֆենեչայի մասը ներկայացուց՝ թատրոնէն դուրսանալով մեծ ուխանաններ ընդունեցաւ:

== Չեմ կրնար Ֆենեչայի անունը տալ առանց տխուր զգացմամբ մը լցուելու: Այն մասը պիտի ներկայացուցանէր խեղճ էմմա Լիվրի օրիորդը, որ — ինչպէս ուրիշ անգամ պատմեցի, — զոհ եղաւ բոցերու անգթութեանը: Երեք ամիս թշուառ օրիորդը տանջուեցաւ տաքնապեցաւ մահուան անկողին մէջ. խնամք եւ ճարտարութիւնք բժշկաց պարապն ելան. վերջապէս հնձոց ամսոյն մէջ այն ծաղկահասակ օրիորդը թարշամեցաւ մահուան մանգաղին տակ...: Բոլոր Փարիզ լացաւ այն խեղճ օրիորդին վրայ, որոյ վայելչութենէն ու ճարտարութենէն աւելի զարմանալի էր ամբիժ պարկեշտութիւնն ու ամենուն ծանօթ խոնարհամտութիւնը: — Ինչ դժուարին առաքելութիւնք դերասանուհւոյ (actrice) մը համար...:

== Դառնամք մեր հանդիսին: — Արեւու մանեւէն ետեւ յանկարծ Փարիզ լուսաւորեցաւ. կարծես արեւը կրկին էր ծագեր. ելեքորական լոյսն ու կաղը այնպիսի պայծառութիւն մը ձգեցին մայրաքաղաքին վրայ որ բոլոր շէնքերն ու պալատները համարեա թէ բոցերու մէջ կշողշողային: Թիւրքիի Կայսերական պարտէզը Հագարումեկ գիշերաց դրախտներու կնիմանէր, Միւս կողմանէ ալ արուեստահօրը (feu d'artifice, ֆիշեմֆ) իւր գոյնզգոյն բոցերովն, շառաչուն գիսաւորներով ու ճարտարարուեստ խաղերովը բոլոր տեսնողաց զարմանքն եւ ուրախութիւնը կշատցնէր:

Այսպէս ահա վերջացաւ այն մեծահանդէս տօնը որոյ համար չորս հարիւր հազարէն աւելի Դաղըիացիք նոյն օրը վաղեր խոնոր էին իՓարիզ. եւ կգառնային ուրախութեամբ իրենց տեսածներուն եւ զգացածներուն վրայ:

— Իմ տեսածներս ահա համառօտիւ մը նկարագրեցի: Իսկ զգացածներս՝ թէ եւ թղթիս սկիզբը երկու խօսքով յիշատակեցի, բայց ինչպէս կրնամ նկարագրել...:

== Le Monde հռովմէամիտ ծթաւժ լրագիրը, որոյ վերայ ուրիշ անգամ խօսեցանք, այս օրերս յօդուած մը հրատարակեց, որով կուզէ ցուցանել թէ «Նախդիւն կայսեր ամենայն մեծութիւնն եւ ձեռնարկութիւն» ուղղուած են յօգոս եւ իսխոս Ս. եկեղեցւոյն Հոովնայ: Այս անտեղի յօդուածը՝ շատ զուարճալի կերպով ծաղր ըրաւ Indépendance Belge լրագիրը, որուն հետեւեալ մէկ քանի հեղինական տողերը ձեզ թարգմանեմ, որովհետեւ աւելի վերաբերութիւն մը ունին մեզի հետ. «Ո՛վ «քաղաքագէտք, — կըսէ ազատական լրագիրը, — գիտէք ինչո՞ւ համար էր որ կայսրը «իւր բանակները զրկեց ինքիմ, յԱսորիս, «Իֆօչինչին, իՉինաստան, իՄեքսիկոյ, եւ «այժմ ալ՝ եթէ դիմացը դժուարութիւն «չեղնէր՝ միտք ունէր զրկել եւ իւհհաստան: «Դիտեմ որ չէք գիտեր պատճառը. ոչ «միայն դուք՝ այլ եւ ինքն իսկ կայսրը մըտ. «քէն անգամ չկրնար անցընել: Լսեցէք ու «րեմն: Խրիմու պատերազմը չէ թէ անոր «համար էր որ Կոստանդնուպօլսոյ ճանապարհը Ռուսաց առջեւը փակէ, հապա՛ ինչ. «պէս Le Monde ձեզի կսովրեցընէ՝ «հերեկոյն «ստիւնը — արեւելեան եկեղեցին — խոնարհ «հեցընէր եւ ընկճէր հաւաք եւ պապականութեան «առջեւ»: Այս կըսէ Le Monde ու չմտածեր «որ Խրիմու պատերազմը զմահմետականութեան «թիւն սլաշտպանեց եւ հաստատեց... վասն «զի շատոնցունէ գիտեմք որ մեր պապա- «կանները աւելի կսիրեն տաճիկ մը՝ այլադ- «գի անհաւատ մը՝ քան թէ արեւելեան «քրիստոնեայ մը որ Պապին դերութեան «տակ չուղեր խոնարհիլ»:

Ինչ կըսէք ասոր... մանաւանդ թէ ինչ կըսեն արդեօք մեր հռովմէահայ եղբայրները... Իրենք ալ այս կարծիքն ունին. աւելի կախեալ այդպիսի անհաւատ մը՝ քան իրենց հայադասան եղբայրները...:

== Այս ամիս եւրոպիոյ թաղաւորք՝ կարծես քաղաքական հոգերէ ձանձրացած՝ թո-

զուցին իրենց մայրաքաղաքները ու հեռացան գեղեր կամ օտար երկիրներ. նախօրէն Գաղղիոյ ջրերը կ'ստտի, Ռուսաց կայսրն ու կայսրուհին Խրիմու գալարազուարճ ավուներէն ըր կղբօսնող, Անգղիոյ թագուհին Գերմանիոյ մէջ ճամբորդութիւն կրնէ, Պելճիոյ թագաւորը՝ ընտանեօքն հանդերձ կըրջի ընդ տէրութիւն իւր. Փօթութուկալի Ֆէրտինանտ թագաւորը Եւրոպական ճանապարհորդութիւն մը կրնէ, Իտալիոյ եւ Տաճկի թագաւորները գեռ շտտ չէ որ դարձան իրենց մայրաքաղաքները:

Աւստրիոյ կայսրը Փրուսիոյ թագաւորին հետ համառօտ տեսաւորութիւն մը ըրին իկաթէյն, նոյնպէս նաեւ Շվեդի եւ Տանիմարքայի Աքանտինաւեան թագաւորներն՝ իրարու հետ, յայտնի է որ քաղաքական վախճաններով:

— Աւստրիոյ կայսրը հինգ գերմանական թագաւորաց յատուկ ձեռագրաւը թուղթ գրեց եւ հրաւիրեց իմրանքֆօրթ, ուր հըրաւիրուեցան եւ ամենայն իշխանք գերմանական դաշնակցութեան: Այս վեհապետաց ժողովոյն նպատակը՝ Գերմանիոյ միութիւնն էր. բայց Փրուսիոյ թագաւորը՝ օրչափ ալ աղաչեցին յանձն չառաւ երթալ ի ժողովն: Ասով՝ Աւստրիոյ ու Փրուսիոյ մէջի հին գրգռութիւնը աւելի զայրացաւ: Ֆրանքֆօրթի արքայաժողովը լմնցուց իւր նիստերը, բայց ըրած որոշմունքները՝ հաւանականաբար շուտով գործադրելու բաներ չեն: Գաղղիա ծռռաչքով նայեցաւ այս ժողովոյն վրայ, հեռացաւ Աւստրիայէն, եւ աւելի մօտեցաւ նորա նախանձորին՝ Փրուսիոյ: Այս պարագաներով Լեհաստանի խնդիրը եւ եւս կ'աւարդուի: Մեծ տէրութեանց իրարմէ պաղելով՝ Ռուսաստան հարկաւ աղաւթ կ'մնայ նոցա բռնադատիչ պահանջմունքներէն:

— Մեքսիկոյի խնդիրը նոր կերպարան մ'առաւ: Ալգային ժողովը վճռեց որ այսուհետեւ Մեքսիկոյ Կայսերութիւն է, եւ կայսրը կանուանէ զարշիդուքսն Մաքսիմիլիանոս, Աւստրիոյ կայսեր փոքր եղբայրը, որ գլխաւոր հետամուտ կ'համարուէր Մեքսիկոյ թագին, ինչպէս ուրիշ անգամ գրեցի: Նախօրէն կայսրն եւ կայսրուհին իսկոյն հեռագրաւ շնորհակտեցին արշիդքսին, որ եւ շատ շնորհակալութեամբք պատասխանեց:

Թէ եւ որոշչէ թէ այս ընտրութիւնը պիտի յաջողի, բայց այս յայտնի է որ Մաքսիմիլիանոս մեծ դժուարութեանց պէտք է յաղ-

թէ, մինչեւ որ զՄեքսիկոյ իհասարակապետութենէ իկայսերութիւն վերածէ:

— Փոլէպլայի եւ Մեքսիկոյի առմանը ժամանակ դերի ընկած Մեքսիկացի զօրավարք եւ սպայք Գաղղիա բերուեցան: Զարմանալին այն է որ սոցա մէջ կգտնուի նաեւ 25 տարուան մանկամարդ սպայուհի մը՝ որ Զաքաթէքասի վաշտին փոխադնգապետն էր (lieutenant-colonel): Այս քաջասիրտ կինը՝ իւր մէջքի թուրին ծայրովն էր որ զինուորական այս պատուաւոր աստիճանին հասած էր: Իւր էրիկը գրօշակի տակ կանչուելով՝ ինքն ալ սուր առաւ հետը գնաց, կրակին մէջ նետուեցաւ եւ անպէս լաւ պատերազմեցաւ որ արժանի եղաւ ուսածոսն (épauvette) ընդունելու: Էրիկը անկաւ մեռաւ. բայց արիասիրտ կինը չուզեց թողուլ պատերազմի դաշտը, ու հետզհետէ քաջութեամբք զինուորական աստիճանի մէջ բարձրանալով՝ Կուասալուփի կռուին մէջ (1862 մայիս 5) փոխադրնգապետութեան աստիճանին արժանացաւ: Փոլէպլայի անձնատուր եղած ժամանակ ինքն ալ Ռոն շոգենաւով Վէրա-Քրուզէն բերուեցաւ ի Գաղղիա, ուր ամենայն պատիւ եւ խնամք եւ ակնածութիւն կ'վայելէ, եւ ամէնքը կ'զարմանան նորա խրոխտ կերպին եւ արիական սրտին եւ հայրենասիրութեանը վրայ:

— Դուք ալ զարմացէք եւ մեր վախկոտ Հայուհեաց պատմեցէք: Օրինակը աւելի կ'աղգէ քան թէ խրատը:— Զմռնամ ըսելու նաեւ զայս որ Լանկիէվիչ Լեհ զօրավարին անձնապահապետն (aide de camp) ալ հայրենասէր երիտասարդուհի մըն է, Փուսքովիսկոյ օրիորդը, որոյ պատերազմի մէջ ըրած քաջութիւնները շատ են եւ զարմանալի:

— Ուրիշ զարմանալի կին մ'ալ յիշեմ, որ շատ ցաւալի օրինակ մը թողուց մարդկային փառաց անհաստատութեանը: Թագուհի մըն էր այս, Մահարան ձիւնիֆօր անունով, որ իւր էրկանը Լահորի վերջին Սիւնի թագաւորին մեռնելէն ետեւ ձեռքն առաւ տէրութիւնը եւ երկու անգամ Անգղիացուց հետ պատերազմեցաւ, իւր երկրին անկախութիւնը պաշտպանելու համար: Իրեն գեղեցկութիւնը կարգէ դուրս բան մըն էր, նոյնպէս կարգէ դուրս էին նաեւ իւր զեղխութիւնքն, անառակութիւնք եւ անգթութիւնք. որով այս բաներուս մէջ հնութեան երեւելի եղող Շաւիրաւներն, Տուլիաներն, Ագրիպիկանա-

ներն, Մեսսալիսներն, Ֆրեսկոսներն, Լուրի-
միս Պորմիսներն անցաւ. Շուայտութեանց եւ
արիւնի մէջ ընկղմեցաւ. այնպէս հպարտ էր
որ ամէն գլուխ իւր ձեռքին տակ կողքէր
խոնարհեցընել, եւ այնպէս անգութ՝ որ իւր
փոքրիկ հրամանն ալ որ քիչ մը ուշ կատա-
րուէր՝ պատիժը մահ էր։ Սինկ թագաւորին
ուրիշ կնոջմէ ունեցած որդիքը մեռցընել
տուաւ, որպէսզի բռն իւր որդին նստեցընէ
թագաւորական արիւնշաղախ աթոռը։

Լահորի արքունի պարտէզներուն մէջ ար-
ւած հանդէսները՝ Հազար ու մէկ գիշերներու
մէջ պատմուածներէն աւելի գերադանցե-
ցին։ Դուրս ելած ժամանակ՝ ոսկիէ թափմու
գահաւորակներու մէջ կնստէր։ Իւր ունե-
ցած աղամաններն ու մարգրիտները շատ
աւելի էին քան թէ բոլոր աշխարհիս կայս-
րուհեացն ու թագուհեացը մէկտեղ առած։
Ամէն անգամ իւր ճակատին վրայ կշողշողար
Քոհի-Նուրն, այն անմասն եւ անգին անդա-
մանդը՝ որ իւր ճաճանչովը երկու աշխար-
հահանդէս սքանչացուց. (1851, 1862)։

Փառքը տեսանք. տեսնեմք եւ թշուառու-
թիւնը։ — Այս հզօր թագուհին վերջապէս
յաղթուեցաւ, գերի անկաւ Սնգղիոյ ձեռ-
քը. զրկուեցաւ իւր թագաւորական աթո-
ռէն, եւ իւր անբաւ հարստութիւններէն՝
կողոպտուեցաւ անգթաբար։ Ինչպէս որ ին-
քը ուրիշներուն ողորմած չէր՝ ուրիշներն
ալ իրեն չողորմեցան. կենացը վերջի 13 տա-
րին անցուց ամենայն թշուառութեամբ եւ
աղքատութեամբ, աքսորուած իւրնտոն։ Եւ
որտիւ անտանելի ցաւովը՝ տեսաւ որ միշտ
որդին որոյ թագաւորութիւնն հաստատուե-
լու համար ձեռքը անմեղ արիւններու մէջ լուա-
ցեր էր, այն որդին ոչ միայն չհասաւ իւր
հայրենի փառացը, այլ եւ թողուց իւր հայ-
րենի կրօնը, քրիստոնեայ եղաւ, եւ իբրեւ
վարձկան սկսաւ թոշակ ընդունել այն ազգէն՝
որոյ հետ թէ իւր հայրն եւ թէ մայրը պա-
տերազմեցան այնչափ տարի։ — Այնուհետեւ
իւր որդւոյն հետ ամենայն հաղորդակցու-
թիւն կարեց, եւ կապէր խեղճ փողոցի մը
մէջ. եւ այս օրերս մեռաւ ամենէն մոռ-
ցուած, հազիւ թէ քովն ունենալով քանի
մը հաւատարիմ մնացած խեղճ ծառաներ։

Եթէ մէկն այս թագուհւոյն փառացը ժա-
մանակ գուշակած լինէր նորա այս տխուր
մահը, ոչ ապաքէն ցնորեալ մէկը պիտի հա-
մարուէր։ Բայց սակայն թշուառութիւնը

միշտ փառաց նախանձորդն է։ — Շատ, ոչ շատ
քիչ գտած եմ օրինակ հաստատուն եւ ան-
ստուեր փառաց։

== Եւրոպայի շիթութիւնները խաղա-
ղելու ժամանակ մեծ խռովութիւն մի ելաւ
Մատակաւարի թագաւորութեան մէջ, որուն
զոհ եղաւ նոյն իսկ թագաւորը՝ որ կըսուէր
Ռասաւա Բ։ Եւրոպասէր թագաւոր մի էր սա՝
որ ամէն ջանք կընէր իւր բարբարոս ազգը
կրթել, հետեւելով եւրոպական քաղաքակա-
նութեան, եւ իրեն առաջնորդ առած էր
Լանսլէր անուամբ Գաղղիացի մը զոր գուքս
անուանեց, եւ ուրիշ Գաղղիացի մ'ալ իրեն
առաջին օստիկանն ըրաւ։ Բայց մեղք, եր-
կար չքշեց նորա թագաւորութիւնը։ Մինչ
Գաղղիա կուրախանար որ Մատակաւարի վա-
ճառականութիւնն ու հարստութիւնը իւր
գիմաց համարձակ բացուեցաւ, Մատակաւարի
յետագէտ մասը որ թշնամի էր ամենայն
յառաջագիմութեան ու եւրոպական սովո-
րութեանց՝ որոց կհետեւէր Ռատամա, գըր-
գուեցին ծածուկ զժողովուրդը, ազմուկ հա-
նեցին եւ վերջապէս ձեռք ձգեցին թագա-
ւորը եւ անգթաբար խղճեցին, որ հազիւ
գեռ 55 տարեկան կար, եւ իսկոյն թագուհի
հրատարակեցին նորա կինը որ կըսուի Ռասոսո։

Այս թագուհին յիսուն տարեկան է, որ
է ըսել իւր երկանէն 13 տարի մեծ, եւ թէ-
պէտ չգիտցուիր թէ ինչ ճամբայ պիտի
բռնէ, սակայն որովհետեւ մտերիմ խորհրդ-
գակից էր Ռանալաջո թագուհւոյն (Ռատա-
մայի մօրը) ուստի կվախցուի որ նորա կեր-
պը չբռնէ ու Ռանալաջոյ արիւնհակող յի-
շատակները չնորոգէ։ Այս բանիս առջեւը
առնելու համար Գաղղիա փութացաւ մէկ
երկու նաւ զրկել ի Մատակաւար։ —

== Այժմ որ խաղաղութեան նշոյններ ըս-
կան Ամերիկոյ մառախլապատ երկրքին վրայ
փայլիլ, աւելորդ չեմ համարիր ընթերցո-
ղացի առջեւ համառօտիւ մը գնել Միու-
թեան ազնուական խնդրոյն հետզհետէ ըրած
յառաջագիմութիւնը ապստամբաց գէտ։

1861-ին Հարաւայիս դաշնակցութիւն ըսուածը
կկազմուի եօթը նահանգներէն. յաջողելով
իրեն քաշել կոմայ կամ ահամայ չիւսիսա-
յին Քարոլինը, Առքանզասը, Վիրժինիւն, Թէն-
նէսին, Քէնթքին ու Միսուրին։ Այս տասուի-
րեք նահանգները մէկ տեղ առնելով՝ 838,206
քառակուսի մղոն կընեն։

1862-ին սկիզբը այս տարածութիւնը նը-
ւաղած, եւ 750,000 մղոն միայն մնացած էր:

Իսկ այս 1863 տարուան սկիզբը, ձէֆէրան
Յէյլիի (Հարաւայնոց նախագահին) զօրու-
թիւնը կոտորուած էր շատ տեղ. Վիրժինի
նահանգին երրորդ մասէն վաճառուած, բոլոր
Քէյթիթիէն, Միսսուրիէն ու Առքանզասի մեծ
մասէն ու Թէննէսիի Լուիզանայի ու Թէք-
զասի նահանգներուն կիսէն հալածուած:

Վիքսպըրկի ու Փորթ Հըտսընի առնուելու-
վը հիւսիսայինը Միսսիսիպիի ձորին տիրեցին
ու քիչ ատենէն անշուշտ պիտի ձեռք ձգեն
Միսսիպիիի Առքանզաս, Լուիզիանա, Թէք-
աս ու Թէննէսի նահանգներն ալ:

Այժմ ապստամբաց ձեռքը կմնայ,

Վիրժինի մէջ (որ 70,000 քառակ. մղոն է) 32,000
քառակուսի մղոն:

Հիւսիսային Քառուի մէջ (50,000 ք. մ.) 40,000 ք. մ.

Հարաւային Քառուի մէջ (33,000 ք. մ.) 28,000 ք. մ.

Ֆլորիդի մէջ (55,000 ք. մ.) 30,000 ք. մ.

ձորձի (62,000 ք. մ.) ամբողջ ապստամբաց ձեռքն է.

Ալապամա (52,000 ք. մ.) ամբողջ ապստամբաց ձեռքը:

Այս հաշուով կհասկացուի որ այժմ հա-
րաւայինը 244,000 ք. մ. ունին ձեռքերնին,
որ է ըսել թէ ապստամբութեան սկիզբը ու-
նեցածնուն չորս մասին մէկէն քիչ մը աւե-
լի մնացեր է ձեռքերնին: Եթէ այս համե-
մատութեամբ երթանք, հաւանական է որ
1864-ին սկիզբը ութերորդ մասն անգամ
մնացած չըլլայ ապստամբաց ձեռքը: Այս
եւրբի ամիսներս միայն՝ հարաւայինը կորսըն-
ցուցին 97,500 զինուոր, որոց մէջ 45,000-ը
Լի զօրավարին վերջի անգամ՝ յաղթուելովը
կորսնցուցին ընդ մեռելալ եւ ընդ գիրաւոր
(սեն բոլոր է): Այժմ Հարաւայինը 150,000 զի-
նուոր ունին Միսսիպիիին արեւելեան կողմը
այլ եւ այլ քաղաքաց մէջ, իսկ գետին ան-
դիւի եզերքը բոլոր բոլոր 60,000 զինուոր:

Հիւսիսայինը զհարաւայինս այս աստիճա-
նի տկարացնելէն վերջը՝ կյուսացուի որ շատ
չանցնիր վերջապէս պիտի ընկճեն եւ ինչպէս
ապստամբութիւնը, թէեւ իրենց ըրած կո-
րուստն ալ՝ թէ ստակի եւ թէ մարդու՝ շատ
մեծ է եւ ցաւալի, եւ աւելի ցաւալի է ա-
նոր համար որ եղբայրն եղբոր գէմ ելած՝
եղբայր զեղբայր կսպանեն. այնպէս որ,
յաղթողը ըստ ինքեան պարծելու սիրտ ալ
չունենար, վասն զի ըրած յաղթութիւնը օ-
տարին վրայ չէ:

== Կտեանէք որ քաղաքական շատ նոր լուր
չկայ: Գոնէ քանի մը նոր դրքեր յիշեմ ձեզ,
որոց վերայ շատ խօսակցութիւն կըլլայ:

Ա. La Vie de Jésus-Christ. (Հարֆ Բիւսնուի)
զոր գրեց Ռընան Գաղղիացի փիլիսոփայ մա-
տենագիրը, եւ որ իւր առանձնական կար-
ծեացը՝ չափազանց մտածութեանցն ու գա-
ղափարներուն համար շատ մեծ ազդեցիկ հա-
նեց: Գաղղիոյ եկեղեցականք բնականապէս
դէմ զինուեցան այս գրքին՝ իբրեւ հակա-
ռակ Աւետարանի պատմութեանն ու վար-
դապետութեանցը: Ռէմսի կարգինալ արք-
եպիսկոպոսն Կռսէ, հեղինակ աստուածաբա-
նութեան, դատաւարաց առանձին կոնգա-
կաւ այս գիրքը, նոյնպէս նաեւ ուրիշ եպիս-
կոպոսք:

Իբաց թողեալ զոր ինչ ոմանք յօրագրաց
եւ իլրագրաց գրեցին ընդդէմ, ու անգոս-
նեցին այս գիրքը, միայն մանր ու մեծ գըր-
քոյններուն թիւը յիսունի մօտեցաւ: Այսու
Ժողովրդեան միաքն ու հետաքրքրութիւնը
գրգռուեցաւ, Ռընանի գիրքը առնող առնո-
ղի էր. որով մեծ շահ եղաւ հեղինակին եւ
սպագրողին: Բայց չեմ գիտեր թէ բարոյա-
կան շահը որ աստիճանի համարելու է: Այս
յայտնի է որ Ռընանի գրքէն վնասողը կըր-
նան շատ ըլլալ. բայց օգտուողք... — Շատ
գոհար է այս հարցմանս պատասխանը:

Հարկ չէ ըսել թէ այս գիրքը որչափ սի-
րելի եւ պաշտելի եղաւ կրօնին հակառակոր-
դաց ու թեթեւահաւատից:

Բ. Madelon (Մաշլոն) վիպասանութիւն զոր
գրեց Էսկոն-Մաշլոն: Այս երիտասարդ հեղի-
նակը միշտ ճանչցուած է Գաղղիոյ ոգելից
գրիչներէն մէկը. ուստի եւ իւր գրածներն
ալ սիրով կկարդացուին, ինչպէս ամենայն
ոգելից գրութիւնք՝ ինչ ազգի մէջ ալ ըլ-
լան: Ապու նշանաւոր է թէ իբրեւ խմբա-
գիր, թէ իբրեւ վիպասան, թէ իբրեւ թա-
տերագիր եւ թէ իբրեւ քննադատ:

Գ. La Franciade (Լա Ֆրանսիաս), գիւցաղնա-
կան քերթուած զոր գրեց Վիկենէ, Գաղղիոյ
ամենէն ծեր մատենագիրը: Իւր երկար կե-
նացը մէջ տեսած է տասը յեղափոխութիւն,
եւ գլխէն շատ բան անցած են. նախ զինուոր,
յետոյ բանաստեղծ, յետոյ բանասէր, յետոյ
քաղաքագէտ, այլ եւ այլ պատիւներ ընդու-
նեցաւ թէ իբրեւ մատենագիր եւ թէ իբրեւ
քաղաքական: Իւր բազմաթիւ գրութեանց
իբրեւ պսակ ահաւասիկ կընծայէ այժմ այս
գիւցաղնական քերթուածը. բայց կարծեմ
շատ կխաբուի. որովհետեւ ութսնամեայ
ծերն կարելի չէ որ գիւցաղնական բանա-

ստեղծութեան ամենադժուարին գործն կարենայ կատարել: Զարմանալի բան. մինչդեռ երկտասարդ ու կրակոտ բանաստեղծներ իրենց երեւակայութեան աշխոյժ եռանդեամբն հանդերձ չեն համարձակիր դիւցազներգութեան ձեռք զարնել, ծեր ու մաշուած քերթողներ մէջտեղ ելեր են երկայն երկայն վիպեր ու դիւցազներգութիւններ գրելու... մոռնալով որ այս դարս դիւցազներգութեան դար չէ. ուստի եւ այս դարու մարդիկը դիւցազներգութիւն կարգացողներ չեն, եւս առաւել այդպիսի սղոյ գրուածներ... Մեզի կերեւի որ այդ ծեր քերթողները ոչ եթէ այժմու մարդիկներու համար է որ գրած են այն իրենց երկայն բարակ դիւցազներգութիւնները, հապա անցեալ դարու համար՝ որուն կիւրաքերին այն քերթողները իրենց տարիքովն ու հնոտի քերթուածովը:

Դ. Mademoiselle la Quintinie (Մաճմուսգիւ Լա Քինթինի) գրեց Ժորժ Սան անուանի մատենագրութիւն: Նոր վիպասանութիւն՝ զոր այս տարի նախ Revue de deux mondes ընտիր օրագրին մէջ կարգացինք մասն մասն, անկից Indépendance Belge լրագիրն առաւ անմիջապէս. եւ այժմ առանձին հատոր մը ապագրուեցաւ, Միշլ Լիվի հրատարակմանը մէջ, եւ մեծ նիւթ եղաւ այլ եւ այլ վիճաբանութեանց: Սակայն կարծեմք թէ ոչ ոք կարող է ուրանալ թէ Ժորժ Սան այս նոր վիպասանութեանը մէջ եւս կիսալեցընէ իւր զօրաւոր հանճարը, ու մոգական գրիչը ամենայն ճարտարութեամբ իգործ կածէ իւր կարծիքները — ծուռ ու շիտակ — պաշտպանելու: Բոլոր գիրքը նամակի ձեւով գրած է, զոր վիպասանութեան գլխաւոր անձինքն իրարու կգրեն, եւ գիպուածները կպատմեն:

— Ժորժ Սանտի անունը տուած ժամանակ՝ այս եւս յիշեմ որ Ալպեր Տրու Թուշ հեղինակը այս օրերս Amédine անունով վիպասանութիւն մը գուրս հանեց՝ որ ուրիշ բան չէ բայց եթէ Ժ. Սանտի Indiana անուանի վիպասանութեան նմանողութիւն մը, առանց յաջողելու նմանել Ժ. Սանտի հանճարին:

Ե. Année Littéraire (Մաճեւագրական տարի): Այս անունով հինգ տարի է որ Պ. Վալիօ տարին մէկ հատոր իւրոյ կընծայէ, յորում նախընթաց տարուան մէջ երեւցած երեւելի գրքերուն վրայ քննութիւն կընէ, գլխաւորապէս գաղղիացի հեղինակաց վրայ: Այս դժուարին

ձեռնարկութեան մէջ յաջողելու համար Վալիօյի ընդարձակ հմտութիւնը պէտք էր: Այս է հատորը նախընթաց հատորներէն ալ աւելի կատարեալ է, նոցա մէջ երեւցած պակասութիւններէն աւելի զգուշացած է հեղինակը, եւ բոլորովին իւր առանձնական կարծեացը վստահացած չէ: Շատ ընտիր տեսութիւններ կընէ, եւ առողջ քննութեամբ մը կնքեկայացընէ անցեալ տարուան աւելի շուրկ հանող չորս գործերը, որ են Les Misérables (Վիկտոր Հիւյոյի), — Le Fils de Giboyer (Էմիլ Օժիէի), — Gaëtana (Ապուի), — եւ Les Joudis de M-me Charbonneau (Փօլինարքիսի), որոց վրայ կարծեմ անցեալ թղթերուս մէջ յիշատակութիւններ ըրած եմ: — Վալիօյի այս գործը ոչ միայն օգտակար է, այլ եւ շատ ախորժելի ընթերցանութեան համար:

Զ. Յիշեմ նաեւ Էնոյի երկու նոր վիպասանութիւնքն Le Dernier Amour, եւ La Chimère, որ ընտիր վիպասանի մը մտաց գեղեցիկ արդիւնքներն են:

Ուրիշ անգամ առիթ կունենամ նորէն դառնալ նորատիպ գրոց վրայ համառօտ տեսութիւններ ընել, որ ընթերցողքս միշտ ծանօթ գտնուին ժամանակիս երեւելի հեղինակութեանցը:

== Արեւելք՝ սագը (խազ) պատուէ անկած կենդանի մի է. գիտէր որ մեր աղաներէն ոմանք իրենցմէ վարինին բարկացած ժամանակնին, երեսն իվեր կպոռան «խազ...»: Լնւ, բայց ես կիսափաքիմ որ այդ մեր աղաները հետեւեալ խազին սիրտն ու միտքն ունենային...

Լիւթ քաղքին քովերը գեղացւոյն մէկը մեծ սագ մը ունէր որոյ վերայ մասնաւոր խնամք կցուցընէր, եւ ձեռքովը կկերակրէր, որով եւ սագը հետն անպէս ընտանեցած էր որ տէրը տեսնելուն պէս առջեւը կվաղէր, ուրախութեան ձայներ կհանէր ու թեւերը կբացընէր ցատքաւորով: — Գեղացին անցեալները հիւանդ կիյնայ կմեռնի: Սագը տեսնելով որ իւր սիրելի տէրը ալ չգար չլտեսնուիր, կզգայ ըրած անդարմանելի կորուստը, տրտում տխուր կքաշուի հաւնոցին մէկ անկիւնը, կհեծէ կճեճաւ, ու կտուցը ամենեւին կերակրի չմօտեցընէր, նոր տէրերուն երեսն ալ չուզեր տեսնել, ու երեք օր չանցնիր կմեռնի կերթայ անօթութենէն ու ցաւէն: — Շներու վրայ այսպիսի զարմանալի բանք շատ կպատմուին, բայց սագերու

վրայ դեռ դիտուած չէր կարծեմ: Անոր համար ես ալ պատմեցի, միանգամայն եւ ուղեցի որ քիչ մը ամըջընեմ մեր վերոյիշեալ անքաղաքավար եւ անմարդի աղաները . . .

== Նոր մանրավէպ մ'ալ ձեզ պատմեմ, զոր Վիշիէն եկող բարեկամէ մը լսեցի:

Վիշիի ջրերուն գնացող աղնուական գաղղիացի մը հետը կըբերէ նաեւ իւր պղտիկ շընիկը, որուն իտալական անուն մը դրած է եղեր, Ֆոսսիո: Իւր իջած պանդոկին (ռփսնս, կապիսինիցս) տէրը լսելով որ աղնուականին ընտանիքը Պարոն Ֆոսսիո, Պարոն Ֆոսսիո ըսելով այս աղուոր շնիկը կկանչեն, խնտալու եւ կատակի համար՝ իւր իջեալնը եկող օտարականաց ցանկին մէջ կգրէ այսպէս.

Պ. ՖԱՄԻՈ ԿԱՆՈՒՄԵՍԷՐ

Աղնուականն ալ ընտանիքն ալ կծիծաղին պանդոկապետին այս ախորժեղի կատակին վրայ ու կանցնին: Սովորութիւն է որ ամէն պանդոկներու մէջ իջած օտարականաց անուններու ցանկերը շաբաթը մէյ մը տպագրութեամբ կհրատարակուին. մեր շնիկին անունն ալ բնականապէս հրատարակուեցաւ տպագրութեամբ իբրեւ Պ. Ֆոսսիո կապուածաճէր, եւ քաղաքական վիճակի մէջ մտաւ:

Արդ այն օրուընէ իվեր օր չանցնիր որ Պ. Ֆոսսիոյին անունով նամակ մը չգայ: Երբեմն նայիս՝ Պոփօլէի դինուոյ վաճառական մըն է գրողը, որ Պ. Ֆոսսիոյին իւր լաւ տարիներուն 1846-ին, 1854-ին կամ 1858-ին գիշերները կնուիրէ: Երբեմն՝ նոր օրագրի մը բաժանորդութեան կհրաւիրեն զինքը: Խաթուն մը՝ կաղնիէ որ բարեգործութեան ընկերութեան մը անգամ գրուի: Ծխատէր քահանայ մը կգրէ հաղարումէկ օրհնութիւններով Պ. Ֆոսսիոյին որ շնորհք ընէ իւր հարստութեան մէկ դոյզն բաժինը ողորմութիւն հանէ իրեն որ գեղին ժամուն զանգաւատունը կարենայ նորոգել, եւ այլն, եւ այլն:

Բայց աւելի դուարձալին այն է որ օր մ'ալ Մոնաքոյի նամակագրոշմով «Առ Պ. Ֆոսսիո կապուածաճէր, իվիշի» հասցէով նամակ մը կուգայ աղուոր թղթի վրայ, հոտաւէտ կնիքով, որուն գիրը՝ եւս առաւել դրուածքը կցուցնեն կանացի ձեռքէ ու սրտէ ելած թուղթ մը: Իտալուհի մըն է եղեր այս նամակը գրողը, որուն էրկան անունը անշուշտ Ֆոսսիո լինելով՝ խեղճը կհամարի թէ Վիշի վախեր է:

Այս թղթին մէջ կծանուցանէ իտալուհին որ իւր Ֆոսսիոյին ետեւէն Փարիզ վազեր է, եւ ամէն տեղ մտեր ելեր է զինքը գտնելու յուսով. *Crudele speranza! speranza traditrice!* ոչ ուրեք չէ կարողացած գտնել. ուստի սկսեր է մեծ համբերութեամբ կարգալ Հռենոսեան ու Գաղղիական ջրերուն գացող օտարականաց հրատարակեալ անունները, որ գուցէ այն ցանկերէն գտնէ իւր Ֆոսսիոյին պահուած տեղը: «Այս կերպով, կըսէ, 50,000 անուն աչքէ անցուցի, մէյմ'ալ քս անունդ, ով իմ Ֆոսսիոս, լուսոյ պէս դուրս ցատքեց Վիշիի մթին ցանկերուն մէջէն»: Ասկէց կսկսի եղերերգական ոճով ու չափազանցութիւններով լեցուն երկայն երկայն տղաչանքներ, խոստմունքներ, թողութիւններ, երգմունքներ, իտալական կրակով: Նամակը կլմընցընէ Փարիզու մէջ իւր կեցած տեղը նըշանակելով, եւ հաղարումէկ տղաչանքներով՝ որ իրեն պատասխանը չուշացընէ, եւ այլն:

Մեր Պ. Ֆոսսիոյին տէրը տեսնելով անծանօթ իտալուհոյն սխալմունքը, եւ բարեսրտութեամբ չուզելով որ այն խեղճը մէյմը երկու ոտքով Ֆոսսիոյէն խաբուելէն վերջը՝ չորս ոտքով Ֆոսսիոյէ մ'ալ խաբուի, հարկ կհամարի վերջ տալ խեղճին սիրայոյզ դառանցանացը: Ծուտմը մկրտար կառնու, շնիկին կոնակի գանգրագեղ մագերէն փունջ մը կկտրէ, թղթի մը մէջ կծրարէ ու խաթունին հասցէին կյուղարկէ իՓարիզ:

Ի՞նչ ըրաւ արդեօք անհամբեր իտալուհին այն ծրարն (փաֆե) ընդունած ժամանակ . . .

== Նախըհեղեղեան մարդուն վրայ խօսեցանք անցեալ անգամ. մեղի հետ դուք ալ դարմացաք այն ահագին բայց անկենդան հնութեան վրայ. հապա ինչ պիտի ըսէք երբ լսէք կենդանի մեծ հնութիւն մը: Քալիֆոռնիա կաղնի ծառ մը գտեր են որ 50 ոտք տրամագիծ (diamètre) ունի եղեր: Այս հսկայ ծառին տարիքը գիտէք ինչ է. — Ծառին շերտերը համբեր ու գտեր են որ վեց հազար երեք հարիւր տարուան է եղեր այս անառնաց շահապետը: Ինչեք ատեր է բնութեան այս ամենածեր որդին: —

Ո՛րչափ փափաքելի էր ինձ դիմել այն հինաւուրց նահապետին քով, եւ որոճել Դաշուկաց հեղինակին՝ Լաւարթիի հետեւեալ վսեմ խորհրդածութիւնները.

Կեանք նա հըսկայն անարդիւ՛
Յը ծածկէ՛ զմի արտավար ,
Հաղիւ յաղթէ՛ զկոտորն ծիւ
Ձոր ճանճն հակել տայ իւրայր :
Սակայն տերեւէն ըմպեն ցող ,
Եւ տակ առեալ իւր արմատ ,
Աճէ՛ զերդ ջուր ընթացող .
Եւ անդ իսիրտն իւր հաստատ
Յաճի արիւն կենսաբեր ,
Որում աւհւրք են դարձ մեր :

Անդը՛ յոյց ատոր դայ ցորեան ,
Տարւոյն՝ դէ փոխիս դարշապար ,
Առնուն զօթոց , մերկանան՝
Իբրեւ ըզդեղմն իւր ոչխար .
Բըղխէ՛ , սուրբ գետն իթինդ ,
Կանգնին , մաշին բուրդը հոսին ,
Ձմեռն ըզժայտ տաշէ՛ սինդ ,
Աղդը՛՝ որոց չին թիւ նոցին՝
Կեան մեռանին ընդ իւրեւ .
Իսկ նա . . . փըթթէ՛ նոր տերեւ :

Բունն իկեղեւ ամբիակ՝
Պընդեալ ծընկօք բարդ իբարդ .
Տարածի յտղթ վարակ
Ձի դձին բարձրէ՛ կամ սաղարթ .
Բաղրկը՛՝ յամաց բարդաւաճ՝
Իբր ըմբիշ յանձն իւր կըծկեալ .
Ձի ոտմու բունն եւս յաւաջ ,
Ձարմուկըն յետ կոյս արկեալ
Բերեն յիւրեանց անդ իդաց ,
Ձի զբուն առցեն փոթորկաց :

Իսկ հո՛ եւ ծանր իւր սաղարթ
Սըփռեալ դիշեր բացական ,
Ձըգի դերդ ամիւ իմն անհարթ
Ընդ մէջ լերինն եւ սուռնջեան .
Խօլ ցընորից պէս ցայգուն
Հողմը տան իծաղա իւր շըռինդ
Թըռչունք թառն անդ իքուն
Եւ յողջունել զլոյս իթինդ .
Ճախրեն փոշուրն տիւթ թեթեւք
Թէ տան շըռչուն իւր տերեւք :

* * *

Եւ ասացի . Տէր դու այդ լուկ , եւ քո է այդ զօրգեթին ,
Առատութիւն քո եւ կեանք .
Խմտութիւն քո եւ կամք
Գո տեսչութիւն եւ խնամք .
Որքն՝ իկեղեւ գըտանէ՛ զքո դըռմեալ անուն ,
Աչքս՝ իհասակն եւ կյաւէ՛ տեւել նորուն (*) :

(*) ԳԱՇՆԱԿԻ ԼԱՄԱՐԹԻՆԵԱՅ, Գիրք Բ. Տաղ Ժ, էջ 137.

Նաւ՝ ոյր նըկատք իծուուն
Խընդրեն լուսոյն զաշտարակ ,
Սուղեալ դիտէ՛ զնա յայգուն
Բըղխանալով բացարձակ :
Երէկ զըստուեր նորա թաւ
Նըսեմ բըլրոյն իկողաց
Ձըգէ՛ սարին խտորեալ .
Մի լուկ գըլխոյն իհերաց
Իփոթորկացն անդ դըռնդ
Պահէ՛ ըզհօտն եւ զանդւորդ :

Եւ մինչ բըլրոցն իհողմունս
Ձիւր ծօծէ՛ յարկս իւրեղեւ ,
Յարմատս իւր անդադտութիւնս ,
Գաղաքս իւր իւր կեղեւ ,
Անդ առ մեղուաց փեթակաւ՝
Սարդ-գարծա հինուղիւր հրաշից ,
Օձ շըռնջէ՛ , եւ զանբաւ
Իւր գունդ-տիրել աւաղից
Առաջնորդէ՛ անդ մըրջուն ,
Ձոր դօղօշ յիւր ծըմէ՛ քուն :

Ուրոց այդ ուսք եւ կենաց ,
Խորհըրդաւորդ այդ եւ նինջ ,
Եւ դոյն այդ հոյդ կենսաղբաց
Որ ընդ արկւոյն վերաթուիչ ,
Խմացութիւն աստուածեան
Որ դուայն , հաշուէ՛ , իղձ լինի ,
Յարդարէ՛ զանձն յիւր վախճան ,
Եւ զօրութիւնն՝ որ իմի
Կաղին՝ գէից անբաւից
Փակէ՛ բողբոջ բողբոջից .

Եւ եղեղից բիւր այդ դունդ .
Որ եւ նալաւ ծընեալ կեան ,
Անդ ձըգեն գէն եւ ըղնունդ
Դարուց իդար լերդ սերկեան ,
Այդ ամէն՝ դոյն է կաղին ,
Յամուլն անկեալ ժառ սահուն
Յանդեղ շըրթանց կամ յարծուն
Փոշի է այդ աղաղուն՝
Ձոր հողմն իւրաղ իւր ցանէ
Ի՛ արկւոյն շուրջ քուռուցանէ :

== Ուրիշ հնութիւն մ'ալ : — Տանիմար-
քայի նիսաւ ճահիճը փորած ժամանակնին
կառք մը գտան , որոյ մէջ շատ տեսակ պա-
տուական հնութիւններ ու գեղեցիկ զէնքեր :
Կառքը եղեւին փայտէ շինուած է , երկայ-
նութիւնն է 38 մետր , լայնութիւնն ալ հա-
մեմատական : Վրայի նշաններէն կերեւի որ
1600 տարուան հնութիւն մի է :

== Թղթոյս սկիզբը կիսօսէի օտարաց աղ-
գային տօնին վրայ . կրնամ վերջացնել այս
թուղթը առանց յիշատակելոյ ձեզ մեր աղ-
գային շքեղ տարեմուտ եւ ամանորաբեր
ՆՍԻՍՍՏՐԻԻ օրը :

Ո՛հ , ինչ կարօտով ողջունեցի այն օ-
րուան պայծառափայլ արշալոյսը . . .

Բայց հարկ է արդեօք ըսեմ որ այն աղ-
գային փառաւոր օրը ինձ պանդխտիս հա-
մար տրամութեան օր մը եղաւ Ո-
րո՞ց հետ կրնայի տօնել այն մեր մեծ ու
ամենահին աղգային տօնը . . . Կուգէի մը-
տօք սլանալ իհայրենիս , ու գոնեա համաղ-
գեաց տօնակցիլ , եւ նոցա հրճուանացը մաս-
նակից լինել :

Սակայն աւանդ կըսէի հառաչանք , որ եւ
այն երջանիկ ժամանակները որ Հայ աղգը
իւր տարեմուտը անուշահոտ վարդերով , հե-
ղամնչիկ աղաւնիներով եւ երկնացոյտ ա-
կանակիտ ջրերով կտօնախմբէր իւր հօր
թագաւորներուն եւ սուրբ հայրապետներուն
հոլանիին տակը

Իսկ այժմ . . . աւանդ , եւ բիւր աւաղ . . .
Քանի Հայ կայ որ ինձ պէս նստած այսօր
խորհի եւ լայ աղգային փառաց անհետա-
նալուն վրայ . . . Բայց ինչ կըսեմ . . . Քանի
Հայ կայ որ գիտնայ Նաւասարդի օրը , եւ օ-
րուան աղգային անմոռանալի տօնն ու հան-
գէսը , եւ նորա խորհուրդը

Դժբաղդ Հայեր , դուք որ զձեզ մոռա-
ցայք , ո՞վ պիտի զձեզ յիշէ

ՀՐԱՀԱՏ.

ԳՈՐԾԱԿԱԼԻ ՄԱՍԵԱՅ ԱՂԱՆԻՈՅ.

ԱԳՈՒԼԻՍ ՎԵՐԻՆ, Միրզա Յովսէփ Աւագ-Տէր-Պետրոսեան.
 — ՍՏՈՐԻՆ, Պ. Պօղոս Աղամալեանց.
 ԱԺՏԵՐԻՍԱՆ, Պ. Յովհաննէս Մկրտչեան Սայապնովեանց.
 ԱԽԼՅԻՍ, Տ. Յովհան Բախ. Յարօեանց.
 ԳԱՆՁԱԿ Եւ ՇՈՒՇԻ, Պ. Ներսէս Տէր-Ներսիսեանց.
 ԳՐԻԳՈՐՈՒՊՈԼԻՍ, Տ. Կարապետ Բախ. Մերճանեան.
 ԵԱՇ ՄՈԼՏԱԽԻՈՅ, Սէրտար Սողոմոն Դրանխովեանց.
 ԵՐԵՒԱՆ; Պ. Մարտիրոս Ստամպոլեան.
 ԶՄԻՆՈՒՆԻՍ, Պ. Լուկաս Պալլազարեան.
 ԷՋՄԻՍՏԻՆ, Պ. Փիլիպպոս Նաւասարդեան.
 ԽՍՐԱՍՏԻ, Պ. Մելքոն Իշխանեան.
 ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, Պ. Յարութիւն Մարգարեան.
 ԴԶԼԱՐ, Պ. Մովսէս Իսահակեանց.
 ՄԵԼԻԹՈՓՈԼ, Պ. Մկրտիչ Գէշգուսակեան.
 ՄՈՍԿՈՒՍ, Տ. Յարութիւն Աւագ Բախ. Կէօքչեանց.
 ՆԱԽՋԵՐԻՍ, Սրապիոն Աւագ Սարկ. Փրոթովովեանց.
 ՆՈՒԻԻ, Պ. Մկրտիչ Զաքարեանց.
 ՍԹԱԻՐՈՓՈԼ, Պ. Գէորգ Կարապետեանց.
 ՍԻՄՅԵՐՈՓՈԼ, Տ. Յակոբ Աւագ Բախ. Սուրենեանց.
 ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ, Պ. Փիլիպպոս Արք. Նաւասարդեանց.
 ՎԱՆ, Պ. Մկրտիչ Տէր Ատոմեանց.
 ՏՐԱՊԵՂՈՆ, Պ. Խաչատուր Էլմասեան.
 ՏՓԻՍ, Պ. Պետրոս Հէքիմեանց.
 ՓՕԹԻ, Պ. Յակոբ Վանցեանց.
 ՔԻՇՆԵԻ, Տ. Ստեփան Բախ. Ամասեանց.
 ՕՏԵՍՍԱ, Տ. Յովհաննէս Բախ. Թանսիզեանց.
 ՕՐՊԱԶԱՐ, Տ. Յովհաննէս Բախ. Մանուկեան.

ՆՈՐԱՏԻՊ ՄԱՏԵԱՆԻ.

	Ը.	Ք.
ՎԱՐԴԵՆԻՔ, ամբողջաց Խորէն Վ. Գալճայեան	—	75
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՅ, աշխարհաբառ	5	—
— ՆՈՅՆ, կազմով	5	50
ԲԱՌԳԻՐԲ ՏԱՃԿԵՐԷՆ ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆ	—	60
ՍԱՂՄՈՍԲ ԴԱԻԹԻ, ըս ընտիր գրչագրի	—	65
— ՆՈՅՆ, կազմով	—	75
ԿՈՐՈՒՍՏ ՄԱՅՐԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ, բարոյավէպ	—	20

